

MUSEUM

1 (12) 2002

MUUSEUM

nr 1 (12) 2002

Eesti Muuseumiühingu ajakiri

Peatoimetaja ALEKSEI PETERSON

Toimetuskollegium: LEMMI JÕE, AINO LEPP, EVE PEETS,
HEIKI PÄRDI ja MARGE RENNIT

Makett ja küljendus IVI TAMMARU

Korrektor IVI TAMMARU

Tõlked TIINA MÄLLO, SVETLANA KARM

Täname Ildike Jaagosilda abi eest ajakirja toimetamisel.

Esikaanel:

Näitus "Lähme randa!" Eesti Rahva Muuseumis

On the front cover:

Exhibition "Sea, sand, sun" in the Estonian National Museum

На передней обложке:

Выставка «Пошли на пляж!» в Эстонском национальном музее

Esikaane siseküljel:

24. mail 2002 tähistas Eesti Vabaõhumuuseum oma 45. sünnipäeva.

Fotod Peeter Piirmets

1. Teaduskonverents Kolu kõrtsi tallis

2. Peale lõunat avati Valgamaalt pärit Rusi rehetare, kus vanavanemate juures veetis oma lapsepõlve skulptor Juhan Raudsepp (1896–1984). Talu avamine oli ka Rusi Tuvikeste suguvõsa kokkutulek. Avamise puhul istutasid talu aeda õunapuu J. Raudsepa tütar Naata Raudsepp, interjööri ja näituse koostaja Aile Heidmets ning direktor Merike Lang

3. Taastatud hoidla avamisel pidasid kõne kultuuriminister Signe Kivi (vasakul) ja direktor Merike Lang

4. Näitus "Eesti armastus" Pulgas talu rehealuses

5. Päeva lõpetas simman Kolu kõrtsis, kus külakapelli, rahvatantsu, iluvõimlemise, dueti ja koorilauluga esines vabaõhumuuseumi rahvas

Inside of front cover:

On May 24, 2002, the Estonian Open Air Museum celebrated its 45th anniversary. Photos by Peeter Piirmets

1. Scientific conference held in the stable of Kolu Inn

2. In the afternoon the Rusi barn dwelling from Valgamaa was opened

3. On the occasion of the opening of the restored depository Signe Kivi, Minister of Culture (on the left) and Merike Lang, director of the museum, made speeches

4. The exhibition

5. The day was completed by a village hop in Kolu Inn

На внутренней стороне передней обложки:

24 мая 2002 года свое 45-летие отметил Эстонский музей под открытым небом. Фотография Пеэтер Пийрметс

1. Научная конференция в конюшне кабака Колу

2. После обеда была открыта изба-рига Руси из Валгмаа

3. На открытии восстановленного хранилища выступили с речью министр культуры Сигне Киви (слева) и директор музея Мерике Ланг

4. Выставка

5. День завершился гулянькой в кабаке Колу

Muuseum nr 1 (12) ilmus tänu
Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumi,
Eesti Kultuurkapitali ja
Tartu Kultuurkapitali toetusele.

ISSN 1406-3484

SISUKORD

Peatoimetajalt	3
Intervjuu professor Ülo Vooglaiuga	5
Muuseumi võim ja võimu muuseum <i>Mariann Raisma</i>	6
21. sajandi muuseumid. Missioon ja majanduslikud mudelid <i>Karin Hallas-Murula</i>	10
Postimuuseum külastajaile avatud <i>Aive Küng</i>	11
Ühe maali valmimisest <i>Alo Põldmäe</i>	13
Orduloss Saaremaal uuesti katuse alla? <i>Raul Salumäe</i>	15
Gustav Ränk ja Raadi <i>Aleksei Peterson</i>	16
Eesti Rahva Muuseum ja Raadi on lahutamatud <i>Jüri Karma</i>	18
Üritused, vaim ja folkloor <i>Terje Puistaja</i>	19
Kuritööst kurioosumiteni ehk pilk poole sajandi taha <i>Elvi Nassar</i>	21
Ei ole üksi ükski maa... <i>Epp Kangilaski, Jutta Saron</i>	23
Hiina eksportmaal säsepaberil <i>Maris Allik</i>	25
Aleksander Vardi kostüümiateljee rekonstruktsioon Tartu Kunstimuuseumis <i>Krista Piirimäe</i>	27
Näitus "Lähme randa!" Eesti Rahva Muuseumis <i>Anu Järs</i>	28
"Kui neis kingades sa tantsid" <i>Arthur Ruusmaa</i>	30
Muuseumiühingu reisiga Hollandis ja Berliinis <i>Vaike Reemann</i>	32
Kas helide ja sõnade abielu saab olla õnnelik? <i>Nele Hollo</i>	33
Timoteus Linna – 90	35
Vaike Tiik – 80	36
Mai Levin – 60	36
Vaike Raudsepp – 60	37
Vaike Reemann – 50	37
Tiina Abel – 50	38
In memoriam Lembit Lepp	38
Eesti Muuseumiühingu tegemistest <i>Heivi Pullerits</i>	39
Seminar-praktikum "Koopia ja rekonstruktsioon" Eesti Rahva Muuseumis <i>Vaike Reemann</i>	40

CONTENTS

From the Editor-In-Chief	3
The interview with professor Ülo Vooglaid	5
Museum's Power and Power Museum	6
<i>Mariann Raisma</i>	
21 st -Century Museums: Mission and Economic Models.	
The ICOM Conference in Tukums, Latvia	10
<i>Karin Hallas-Murula</i>	
Postal Museum Open for Visitors	11
<i>Aive Kiing</i>	
Ludvig Juht's Profile by the Letters Sent to Felix Randel	13
<i>Alo Põldmäe</i>	
Castle of Order in Saaremaa under a Roof Again?	15
<i>Raul Saaremäe</i>	
Gustav Ränk and Raadi	16
<i>Aleksei Peterson</i>	
Estonian National Museum and Raadi are Inseparable	18
<i>Jüri Karma</i>	
One event, spirit and folklore	19
<i>Terje Puistaja</i>	
From Crime to Curiosity or Glance at the Time Fifty	
Years ago	21
<i>Elvi Nassar</i>	
Exhibition dedicated to the 90 th anniversary of	
Helmi Üprus's birth	23
<i>Epp Kangilaski, Juta Saron</i>	
Chinese Export Paintings on the Pith Paper	25
<i>Maris Allik</i>	
Reconstruction of Aleksander Vardi's Fashion Studio	
at Tartu Art Museum	27
<i>Krista Piirimäe</i>	
Exhibition "Sea, Sand, Sun" in the Estonian National	
Museum	28
<i>Anu Järs</i>	
Footwear Exhibition at Võrumaa Museum	30
<i>Arthur Ruusmaa</i>	
Trip of the Museum Society to the Netherlands and Berlin	32
<i>Vaike Reemann</i>	
The 5 th Conference of the Nordic Literary Museums	33
<i>Nele Hollo</i>	
Timoteus Linna – 90	35
Vaike Tiik – 80	36
Mai Levin – 60	36
Vaike Raudsepp – 60	37
Vaike Reemann – 50	37
Tiina Abel – 50	38
<i>In memoriam Lembit Lepp</i>	38

СОДЕРЖАНИЕ

От главного редактора	4
Интервью с профессором Юло Вооглайдом	5
Власть музея и музей власти	6
<i>Марианн Райсма</i>	
Музеи 21 века: миссия и экономические модели.	
Латвийская конференция ICOM в Тукумсе	10
<i>Карин Халлас-Мурула</i>	
Музей почты открыт для посетителей	11
<i>Айве Кюнг</i>	
О портрете Людвиг Юхта на основе писем,	
отправленных Феликсу Рандэлю	13
<i>Ало Пылдмэе</i>	
Орденский замок Сааремаа снова под крышу?	15
<i>Рауль Салумяе</i>	
Густав Рянк и Раади	16
<i>Алексей Петерсон</i>	
Эстонский национальный музей и Раади неотделимы	18
<i>Юри Карма</i>	
Одно мероприятие, душа и фольклор	19
<i>Тэрье Руйстайа</i>	
От преступления до курьезов, или взгляд	
на полстолетия назад	21
<i>Эльви Нассар</i>	
Выставка, посвященная 90-летию со дня рождения	
Хельми Юпрус	23
<i>Эпп Кангиласки, Юта Сарон</i>	
Китайская экспортная живопись	25
<i>Марис Аллик</i>	
Ателье костюма Александра Варди. Реконструкция	
в Тартуском Художественном музее	27
<i>Криста Пийримяэ</i>	
Выставка «Пошли на пляж!» в Эстонском	
национальном музее	28
<i>Ану Ярс</i>	
Выставка обуви в Музее Вырумаа	30
<i>Артур Руусмаа</i>	
Экскурсия Музейного общества в Голландию и Берлин	32
<i>Вайке Резманн</i>	
V конференция литературных музеев северных стран	33
<i>Нэле Холло</i>	
Тимотеус Линна – 90	35
Вайке Тийк – 80	36
Май Левин – 60	36
Вайке Радсепп – 60	37
Вайке Резманн – 50	37
Тийна Абель – 50	38
<i>In memoriam Лембит Лепп</i>	38

PEATOIMETAJALT

Valmis on saanud ajakirja Muuseum 12. number. Ajakiri on selle aja jooksul muuseumitöötajatele tuntuks saanud, kaastöid laekus ka ilma küsimata. Samas ei saa kuidagi rahul olla ajakirja leviku ja levitamise. Selleks pole toimetajal võimalusi ega vahendeid. Juba lähemas tulevikus oleks vaja lahendada ajakirja toimetuse rahastamise probleemid, võtta ametisse koosseisulised töötajad ja hakata ajakirja välja andma kord kvartalis. Eesti muuseumid ja nende töötajad väärivad oma ajakirja, seda väärivad ka meie rahvas, sest just muuseumide ja nende kogude kaudu tutvustatakse maailmas meie rahvakultuuri ning oma kodumaad õpivad tundma noored ja vanad. Oleme ju märganud, et eestlased püüavad hoolikalt säilitada ja hoida kultuuriväärtusi, sellest annab tunnistust ainuüksi fakt, et igal aastal tekib juurde uusi muuseume. Kõigest mul ülevaadet polegi, uute nimedena lisan vaid kindlustusmuuseumi ja politseimuuseumi. Ei oska nimetada täpset arvu, kui palju on Eestis muuseume kokku, sest neid tekib igal aastal juurde ja nii mitmedki pole ametlikult registreeritud. Siit järeldub, et ka meie ajakirja tegevusväli laieneb. Samas muuseumide arv küll suureneb, kuid museoloogia põhitõed, nagu kogude arvelevõtt ja korrastamine, restaureerimine jms, ei jõua tihti peale noorte ja väikeste muuseumideni. Ka selles vallas on ajakirjal suur roll.

Aasta tagasi sai teatava hoo sisse muuseumide reformimine, mis puudutas muuseumide ühendamist jms. Käesoleval aastal aga see tegevus soikus. Valuliselt suhtuti mõne muuseumi kokkutõmbamisse või ühetüübiliste muuseumide liitmisse. Juba väljakujunenud struktuuride lõhkumine vaevalt et midagi mõistlikku kaasa toob. Hoopis tähtsam on muuseumidevaheliste uurimisprogrammide koostamine, ühisettevõtmiste korraldamine, trükkide väljaandmine ja mis eriti oluline – Eesti muuseumide kogudest ülevaadete kirjutamine, kataloogide koostamine jne. On kindlasti vaja inimesi, kes suudavad professionaalselt retsenseerida näitusi ja väljapanekuid ning seda just kõrvaltaataja pilgu läbi. On avaldatud isegi mõtteid, et meie muuseumid on kriisis. Süüdistatakse, et muuseumid ei tee vajalikku lobitööd, ei oska end müüa ega kasuta riigi raha oma väärtuste propageerimiseks. Samas tuleb tõdeda, et meil on väga tähelepanuväärivaid

tulemusi, eurotasandile on jõudnud nii mõnedki muuseumid. Siinkohal tahaks eriti esile tõsta Eesti Vabaõhumuuseumi, kes hiljuti tähistas oma 45. aastapäeva. See muuseum paistab silma oma läbimõeldud massiürituste poolest. Vabaõhumuuseumil ilmus järjekordne kogumik "Suitsutare", mille sisu on üdini vabaõhumuuseumilik, käsitledes muuseumile olulisi väljaheitamise ja ümberkorralduse probleeme.

Käesolevas numbris annab intervjuu professor Ülo Vooglaid. Ta esitab omi mõtteid muuseumitööst ja arutleb muuseumide koha üle meie kultuurielus. Huvipakkuvad on Mariann Raisma arvamused võimu ja muuseumi vahekorra kohta. Samuti esitatakse ajakirjas ülevaateid näitustest. Sisutihe on Elvi Nassari kirjutis küüditamise ja kolhoosielu näitusest Eesti Põllumajandusmuuseumis. Ennast tutvustab uus Eesti Postimuuseum. Ka on käesolevas numbris on juttu meie emamuuseumi – Eesti Rahva Muuseumi väljaheitamise perspektiividest. Üha enam süveneb teadmine, et ERM tuleb kompaktselt Raadile üles ehitada, kuigi mitte endise lossi varemetele.

ALEKSEI PETERSON
peterson@erm.ee

FROM EDITOR-IN-CHIEF

The 12th issue of the magazine Museum has been completed. The magazine must have become well-known among museum workers, as articles were contributed without any compulsion. Yet the spread and distribution of the magazine remain far below satisfactory. The editor-in-chief has neither means nor possibilities for organizing that. Already in the near future the problems of financing the editorial board of the magazine should be solved, permanent staff should be employed and the magazine should be published quarterly. Estonian museums and their personnel deserve to have their own magazine, and so do Estonian people, as it is the activities of our museums and their collections that introduce our national culture all over the world, as well as teach our own people, from the very young to the elderly, things about their homeland. We have noticed that Estonians are really willing to preserve and keep in good order their cultural treasures; the fact that every year more and more new museums are founded well testifies to this fact. The author lacks a good survey of all of them; some new names that could be added on the list are the Insurance Museum and the Police Museum. The exact number of Estonian museums can not be mentioned as each year a few new ones crop up and a number of them are not even officially registered. However, we can conclude that the range of activities for the magazine is getting wider. Although the number of museums is increasing, the main principles of museology, such as the registration and organization of collections, restoration and the like, are often not applied by the new and small museums. In this sphere the magazine has an important role to perform as regards the development of museum work.

A year ago a certain impetus was given to the museum reform. It was concerned with the merger of museums and things related to that, yet this year this process has lulled. Cutting down on the staff or merging of similar-type museums has become a sore point. It hardly makes any sense to demolish the well-established structures. It would be much more important to draw up inter-museums research programmes, organize joint undertak-

ings, issue publications and, what is most essential – write surveys of the collections at Estonian museums, compile catalogues, and so on. We definitely need people who would be able to review exhibitions and displays at a professional level and namely from a bystander's point of view. Thoughts have been voiced about our museums being in a crisis. On the one hand, museums are blamed for not doing the necessary lobbying, for their inability to sell themselves and to use the money given by the state for propagating their values. On the other hand, we have to admit that several museums have gained remarkable results and reached the so-called Euro-standard. Here a special mention should be made of the Estonian Open Air Museum, which recently celebrated its 45th anniversary. This museum is remarkable for its well-planned mass undertakings, which are elaborated to detail. A subsequent collection "Suitsutare" (Chimneyless Hut) was published by the Open Air Museum, with its content related to this particular museum only, treating of the important problems of its completion and re-organization.

This issue of the magazine also publishes an interview with professor Ülo Vooglaid, who presents his ideas about museum work and explains the position of museums in our cultural milieu. Mariann Raisma's opinions about the relations between the power and the museum also arouse interest. The magazine also publishes reviews of exhibitions. Elvi Nassar's article about the exhibition of deportation and collective farm life staged at the Estonian Agricultural Museum is really comprehensive. The new Estonian Postal Museum introduces itself in this issue. There is also an article about our "mother museum" – the Estonian National Museum, and the perspectives for its construction. The idea of building the entire complex for this museum at Raadi, although not on the ruins of the former manor, is gaining more and more ground.

ALEKSEI PETERSON
peterson@erm.ee

ОТ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Вышел в свет очередной, 12 номер журнала «Муuseum». Трудно сказать, имеет ли особое значение названная цифра. Не знаю. Но вполне можно сказать, что за это время журнал получил признание музейных сотрудников, так как корреспонденция поступила и без т.н. «принужденного требования». В то же время никак нельзя быть довольным распространенностью журнала и его распространением. У редактора для этого нет ни возможностей, ни средств. Уже в ближайшее время надо решить вопросы финансирования редколлегии журнала, комплектовать состав редакции и начать издание журнала раз в квартал. Большая и разносторонняя музейная семья нашего государства достойна своего журнала, достоин этого и наш народ, так как именно через деятельность музеев и распространение их собраний доносится до мира наша народная культура, знакомятся и учатся познавать свою родину и млад и стар. Замечено, что эстонцы стараются бережно хранить и сохранять свои культурные ценности, свидетельством тому и факт, что с каждым годом появляются новые музеи. Я да-же не в курсе обо всех музеях, дополни лишь как новые музей

страхования и полицейский музей. Сколько всего музеев в стране – невозможно назвать точную цифру, так как, как было уже названо раньше, их появляется каждый год, и многие даже официально не зарегистрированы. Отсюда вытекает логический вывод – растет поле деятельности журнала. В то же время, повторяюсь, хотя и растет количество музеев, то музеологические проблемы, связанные с их основной деятельностью, такие как принятие на учет, налаживание фондовой работы, реставрация и т.п. – чаще всего до молодых и маленьких музеев не доходят. И на этом поприще у журнала большое значение и роль в развитии музейного дела.

Год назад получило движение некоторое реформирование музеев, касающееся объединения музеев и т.п. В этом году оно унялось и затихло. Болезненно отнеслись к приятию в единое несколько или к объединению однопрофильных музеев. В действительности вряд ли разрушение сформировавшихся структур приносит с собой что-то разумное. Намного важнее составление межмузейных программ исследований, организация единых проектов, издание публикаций и, что особенно важно, подготовка обзорных работ о государственных фондах, составление каталогов и т.д. И, непременно, нужны люди, которые умели бы профессионально рецензировать выставки и экспозиции. И это именно т.н. взглядом стороннего наблюдателя. Высказаны даже мысли, что музеи страны находятся в кризисовой ситуации. С одной стороны, их обвиняют, что музеи не тараторят о себе, не умеют продать свою работу, а также использовать государственные деньги для популяризации своих достояний. В то же время, надо признать, что результатов, достойных внимания, на европейском уровне, достигли уже и некоторые наши музеи. Хочется здесь отметить трудолюбивый коллектив Музея под открытым небом, отметивший недавно свое 45-летие. Музей бросается в глаза своими хорошо продуманными массовыми мероприятиями, и все они являются содержательно и научно обоснованно предпринятыми. Нельзя и не отметить, что вышел в свет очередной сборник "Suitsutare" (Курная изба). И, что больше всего, его содержание полностью «скансенское», так как рассматриваемые здесь проблемы затрагивают вопросы, связанные с основными застройками музея и их переустройством.

В настоящем номере журнала дает интервью профессор Ю. Вооглайд. Он излагает свои мысли о музейной работе вообще, выясняет место музеев в государственной культурной среде. Как всегда, в журнале представлены обзоры выставок. Интересны мысли М. Райсма о соотношении музеев и власти. Содержателен обзор выставки Сельскохозяйственного музея о репрессиях, сделанный Э. Нассар. О своей работе по подготовке новых экспозиций излагает относительно новый Музей почты. И в этом номере идет речь о нашем музее-основе – о перспективах застройки Эстонского национального музея, и еще глубже проникает в мысли осознание того, что ЭНМ надо компактно застроить на территории Раади, и не на месте бывшего дворца, где, на самом деле, не сохранилось ничего достойного упоминания.

ALEKSEI PETERSON
peterson@erm.ee

Intervjuu professor Ülo Vooglaiuga

Olete terase pilguga sotsiaalteaduste asjatundja. See lubab Teile esitada mõned küsimused ka muuseumitöö alalt ja sellega seoses Eesti kultuuriprobleemide kohta üldse. Kas meenub, millal külastasite esmakordselt muuseumi ja millist?

Jah, mäletan seda hästi. Kasvasin Saaremaal Kuressaares. Kui vähegi sain, olin lossis või selle ümber olevatel vallidel. Piiskopilinnuses oli koduloomuuseum ja kogu linnus oli meile väga tähtis ja usumatult põnev. Võisin seal liikuda kinnisilmi. Muuseumi direktor oli igas mõttes mõnus ja asjalik mees (Linna-poiste isa) ja sissesäämisega meil liiga palju raskusi ei olnud.

Kas Teil oli või on praegu lemmikmuuseum, mida külastate regulaarselt?

Kui Kuressaarde satun, püüan ikka ka linnuses ära käia. Mitte ainult nostalgia tõttu, vaid ka selleks, et vaadata, kuidas edeneb kujutus muuseumi otstarbest ja kohast nii mälu mõttes kui ka igas muus mõttes. Tavaliselt on mul Saaremaal ka mõni laps või lapselaps kaasas ja kõik nad teavad, et meil on selline tava. Huvi ja armastust ei saa lastele (ega kutsikatele) teeselda. Kui see on, siis see on ja kandub üle. Kui seda ei ole, siis räägitagu mida tahes ja kuidas tahes; üle ei kandu midagi peale piinlikkust tekitava kahtluse, et kõneleja peas puhub tuul ja välja ajab ta udu.

Missugused muuseumid Teile enam meeldivad, mida külastate korduvalt?

Külastan muuseumi suure huviga, mitte ainult siis, kui on vaja midagi külastele näidata või ei ole võimalik leida usutavat ettekäändet keeldumiseks.

Minu erilise huvi objektid on koduloo- ja ajaloomuuseumid. Teistes muuseumides vaatan ekspositsiooni, aga koduloo- ja ajaloomuuseumides mõtlen inimeste, elamise ja olemise eelduste, põhjuste, tagajärgede, alternatiivide jms üle.

Kas külastate välismaal viibides ka muuseumi? Missuguseid erinevusi märkate meie ja välismaa muuseumide väljapanekutes?

Jah, püüan muuseumi külastada ja sageli on see ka õnnestunud. Eks välismaalgi ole igasuguseid muuseumi nagu meilgi. On ka selliseid, mille kohta võib öelda, et see on vanade asjade surnuaed, kus keegi ei tohi midagi puudutada ega minema visata. On selliseid, milles külastaja satub justkui ajamasinasse, mis paiskab ta elama võluriiki omaaegsete asjade, inimeste ja sündmuste keskele. Väga tore tunne on, kui kandub üle tollane mõtlemisviis, rõõm ja kurbus, ohud ja hirmud ning võimalus olla õnnelik.

Missugune on muuseumide roll meie rahvakultuuri edendamisel, rahva identiteedi säilitamisel?

Kes on mõelnud hariduse üle ja haritud inimeseks (rahvaks) kujunemise eelduste üle, see peaks kõrvalise abita aru saama, et haridus on kultuuri funktsioon. Õppida võib inimene kus tahes, mida tahes, palju tahes, haritud inimeseks saamise esmane eeldus on vaimsus – vaimne side, usk, usaldus, austus, armastus, väärrikus... Inimene, kellel ei ole olnud õnne kuulda muinasjutte ja muid lugusid-laule inimeste sõprusest, visadusest, töökusest, vaprust, nupukusest jms, võib arvata, et tõepoolest saab õnnelikuks kõige lollim ja laisem.

Inimene kultuurikuuluvus, tema identiteet, mis ilmneb igas eluhetkes soodentiteedi, vanuseidentiteedi, rolliidentiteedi jpm kaudu, on elamise asendamatu eeldus. Seda kõike ei saa kujundada palja sõnaga, vaja on ka elavat kaemust, kogemust, kujundeid, mida saab hoomata kõigi meeltega. Muuseumis on meeolu, lõhnad, valgus, asjad, tegevused, toidud, joogid, hääled... Muuseumis saab tekkida tunne, mis muudab võimalikuks hinnata elu ja iga minutit selles elus.

Muuseum on haridussüsteemi tähtis lülili nii laste kui ka täiskasvanute jaoks ja mis eriti tähtis – põlvkondade järjepidevusest arusaamise oluline eeldus. Põlvkondade konflikt, mis tundub aina süvenevat, ei kuulu lihtsate hulka. Meie muuseumide toime võiks olla ja peaks olema tunduvalt suurem ja mitmekülgsem.

Tihti on seatud kahtluse alla eesti rahva säilimine tulevikus – eesti keel, eriti teaduslane keel taandub, majanduse juhtimine läheb võõrkeelsete inimeste kätte, angloameerika kultuur tungib intensiivselt peale. Vähesemotivatsiooni tõttu taandareneb rahvakultuur ning jääb peatuma folkloristliku kultuuri tasandile. Kas eesti rahvakultuur on ohus?

Kultuur on tervikuna ohus, nagu ka loodus, tervis, teadus, haridus – kõik see, mis on intellektuaalne ja/või vaimne, kõik, mis võimaldab midagi väärtustada ja mis toetab iseolemist, vabadust, au ja väärikust.

Rahvakultuur kui termin on kahtlase varjundiga mitmel põhjusel. Ühed kasutavad seda sõna nagu lau all olevatele koortele mõeldud konti. Teised peavad kultuuriks üksnes kauneid kunste ja loomulikult ei sobi siis kultuuriga kuidagi siduda töö- ja tootmiskultuuri, kaubanduskultuuri, kodukultuuri, suhtlemiskultuuri jms. Siis jääb teisejärguliste tegevuste kasti ka rahvatants (peotants on kas kunst või sport), koorilaul, etlemine, näitlemine jms. Niisugune mõtlemisviis on rohkem kui ohtlik.

On kurdetud, et muuseumidele kulu-tatakse rohkem raha, kui nad ühiskonnale tagasi annavad. Kuidas seda vastuolu selgitada?

Las kurdavad. Kellel nii palju oidu ei ole, et muuseumi väärtusest aru saada, sellele ei ole mõtet seda ka rääkida. Kes saab aru, sellele oleks küll mõtet rääkida ja korraldada võimalusi igas vanuses inimestel rääkida muuseumi abil ja muuseumi jaoks kõigest sellest, mis väärib talletamist, mõtestamist, korramist tulevas- te põlvde jaoks. Rahvusmälu hoidmine ja värskendamine, täiendamine-laiendamine ei ole pelgalt võimalus. See on ka iga põlvkonna kohustus.

Muuseumi tekib pidevalt juurde. Kas see on põhjendatud protsess? Mis põhjustab uute muuseumide tekkimist olukorras, kus rahalised võimalused pole eriti kasvanud?

Muidugi on muuseumi ülalpidamiseks vaja teha kulutusi. Need on mõne inimese arvates igal juhul ja alati suured. Selguse saamiseks oleks vaja vaadata ka neid kulutusi, mida riik (loe: me ise maksumaksjatena) on sunnitud tegema kultuuris fikseerumata inimeste ohjamiseks, igat liiki kurjategijate, prostituutide, meelehärmade tarvitajate, ajavaraste, küünikute, ülbitejate, tööpõlgurite nunnuta-

miseks, ravimiseks, püüdmiseks, trellide taga pidamiseks või muul viisil “kasvatamiseks”, kindla teadmisega, et need tüübid ei kasva enam ümber, sest kasvatamise õige aeg on mööda lastud (sh muuseumita).

Möödunud aastal püüti algatada muuseumisüsteemi reformimist – vähendada filiaale, põhimuuseume omavahel liita, näiteks jaotada Eesti Ajaloomuuseumi kogud teiste muuseumide vahel, ühendada Tartu Kunstimuuseum Eesti Rahva Muuseumiga. Õnneks kadusid need ideed vaikselt päevakorrast. Mis Te sellest arvate?

Arvan, et sedalaadi otsuseid võib teha väga hoolika analüüsi põhjal. Tean, et muuseum on üks selline koht, mis saab kujuneda ja “olla elus” üksnes kellegi või kogu mõttekaaslaste kogumi pühendumise korral. Muuseum nõuab andumist, täielikku, ennastalgavat, kõikevõitvat... kirge. Muuseumis ametis olemisest saab rõõmu tunda vaid see, kes ei käi seal kella kella tööl, vaid on hinge ja mõttega kohal kogu aeg. Vaevalt susisev ja hingitsev muuseum on rist ja viletsus. Muuseumide ühendamine on sedalaadi protseduur, mille puhul võib “laps koos pesuveega välja lennata”.

1980. aastate teisel poolel nõudis rahvas Eesti Rahva Muuseumi taastamist Raadile, selleks koguti ligi miljon rubla. Poola restauraatorite abil alustati ettevalmistustöödega, ehitati müür, värvamaja, kuid töö jäi pooleli. Kuigi

oli olemas dokumentatsioon ja ehitustööd võisid jätkuda, loobus ERMi uus direktor Tõnis Lukas Raadist ja alustas ettevalmistustööd ehitamiseks ERMi hoone Veski, Liivi, Näituse ja Baeri tänava vahelisele alale puumajade vahel. Kuigi kulutati miljoneid, jäi ERMi väljaehitamine toppama, sest esikohale tõusis kunstimuuseumi ehitamine. Aga samas tuli eelmisel aastal ikkagi alustada hoidlate rajamisega Raadile, sest ERMi suured esemekogud paiknevad kahes kirikus ja need ruumid tuleb kogudustele tagastada. Olen arvamusel, et ERM tuleb täies mahus rajada Raadile ja mitte endise peahoone varemetele, vaid eraldi asuva hoonena. Tuleb loobuda püüdest taastada endise lossi riisimisel ERMi peahoone. Missugune on Teie arvamus ERMi ehitamise küsimuses?

Kahjuks olen nendest probleemidest kuulnud-mõelnud vaid keskmise lehelugeja tasemel. Selles, et Eesti Rahva Muuseum on vaja taastada, ei ole mul mingisugust kahtlust ega kõhklust. Mina ei saa kuidagi öelda, et kunstimuuseum on tähtsam. Valitsus peab selle otsuse tegema ja rahvahääletuse kaudu, mitte kutsuma mõneks nädalaks siia 16 000-kroonise päevapalgaga rootslasi, iirlasi, sakslasi või taanlasi, kes vaataksid veidi ringi ja ütleksid siis, kuidas me peaksime edasi elama, mida, millal ja kuhu ehitama jne.

Arvatavasti ei ole Te ajakirja Muuseum pidev lugeja. Siiski, millele oleks

vaja Muuseumis eriti rõhku panna? Ajakiri ilmub n-ö plaaniväliselt, sõltuvalt sponsoritest.

Ma tõesti ei ole ajakirja Muuseum pidev lugeja. Paari numbrit olen näinud. Oma ajakiri on oma ajakiri. Kui vähegi võimalik on, siis oleks vaja selle väljaandmist jätkata. Õppimise eelduseks on tekstid. Neid on vaja produtseerida, säilitada, analüüsida, täiendada. Kui tekste ei ole, kui eneserefleksioon jääb folkloori tasemele, siis kõrget kaasaegset taset saavutada vaevalt õnnestub.

Jõudu ja jaksu, usku ja lootust!

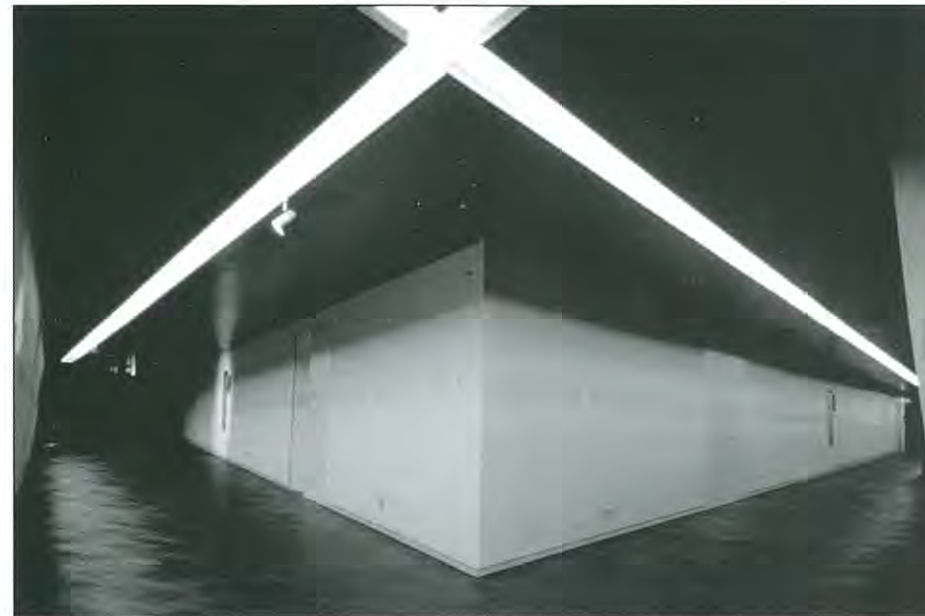
Küsis ALEKSEI PETERSON

The interview with professor Ülo Vooglaid treats of the problems connected with museums. Ülo Vooglaid describes his museum visits and answers questions about the necessity of museums and about what they give to society.

Профессор Юло Вооглайд в своем интервью рассматривает некоторые проблемы деятельности-работы музеев. Он изъясняет свои мысли, возникавшие после посещения разных музеев. Подчеркивает, что ему особенно нравятся краеведческие и исторические музеи. Автор отвечает на разные вопросы, связанные с организацией работы музеев и их содержательной деятельностью.

konna suuremate poliitiliste ja ühiskondlike probleemide peegeldajatena. Muuseumid on võimu kandjad.

Tegelikult on muuseum kui institutsioon võimu ja teadmise keeruline sümbioos – ja nende vahel on selget joont väga raske tõmmata, kuna võimumehhanismid ja teadmised on omavahel tihedalt põimunud. Kui teadmiste tasand on pigem isiklik, siis võimust rääkides kõnelatakse valdavalt ühiskonnast ja selles valitsevast süsteemist. Kõik me oleme kuulnud totalitaarühiskondade survest või seda ise kogenud, kuid ideoloogia totaalsus ümbritseb meid igas poliitilises süsteemis. Kapitalistliku tarbimisühiskonna dogmaatika määrab kõigile selles ringis osalejatele omapoolsed reeglid. Suurem osa kultuuriinstitutsioone, ennekõike muuseumid, on kultuurilise, poliitilise ja

♦ **Valik.** Seistes Berliini Juudi Muuseumi (arhitekt Daniel Libeskind, ehitatud 1989–1998) keldrikorruse telgede ristumisjoonel, on iga külastaja tahtmatult juutide tragöödiasse kaasatud. Teljed markerivad teed eksili või koondukslaagrisse

♦ **Choice.** When standing at the intersection point of axes in the basement of the Jewish Museum in Berlin (architect Daniel Libeskind, built in 1989–1998), each visitor unwillingly becomes part of the Jewish tragedy. The axes mark the way to exile or concentration camp

♦ **Выбор.** Находясь на пути пересечения осей подвального этажа Еврейского Музея (архитектор Даниэль Либескинд, построено в 1989–1998 гг.) в Берлине, каждый посетитель невольно прикасается к трагедии евреев. Оси маркируют пути в эмиграцию или концентрационный лагерь

sotsiaalse ideoloogia ning mentaliteedi defineerimisel ühiskonna lähimad koostööpartnerid. Kuna muuseumil on ühiskonna mineviku, oleviku ja tuleviku mõtestamisel käes parimad kaardid, võib ta kõnelda vägagi erinevas vormis ja tasemel. Tegelikuses valgustab ta narratiivi vaid vastavalt ühiskondlikele normidele ja hinnangutele.

Kapitalistliku inimpoliitika üheks olulisimaks ideeks on koostöö. See on “meie”-mentaliteedi fenomen, mis põhineb läänelikul demokraatia ideoloogial, kuid tegelikult ulatub tagasi ka modernismieelses ajastusse. Ühiskond “kujundab” eraldiseisvaid isikuid ja jõud erinevateks gruppideks, kindlateks autonoomiateks, geneetilisteks identiteetideks. Sa võid olla afroameeriklane, gay või nudist, igapähele on leitud oma sektor. See on pehme, ent võimas võimumehhanism – see on demokraatia totaalsus. Selline distsipliin “loob” indiviidi. Muuseumi ülesanne on seda eksponeerida visuaalses/kuuldavas/kombitavas vormis kui “õiget” süsteemi, saades selle kaudu osaks distsiplinaarsest võimust. Viimast praktiseeritakse nähtamatult – ja just nähtamatuses väljendub muuseumi tugevus. Pärandiinstitutsioonid tunduvad alati

suhteliselt teisejärgulised. Muuseumi vaadatakse parimal juhul kui valitsevate ideede peegeldajat, aga mitte kui osa ideoloogilisest aparaadist, mis kindlustab mingi sotsiaalse süsteemi toimimise. Muuseumid on olulised just oma perifeersuse tõttu: nende sõnumeid usutakse, kuna nad tunduvad ohutud.

Muuseumi-institutsiooni tervikuna vaadates saab selgeks, et muuseum ei loo, vaid absorbeerib. Ühiskonnas vahelduvate tendentside ja normide kohandamine ning paindlikkus on muuseumi olulisimaid iseloomujooni läbi sajandite. Muuseum esitab uued normid kui objektiivse tõe ja külastaja võtab neid kui tõeseid fakte. Külastaja omandab muuseumi ideoloogia alateadlikult – see on muuseumi jõud ja oht. Nähtamatus annab muuseumile tema isikupära ning võimu.

Võitjate reeglid

Muuseum on nagu savi, mida vormitakse vastavalt valitsevatele poliitilistele ja sotsiaalsetele põhimõtetele. Ajaloo “tegimine” on alati seotud võitja ideoloogiaga. Ühiskonnas toimuvate muutuste jooksul võivad muuseumi sisu, nimi või kujundus kergesti muutuda. Erinevad

mälukihid vahel säilivad, ent enamasti siiski mitte. Tavaliselt tahetakse institutsiooni varasemat minevikku unustada või sellele vastanduda. Üks tüüpilisemaid näiteid on Läti Okupatsioonimuuseum Riias. Hoones paiknenud kahe totaalselt vastandliku poliitilise vaate presentatsioonid kirjeldavad muuseumi kui ehitist, mis lihtsalt esindab valitsevat ajalugu. Mis on siis selles halba? Muuseumi loomuses on olla paindlik ja ideoloogia poolt vormitav. Muuseum kõneleb sama palju nii mineviku kui oleviku kohta. Jõuetu minevik on krabanud vaid riismed, kaas-aegsed, vaieldes üksteisega kujundusprobleemide üle, kujundavad ümber kogu ajalookskeleti. Kas austatakse rohkem poeete või füüsikuid? Kas usutakse suurtesse narratiividesse või intiimsetesse lugulauludesse? Muuseumidel on (olnud) aega kõige jaoks.

Nagu öeldud, valib muuseumis mängitava muusika võitja. Vahel on võitjaid olnud mitu, näiteks külma sõja ajal, kui omavaheline võimuvõitlus toimus peamiselt Ameerika Ühendriikide ja Nõukogude Liidu vahel. Esitades Ameerika Ühendriikide üleolekut, asutati Washingtonis Smithsonian Instituut ja Ajaloo ja Tehnoloogia Muuseum (praegu Rahvuslik Ameerika Ajaloo Muuseum) – uni-kaalne võimalus näha koos ajalugu ja teadust –, kuna just kõrgetasemelise teaduse ja tehnika arengutraditsiooniga tahtis Ameerika end reklaamida kui maailma esimest riiki. Nõukogude riigil oli vastuseks rahvamajandussuutuste näitus. Ameerika ja Nõukogudemaa rahvas omandasid oma riigi mentaliteedi paljuki just ülalmainitud ekspositsioone külastades. Need näitused (ja neid näited on veelgi) olid väga selged avaldused muuseumist või kultuuriasutusest kui poliitilisest jõust.

Lisaks neile leidub ka teisi muuseumitüüpe, mis selgesti peegeldavad võitja ideoloogiat. Võitja saab maksta “nõrkadele ja inetutele” väikest valuraha. Etnoloogilised ja koloniaalmuuseumid on selle suundumuse parimad näited. Palju on vaieldud nende eksponaatide esitamispriintsiipide üle, mis eksponeerivad traditsiooniliste kultuuride identiteeti vaid esteetiliselt ja formaalsel viisil, kuid sellistel muuseumitüüpidel polegi teist lahendust. Nende sisuks on eksootiline vorm ja filosoofiaks kaasatundev ülevõtte.

Võitja saab üsna heldelt tasuda kannatanutele: inimestele või protsessidele, kes võitluses alla jäänud, keda pole hin-

Muuseumi võim ja võimu muuseum

Mariann Raisma

Muuseum on üks olulisimaid ajaloo illusiooni loojaid, võrreldav kirjanduse ja kinoga, meediumitega, mis mõjutavad meie arusaamisi minevikust kõige jõulisemalt. Kuid mida me mäletame pärast muuseumikülastust? Ja mis veel olulisem – kuivõrd me muuseumi usaldame?

Vähemalt uuringute järgi usub muuseumitöde suur osa inimestest, muidugi vaid siis, kui see paistab aus. Või muljetavaldav. Olgu tegemist suure või väikese, populistliku või igava muuseumiga, vahet pole – muuseumid kõnelevad meile, mida ja kuidas mäletada, nad toimivad ühis-

natud või väärtustatud. See vorm on justkui võla tasumise akt, mis on lahendatud, vähemalt osaliselt, neile pühendatud muuseumi loomisega. Need on muuseumid naistele, rahvuslikele ja seksuaalsele vähemustele, põllumajandusele... Samuti kuuluvad siia kategooriasse etnoloogiamuuseumid, ent suurima osa moodustavad juudi-, sõja- ja memoriaalmuuseumid. Inimeste valu ja kannatused mõjuvad vaatajatele ning traagiliste läbielamiste eksponeerimise kaudu saab "hea" ühiskond endalegi boonuspunkte. Siin räägitakse moraalist, eetikast ja väärtustest, mis kokkuvõttes kroonitakse ideega ühiskonna paranemisest. Muuseumi loomus on näidata ühiskonna progressi – ja ta teeb seda hästi.

Võitjale meeldib näidata ennast ja oma eelkäijaid. Traditsioonide jätkuvus on selle muuseumitüübi peamine iseloomujoon. Euroopa suurrahvaste erinevaid ajalooajalooperioode tutvustavates majamuuseumides näeb selgelt taotlust, mille eesmärk on produtseerida müüti võimsast aristokraatlikust või kodanlikust rahvusest. Eestis on taoline suhtumine veidi erinev: jutustus pole väljendatud mitte niivõrd majamuuseumi, vaid rahvamuseumi kaudu. Esitatakse rahvuse, mitte veel riigi ajalugu ja selle kaudu tõstetakse rahvus riigist kõrgemaks. Selline muuseum ei kõnele enam traditsioonide, vaid väärtuste jätkuvusest. Tugevus, uhkus,

püsisus – selliste märksõnadega võiks end defineerida eestlane kui rahvus. Pole tähtis, et oleme linnas juba ligi sajandi elanud, hammaste vahel on siiani tunda mulla maitset.

Võitja mentaliteedi selgeim vorm on eksponeeritud (riiklikes) ajaloomuuseumides. Ajaloomuuseum, üks uusimaid muuseumitüüpe, on otsene vastus kultuuri ideologiseerimisprotsessile. Kuna see tüüp arenes koos rahvusriigiga, on ta prioriteediks just rahvusriigiga seotud probleemid. Praegu puhuvad uued tuuled – kujunemisejärgus on muuseumi muutumine rahvuslikust rahvustevaheliseks (multikultuurseks) muuseumiks.

Kõik ülalmainitud, kõikjal läänemaailmas eksisteerivad muuseumitüübid illustreerivad muuseumi poliitilist ja ideoloogilist loomust üsna selgesti. Ja kuigi muuseumi vormid on erinevad, jääb idee samaks – suurim osa muuseumidest tegeleb rahvusliku ja riikliku uhkuse või ka häbi näitamisega, ühesõnaga oma võimu eksponeerimisega.

Ühiskonna müüdid

Kogu kapitalistlik kultuur püüdleb atraktiivsuse ja meelelahutuse suunas – see on kutse integratsiooniks. Samal meetodil töötab ka kaasaegne muuseum. Jõuliselt pressitakse sind muuseumi, sest "meil on igapäevase midagi, täna on saada-

val kõik suured. Ja loomulikult eripakkumised meie väikestele klientidele". Muuseumi-institutsioon on osa tarbimisühiskonnast. Ja see on ka põhjus, miks muuseum midagi erilist ei tähenda – järgides samu reegleid, muutuvad nad sarnasteks nii üksteisega kui muude meelelahutus- ja ostukeskustega. Kuid arvata, et muuseum on adaptatsioon ka ainus viis, et muuseum kui institutsioon säiliks.

Muuseum peegeldab ühiskonna müüti. See ei seisne vaid muuseumitüüpides, vaid ka kogustes. Enamasti näeme muuseumina hiigelsuurt hoonet koos tohutu kollektsiooniga. Kogu Lääne ühiskond on täis hirmutavalt suuri muuseume. Tegelikult on kõik normaalne – suurus näitab ju võimu. Muuseumid, kelle kujunemisaeg langeb ühte kolmanda ühiskonnaklassi sünniga, lihtsalt kuuluvad kodanlikku ühiskonda: meie maailmas loob müüdi mastaap. Muuseumi funktsioon on olla lihtsalt hiigelsuure anumi kultuurilise tarbekauba jaoks. Kui sajandeid kasvasid kollektsioonid suhteliselt aeglaselt loomulikult teel, siis tänapäeval on kollektsioonide kasv äärmuseni kunstlik ja pööraselt kiire, vastates justkui alateadlikult ühiskonna produktiivsusele ja selle pidevale tõusule.

20. sajandi jooksul on muuseumide mõõtmed aina kasvanud ja kasvanud: hiigelsuured valged kuubid, milles on elitaarsed valikud *crème de la crème*'i printsiibil. Sajandi lõpus muuseumiehitiste suurused säilisid, ent esemete kontsentratsioon kolmekordistus. See oli maitse (ja paradigma) muutus privilegieeritud *boutique*'ist kättesaadava supermarketini. Küllastajal on õigus ise otsustada, tal peab olema valikuvabadus – muuseumide olulisimaid märksõnu viimasel kümnendil. Võrdlus ühiskonnaga aitab mõista, miks muuseumid on sellised, nagu nad on, ja miks nad meile meeldivad või mitte. Nad meenutavad üha enam meie igapäevaelu, nii vormilises kui sisulises plaanis.

Muuseum kui film

Muuseumis sisaldub totaalne keskkond: raamistus, milles leidub minevik ja olevik, poliitilised, kultuurilised ja sotsiaalsed aspektid, ideoloogia ja mood, sümbolid ja dokumendid. Selles mõttes on muuseum nagu film. Mõlemad meediumid peaksid pakkuma samu emotsioone – seda ainulaadset hingust, mis tõuseb salapärasest ja tundmatust minevikust, ning võlu, mida pakub vanade väärtuste taasloomisprotsess. Mõlemad loovad aja-

♦ Sotsialismi au ja uhkus. Sisepääs nõukogude rahvaste rahvamajandussaaavutuste näitusele

♦ Honour and pride of Socialism. Entrance to the exhibition of the achievements of national economy of the Soviet peoples

♦ Честь и достоинство социализма. Вход на Выставку Достижений Народного Хозяйства СССР

loo illusiooni: üks neist keskendub viisakusele, teine esemelisusele. Mõlemad teevad seda suhteliselt sarnaselt, kuid publik võtab selle erinevalt vastu. Kui film on vaid üks ajaloo versioon, siis muuseumi ekspositsioon omandatakse kui tõene ja usaldusväärne minevikupilt. Muuseum kui vanamoodne asutus peaks toetama ajatuid püsiväärtusi. Tegelikult jookseb muuseum möe ja kuulsuse järele nagu iga teine puberteet. Kuid see on ohutu. Põhimõttelises küsimuses integreeritakse muuseum täielikult olemasolevasse ühiskondlikku süsteemi. Süsteem määrab muuseumi tegutsemise masinana – kultuuritööstusena. Kuid masinana ei saa muuseum eksisteerida ilma mootorita ning seetõttu on just ühiskondlik võim muuseumitööstuse õitsengu eeldus.

Kuigi tänapäeva muuseum tahetakse näha sama atraktiivsetena kui Hollywoodi filme, on muuseumi- ja filmitööstusel ka teine erinevus. Ja see ei seisne mitte kuraatorite kauniduses, vaid ajaloo jätkuvast ümberkirjutamises. Ajalugu pole iial-

gi valmis, seetõttu ei saa ta olla täiuslik. Püsinäitused on vaid ajaloo illusiooni üks interpretatsioon. Võimu alateadlik ideoloogia on alati muuseumiekspositsiooni eeltingimus. Mil-line institutsiooni-vorm meid siis ikkagi valitseb – muuseumi võim või võimu poolt manipuleeritud muuseum?

Tekstis on kasutatud Michel Foucault' ideid raamatust "Discipline and Punish".

♦ Esteetiliselt formaalne. Vaade 2001. aastal taasavatud etnograafiamuuseumi püsiekspositsioonilt Leidenis, Hollandis

♦ Aesthetically formal. View of the permanent exhibition of the Ethnographical Museum re-opened in 2001. Leiden, Netherlands

♦ Эстетически формально. Взгляд на вновь открытую в 2001 году постоянную экспозицию этнографического музея в Лейдене, Голландия

The author treats of the relations between the museum and the power. Museums teach us what and how to remember. They convey power. Museums are like clay which is shaped according to the ruling political and social principles. "Making" history has always been related to the winner's ideology. Museums reflect the myth of society, they comprise guidelines both for the past and the future.

Автор рассматривает соотношение музея и власти. Музеи рассказывают нам, что и как помнить. Музеи являются носителями власти. Музей как глина, которую формируют согласно господствующим политическим и социальным принципам. Более того, создание истории всегда связано с идеологией победителя. Музей отражает общественный миф, он содержит в себе прошлое и направления будущего.

♦ Muuseum kui hea kunsti pühamu. Vaade sakraalsele Hamburger Bahnhofile Berliinis

♦ Museum as a shrine of good art. View of the sacral Hamburger Bahnhof (Hamburg Railway Station) in Berlin

♦ Музей как святилище хорошего искусства. Взгляд на сакральный Hamburger Bahnhof в Берлине

21. sajandi muuseumid. Missioon ja majanduslikud mudelid

Karin Hallas-Murula

ICOMi muuseumide konverents Lätis Tukumsis

13.–15. oktoobrini 2001 toimus Riia lähedal klassitsistlikus Durbe mõisas ICOMi (Rahvusvaheline Muuseumide Nõukogu) Läti rahvuskomitee korraldatud konverents "21. sajandi muuseumid. Missioon ja majanduslikud mudelid".

Aktuaalne teema tõi kokku ligi sada muuseumiinimest 15 riigist. Konverentsi peaesinejad olid ICOMi peasekretär Manus Brinkman Pariisist ning ICOMi juhatuse liige Gary Edson USAst, esinejaid oli lisaks Norrast, Saksamaalt, Soomest, Poolast, Valgevenest, Eestist ning muidugi ka Lätist endast.

Probleeme, kuidas muuseumidesse elu, inimesi ja raha tuua, jagub kõikjale. Mujal tegeldakse nende küsimustega aktiivselt sõltuvalt maa eripäradest, muuseumide väljakujunenud süsteemist ning nende omandivormist. Ameerika näited tunduvad meile ehk liigagi ilusad (tohtu muuseumikülastuste kasv viimase kümne aasta jooksul, rikkad sponsorid jne), Hamburgis tehtu aga võiks olla vägagi õpetlik, sest sealsete muuseumireformide põhiidee oli riigimuuseumide autonoomsuse suurendamine.

Konverentsil võis näha ka Läti kultuuriministeeriumi muuseumide valitsuse ja muuseumide poolt väljatöötatud dokumenti – Läti riigi 2000.–2010. aasta kultuuripoliitika muuseumide peatükki, mis on tervelt 25 lehekülge pikk ning mille tugevad küljed on Läti muuseumide olukorra kaardistamine, probleemide teadvustamine ning paralleelide tõmbamine teiste Baltimaade, Hollandi ja Norraga. Viimased kaks on praegu kõige aktiivsemad uuendustega katsetajad muuseumide vallas. Hollandis tehakse ligi kümme aastat tagasi alanud muuseumireformist juba esimesi kokkuvõtteid. Norra probleemid on muuseumide väiksus ning hajali paiknemine ning seal töötatakse muuseumivõrgustiku reorganiseerimise nimel, tekitamaks süsteemi, kus tugevamad muu-

mine, toimimine sillana lokaalse ja globaalse vahel, kaasaegne suhtlemine ja rääkimine kaasaegses (sealhulgas visuaalses) keeles, kusjuures rõhutati vajadust rohkem rakendada professionaalseid kunstnikke ja disainereid.

Oma ettekandes rääkis ma muuseumide tulevikuvisionist infoajastule järgnevas tulevikuhiskonnas, mida Taani Tuleviku Uuringute Instituudi direktor Rolf Jensen kirjeldab kui unelmate ühiskonda, kus peamine pole enam info kogumine ega talletamine, vaid selle interpreteerimine, oskus lugusid jutustada. Eesti näidete varal väitsin, et tegelikult on muuseumides rõhunihe infokogumiselt

♦ ICOM Läti konverents toimus klassitsistlikus Durbe mõisas, mis on Tukumsi muuseumi filiaal

♦ The ICOM conference in Latvia took place in the classicistic Durbe Manor, which is a subsidiary of the Tukums Museum

♦ Латвийская конференция ICOM проходила в мызе Дурбе, построенной в стиле классицизма (филиал музея Тукумса)

seumid koondaksid professionaale ning kureeriksid-toetaksid väiksemaid, tihti vaid 4–6 inimesega muuseumi kaugemates kohtades.

Workshop'id kujunesid ootamatult elavateks, millest nähtus, et Läti muuseumides, kust oli kõige rohkem osalejaid, ollakse üsna aktiivsed uuendustele mõtlema ja oma tegevust muutunud olukorras ümber mõtestama.

Osalesin workshop'is "Moodne muuseum", kus hoogtöö korras vaieldi kriteeriumide üle, mis peaksid olema tunnuskud 21. sajandi muuseumile. Neid sai punkthaaval kirja üle viieteistkümnelt. Domineerima jäid punktid, mille järgi iseloomustab moodsat muuseumi valmisolek muutusteks, ajaga kaasas käimine ja suutlikkus nähtusi ümber hinnata, innovatiivsete programmide genereeri-

info interpreteerimisele (lugude jutustamisele) toimunud juba ammu, paremate muuseumide näitused pole ammu enam neutraalsed kollektsiooniesitlused saja sarnase esemega ühes vitriinis, vaid pakuvad individualiseeritud jutustusi, interpretatsioone, loovad kontekste ning edastavad mõtestatud sõnumeid. Vahemärkusena sobib siia Narva 2001. aasta muuseumifestivalil väljaõeldu, et paraku puudub Eestis selline žanr nagu muuseumide näituste arvustus, kus analüüsitaks näituste kontseptsioone, nende edastamise vahendeid ja kujundajatööd, rääkimata olukorrast, kus vaieldaks näituste kuratorikontseptsioonide üle. Ometi kirjutatakse ka muuseumide näitustega pidevalt ajalugu, lihtsalt spetsiifilisemas keeles ning ideaaljuhul (s.o piisavate vahendite korral) sootuks võimsamate ja efektse-

mate meediumidega sõnumeid edastades, kui suudavad üks raamat või ajaloo loeng.

Kersti Kuldna Eesti Kunstimuuseumi tegi ettekande taasavatud Kadrioru lossis tegutseva Väliskunsti Muuseumi esimesest aastast ning publikule, eeskätt koolilastele suunatud programmidest. Kuulajate huvi äratas vabatahtlike rakendamise muuseumi töös ning giidide koolitus, mis suure külastatavuse korral (ja publikupuuduse üle Kadrioru loss kurta ei saa) vähendab oluliselt muuseumi teadurite koormatust.

Karin Hallas-Murula on ICOMi Eesti Rahvuskomitee esimees ja Eesti Arhitektuurimuuseumi direktor.

On October 13–15, 2001, a conference under the title "21st-Century Museums: Mission and Economic Models" organized by the Latvian National Committee of the ICOM took place in Tukums near Riga. The topical issue attracted nearly a hundred museum workers from fifteen countries. The main speakers were Manus Brinkman, Secretary General of the ICOM, from Paris, and Gary Edson, board member of the ICOM, from the USA. Other speakers came from Norway, Germany, Finland, Poland, Byelorussia, Estonia and certainly from Latvia itself. The author of the article read a paper on the museum's future vision in future society following the information era.

Латвийская конференция ICOM в Тукумсе "Музеи 21 века: миссия и экономические модели" (13–15 октября 2001 года) собрала вместе многих музейных людей, всего из 15 стран. Главными докладчиками конференции были Генеральный секретарь ICOM Манус Бринкман из Парижа и член руководства ICOM Гарри Эдсон из США, также были выступающие из Норвегии, Германии, Финляндии, Польши, Белоруссии, Эстонии и, конечно, из самой Латвии. Автор статьи выступила здесь о том, каким она видит будущее музеев в век информации.

Postimuuseum külastajaile avatud

Aive Küng

Eelmine aasta oli Eesti Postimuuseumi jaoks eriline – täpselt muuseumi seitsmendal aastapäeval avati esimene püsinaäitus vastrenoveeritud Tartu vanas postimajas Rüütli 15.

Eesti Postimuuseum loodi Eesti postiametkonna osana 1935. aastal. Esimeseks muuseumi juhatajaks sai Posti Peavalitsuse rahvusvahelise osakonna ametnik Julius Bleyer. Esemid muuseumi jaoks oli koguma hakatud juba varem, 1920. aastate alguses varsti pärast postiametkonna loomist. Esimene Posti Peavalitsuse ülem Hindrek Rikkand pidas väga tähtsaks koguda ja säilitada Eesti postiajaloo ning rahvusliku postisüsteemi tekkimisega seotud esemeid ja dokumente. Muuseumi loomiseni jõuti 1935. aasta kevadel. 5. aprillil 1935 ilmus Riigi Teatajas nr 33 teadaanne selle kohta, et Postivalitsusel on muuseum. Muuseumi asutamispäevaks loetakse sama aasta 20. maid, mil postivalitsuse direktor Gustav Jallajas andis oma ringkirjaga nr 15/1 muuseumi loomisest teada kõigile postiasutustele. 20. novembril 1935 määrati

Julius Bleyer muuseumi korraldajaks, küll tema põhitöö kõrvalt Postivalitsuse Rahvusvahelises Büros. Postiajaloo uurimist oli J. Bleyer alustanud juba 1931. aastal. Oma ruumid sai Postimuuseum 29. märtsil 1938 Tallinnas Kreutzwaldi 10/12 Postivalitsuse hoone kolmandal korrusel endise abidirektori Paul Etruki ametikorteris. Muuseumi kasutada oli neli tuba kogupinnaga 42 m².

1940. aastaks oli muuseum soetanud märkimisväärse margikogu – Eesti markide kollektsioon ulatus 120 000 ühikuni, Ülemaailmse Postiliidu liikmesriikide margid 258 riigist moodustasid umbes 190 000 ühiku suuruse kogu. Peale markide kuulus muuseumi varade hulka veel margikavandeid, mida enne Postimuuseumi loomist oli säilitatud kunstimuuseumis, samuti postitempleid, postiasutuste silte, postkaste, dokumente, mitmesuguseid muid postitegevusega seotud esemeid tsaarivõimu ajast. Fotokogusse kuulus üle 3000 foto ja negatiivi. Postimuuseumi kogudes oli ka elektriside valdkonda kuuluvaid eksponaate, näiteks

FOTO AVO MALLENE

Jaan Poska kasutada olnud telefoniaparaat Tartu rahu sõlmimise ajast.

1940. aastal nimetati Postimuuseum nõukogulikult ümber Sidemuuseumiks. Varad jäid esialgu puutumata. Varsti järgnenud Saksa okupatsioon ei muutnud muuseumi töös esialgu midagi, kuid 1942. aasta oktoobris tuli Kreutzwaldi tänava ruumidest välja kolida, sest need läksid Saksa sideteenistuse käsutusse. Muuseum leidis uue varjupaiga Ajaloomuuseumis Kohtu tänaval, kus Postimuuseum sai kasutada kolme ruumi. 1944. aasta märtsirünnak sundis Postimuuseumi sõjapakku Järlepa mõisasse, kuhu evakueeriti teistegi kultuuriasutuste varasid. 22. oktoobril 1944 toodi muuseumi varad tagasi Ajaloomuuseumi hoonesse, muuseumi nimeks jäi Sidemuuseum. 1945. aasta suvel tuli Tallinna Leningradi A. S. Popovi nimelise Side Keskmuse direktor. Algas diskussioon Sidemuuseumi otstarbekuse üle. Esialgu jäi muuseum püsima hilisema ENSV TA Ajaloomuuseumi haldusalas, kuid juba 15. jaanuarist 1947 suleti TA

presiidiumi otsusega ja muuseumi juhataja ametikoht kaotati. 17. jaanuaril 1947 anti varad, üle 310 000 üksuse üle Ajaloomuuseumile.

Peale Sidemuuseumi likvideerimist hakkas Leningradi Popovi-nimeline Side Keskmuseum nõudma varade üleandmist. Otsuse varade üleandmise kohta tegi ENSV Teaduste Akadeemia 1951. aastal. Kogud anti üle täpse inventuurita kastide ja pakkide kaupa. Varad, mida keskmuseum ei soovinud, jagati Ajaloomuuseumi, Teaduste Akadeemia Raamatukogu ning ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Üleshituse Riikliku Keskarihi vahel.

Julius Bleyer püüdis korduvalt asuda läbirääkimistesse küll Leningradi muuseumiga, küll NSVL Sideministeeriumiga varade tagastamise üle, kuid enamasti tulutult. 1978. aastal anti Leningradi keskmuseumist ENSV Sideministeeriumile üle mittetäielik komplekt Eesti Vabariigi postmarke. ENSV Sideministeeriumi likvideerimise järel anti need hoiule Eesti Postmarki, kus neid hoiti Postimuuseumi taastamiseni.

1994. aastal otsustas RE Eesti Post jätkata sõjaeelsete traditsioonide ka muuseumi osas ning 30. septembril kirjutas Eesti Posti peadirektor Tarmo-Jaan Tõeleid alla käskkirjale nr 109, millega moodustati Tartu Postkontori uus allüksus – Postimuuseum ühe koosseisulise ametikohaga.

FOTO MAARJA VILSAR

- ♦ Postkaardipäev 2001. aastal
- ♦ Postcard Day in 2001
- ♦ День почтовой открытки. 2001 г.

FOTO MERIKE TAMM

- ♦ Vaade Eesti Postimuuseumi väljapanekule
- ♦ View of the display at the Postal Museum
- ♦ Вид на экспозицию Музея почты

Kuna sõjaeelne muuseum oli hävitatud ja varad laiali pillutatud, tuli muuseumil alustada tühjalt kohalt. Muuseumi esimeseks asukohaks sai üks väike ruum vana Tartu Postkontori kolmandal korrusel Rüütli tänaval. 14. augustil 1995 kolis Tartu Postkontor koos muuseumiga uude hoonesse, kus muuseumi kasutada on

maja neljas korrus. Siin asuvad hoidlad ja tööruumid, huvilistele on avatud raamatukogu, mis sisaldab postiajaloo- ja filateliaalast kirjandust, muuseumi sagedaste külastajate hinnangul päris heas valikus.

Täna tekitab meil seitse koosseisulist töötajat. Muuseumil on välja kujunenud oma kogude süsteem. Osa muuseumi varadest ei mahu enam praegustesse ruumidesse ning on hoiul teistes postiasutustes.

Hetkeksisuga on kogudes arvel üle 7000 templi ja pit-

sati, ligi 550 eset, rohkem kui 14 000 fotot ja negatiivi, üle 400 säiliku arhiivimaterjale, üle 100 000 Eesti ja välisriikide postmargi. Raamatukogu sisaldab üle 10 000 trükise.

1997. aastal loodi Postimuuseumi Sõprade Selts, millest on kujunenud aktiivne tugigrupp muuseumi ürituste korraldamisel ning kogude komplekteerimisel.

Seitsme aasta jooksul on muuseum korraldanud üle neljakümne näituse peamiselt Tartu Postkontori või teiste postiasutuste ruumides, aga ka Tartu Ülikooli Raamatukogus, Teaduste Akadeemia Raamatukogus ja Rahvusraamatukogus, Narva Linnamuuseumis ja Hiiumaa Muuseumis. Viimaste aastate näitused on kujundatud valdavalt rändnäitusteks.

Igal aastal kirjanädalal (esimene oktoobrikuu täisnädal, algab pühapäeva ning lõpeb laupäevaga) toimub Postimuuseumi päev, mille puhul antakse välja eriümbrik.

Postimuuseumis on koostatud mitmeid publikatsioone ja kogumikke, sh Kurmo Kõnsa "Raamatuhoiu ABC. Käsi- raamat raamatukogude ja arhiivide töötajatele", "Õhu mikrobioloogiline seire muuseumides ja raamatukogudes", "Säilitamine muuseumis – teoreetilised alused", "Arhiivide säilitamine", "Vee- kahjustustega fotomaterjalide töötlemine" ja Aive Küngi "Eesti Post 80".

Postimuuseumi esimene töötajate

ühistööna valminud püsinäitus räägib kirja tekkimise ja paberivalmistamise ajaloost ning kirja teekonnast saatjast adressaadini nii minevikus kui tänapäeva Eestis. Külalistele väljastpoolt Eestit on enam muljet avaldanud nõukoguliku sidejaoskonna nurgake. Lapsed aga eelistavad ise tegutseda ja selleks on meie muuseumis piisavalt võimalusi – saab proovida sule ja tindiga kirjutamist, kirja kokuvoltimist, nagu tehti 17. sajandil, ümbriku voltimist ning posti tembeldamist. Tegevusi lisandub tulevikus kindlasti veel. Esimesed kuud töid muuseumi pisut üle 3000 külastaja. Lisaks püsinäitusele korraldame temaatilisi lasteüritusi ning muuseumitunde, samuti ajutisi näitusi, milleks kahjuks meie käsutuses olevas hooneosas ruumi napib. 12. aprillil avati ajutine näitus kosmoseteemalistest postmarkidest.

Loodame, et suudame oma külastajatele pakkuda meeldivat ning huvitavat ajaviidet.

Aive Küng on Eesti Postimuuseumi juhataja.

The first permanent exhibition of the Estonian Postal Museum opened in the old post office at 15 Rüütli Street, Tartu. The Estonian Postal Museum was founded in 1935. In 1940 it was renamed the Communication Museum. In 1947 the Postal Museum was closed down and its collections were handed over to the Estonian History Museum. The Postal Museum was re-established in 1994. Work at the museum was started from scratch again as the collections were scattered. The permanent exhibition at the Postal Museum introduces the invention of script, the history of paper making and the letter's itinerary from the sender to the receiver, both in the past and in the present time.

В старом здании почты, расположенном на ул. Рюутли, 15, открылась первая постоянная экспозиция Музея почты. Музей почты был создан в 1935 году. В 1940 году музей переименовали в Музей советской связи. В 1947 году его закрыли и имущество передали Историческому музею. Возрождение музея произошло в 1994 году. Работы начались практически с нуля, т.к. фонды были разбросаны по частям. Постоянная экспозиция Музея почты рассказывает о появлении письма и истории изготовления бумаги, а также о пути, преодолеваемом письмом от отправителя до адресата.

Ühe maali valmimisest

Alo Põldmäe

Ludvig Juhti portreest Felix Randelile saadetud kirjade põhjal

1996. aastal oli Tallinna Keskraamatukogus avatud kunstniku ja karikaturisti Felix Randeli (Redo) (1901–1977) tööde näitus, kus muuhulgas tutvustati visandeid kontrabassikunstniku Ludvig Juhti maalil. Olin sel ajal muuseumitöös ametis Ludvig Juhti materjalide kogumisega ja fakt põneva maali olemasolust pakkus teravdatud huvi. Nii sattusingi Teatri- ja Muusikamuuseumi arhiivis Ludvig Juhtilt Felix Randelile (kuni 1938. aastani Johansen) Tallinnasse saadetud 14 kirjale ja kolmele postkaardile aastaist 1935–39. Need olid adresseeritud kas Kunstihoonesse Vabaduse platsil või Päevalehe toimetusse Pikk tn 2, kus Randel töötas toimetajana. Enamik kirju oli saadetud USAst Bostonist, kuhu Juht oli 1934. aastal elama asunud ja kus ta töötas kontrabassilistina maailma ühes paremaks peetud Bostoni sümfooniaorkestris. Sellele ametikohale kutsus Juhti orkestri peadirigent, kunagine fenomenaalne kontrabassilist Sergei Koussewitzky.

Ludvig Juht saavutas Ameerikas kiiresti kõrghpositsiooni ja kui ta 1935. aasta

suvel tuli puhkusele ja väikelele kontsertturneele Eestisse ja Lätisse, oli ta märkimisväärse rahvusvahelise mainega bassilist.

Olles Juhti ammune perekonnatuttav, soovis F. Randel maalida temast portreed. Juht oli nõus, kuid sai kunstnikule modelliks olla vaid vähesed korrad Randeli Tallinnas asunud ateljees. Selle tulemusena valmisid mitmed visandid ja eskiisid ning alustati omapärase, jõulises laadis ja moodsa pintslikäsitlusega portreed. Sellist portreestili katsetas Randel ka laulusolisti ja -pedagoogi Aleksander Arderi pildi juures.

Juht sõitis septembri lõpus tagasi USAsse ning tema maal jäi n-ö järelvalmimise staadiumisse, mis aga kippus pikaks venima. Ja nii tegigi kannatamatu L. Juht igas kunstnikule saadetud kirjas juttu maali valmimisest.

22. septembril 1935, vahetult enne tagasisõitu Ameerikasse, tuli Randelile kiri Riist, milles Juht küsis: *Kui minu pilt valmib, siis ole pai ja saada minule kohe mõned ülesvõtted.*

- ♦ K. A. Hermanni 150. sünniaastapäeva näituse avamine Teatri- ja Muusikamuuseumis 17. septembril 2001. Vasakult V. Tormis, E. Loit, dr U. Lippus ja artikli autor A. Põldmäe
- ♦ Opening of the exhibition dedicated to the 150th anniversary of K. A. Hermann's birth at the Theatre and Music Museum on September 17, 2001. From the left V. Tormis, E. Loit, Dr U. Lippus and author of the article A. Põldmäe
- ♦ Открытие выставки, посвященной 150-летию со дня рождения К. А. Германина, в Музее Театра и Музыки 17 сентября 2001 года. Слева: В. Тормис, Э. Лойт, докт. У. Липпус и А. Пылдмэе

7. oktoobril juba Bostonist saadetud kirjas kirjeldab Juht ookeanireisi: Minu kavatsusest laeval hoolega puhata, ei tulnud kahjuks midagi välja. Olen ju sarnane lärmi tegija poiss ja varsti oli laeval teada minu olemasolu ning minul tuli päris korralik kontsert maha mängida, kaastegevaks oli üks Prantsuse viiulikunstnik Goutmanovich ja laeva kapellmeister hr. Dumas. Kontsert läks väga vahvalt, I klassi salong oli tulvil rahvast ja kõik daamid ja härrad aina õhtu riietuses. Edu oli minul haruldaselt hea. [---] Bostoni jõudsimine 5. oktoobril. [---] Ega Sa, armas sõber, ometi ära ei unustanud minule Päevaleht käima panda, ootasid juba täna, kuid asjata. Kudas on lood minu pildiga, kas oled teise juba viimistelenud? Palun saada minule kohe mõned võtted sellest, kui valmis jõuad, olen äärmiselt huvitat. Olen kindel, et see hästi õnnestus.

15. oktoobri kirjas küsib Juht jälle: Kuida ise elad ja mis teeb kunst? Kas oled minu portree täielikult lõpetanud ja oled ehk asunud mõne uue kallale? Ootan iga päev põnevusega, millal saad mulle sellest ülevõtte.

1936. aasta 3. veebruaril kirjas on Juht juba rahutu: Ootasime kuni senini ühte korralikku ülevõtet minu maalist, kuid nähtavasti oled Sinagi nii hirmsasti "busy", või ei taha Sa seda üldse minule saata. – Sinu Arderi pildi ülevõtte, mida minule suvel Misso saatsid, seisab praegu minu ees kirjutuslaua ja on küllalt siingi vaidlemist ja ka äärmist kiitust saavutanud. Nii kena oleks teisele poole oma pilt panda, aga näe Sa ei saada ju seda minule.

9. märtsi kiri on aga täis rõõmu ja tänumeelt, sest pilt on valmis saanud: Sa armas Felix ei või omale ette kujutada, kui suurt rõõmu valmistas minule Sinu mõnus pikk kiri, mis pika ootamise peale viimaks siiski saabus, samuti valmistas mulle tõsist headmeelt kaua oodatud pilt [foto maalist]. Palju tänu! On tõesti jumalik pilt ja ma panin selle kohe oma kirjutuslauale raamisse. Mitte ainult kui pilt ei ole see tore, vaid ühes sellega on seotud nii mõnedki armsad mälestused Sinu ateljeest, kus Sina vihaga vägevaid pintsli lööke plaanisid ja mina samas poogna oma viiulit [Juht armastas sageli oma kontrabassi viiuliks või suureks viiuliks

FOTO STANISLAV STEPÄŠKO

♦ Felix Randeli maalitud Ludvig Juhti portree

♦ Portrait of Ludvig Juht, a contrabass player, painted by Felix Randel

♦ Портрет контрабасиста Людвиг Юхта, художник Феликс Рандел

nimetada] rapsisin ja siis lõpuks alla keldrisse päid puhkama vajusime. Olid ilusad ja ideaalsed tunnid, tahaks, et need kunagi jälle korduks. Kõigile minu tutvavatele, kes seda minu pool näinud, meeldib pööraselt ja ma olen Sinust palju jutustanud. Nüüd on minul Sinule aga veel üks suur palve. Ole pai poiss ja saada minule ka oma autogrammiga üks oma pilt, tead minul ei ole Sinust ainsatki pilti! – Mul on isegi koht selle jaoks oma stuudios välja valitud.

1936. aasta 28. maist pärineb Juhti senistest pikim ja põhjalikum kiri. Laiahaardelised kirjeldused eestlaskonna kultuurilistest tegemistest USAs ja Juhti enda ettevõtmistest on küllap selleks, et püüda hajutada Randelit haaranud masenduse mõtteid: Sina kirjutasid, et tahad teha oma maalidest indiaanlaste tuletantsu. Noh mis pagan Sind siis nii ära vihastanud on? – Kas sellepärast peab siis kohe tuli otsa panema kui Sind ehk kusagil on arvustaja mõne sõnaga näksanud. Anna neile andeks, sest nad ei tea, mis nad teevad. Üldiselt on ju ikkagi Sinu senised tööd väga head ja kord tuleb aeg,

kus nende väärtus tõuseb.

Sa küsisid minu portree kohta, mida ma sellega teha mõlten. Armas sõber, siin on mul Sulle väga raske otsekohest kindlat vastust anda. Kõigepealt puudub mul praegu võimalus Sinult seda omada, kuna minul Karli [tšellist Karl Lamp – Juhti naisevend, kes tuli Eestist USAsse ja kelle õpinguid Juht rahaliselt toetas] peale suuri summasid on kulu- nud ja läheb veelgi, enne kui jõuan teda mäitale aidata.

[---] Leian, et ma just peaksin oma kodu kaunistama Eesti kunstnike töödega ja seda ma saan ka edaspidi kindlasti tegema kui mul vähegi laheda- maks läheb. Ma ei ole ka oma portreed päris valmina veel näinud, sest tookord Sa ise kirusid minu larfi juures. Nagu ma mäletan, kannatasid Sina just sel ajal mingi seedimise rikkoga ja rääkisid, et see Sind väga segab algatud hooga pilti lõpetamast. Kuda muuseas Su tervis praegu on? Arvan et hea, sest Su rassimisest võib seda järeldada.

Minu portreest Sa küll ei tohi tuletantsu teha, võibolla tul- len tulevaasta kodumaale, siis vaata asja veel üle. Ma ei ole saanud veel mahti mõelda kuida võiksin Sulle abiks olla Su piltide asjus Ameerikasse saatmiseks. Kui kord New Yorki sõidan, siis kat- sun selleks lähemaid teateid hankida.

8. veebruaril 2002 nägin lõpuks Ludvig Juhti portreed tema täies suurus ja hiilguses. See sündis Adamson-Ericu majamuuseumis, kus avati Felix Randeli maali- de, graafika ja šaržide näitus. Juhti portree on hoiul Eesti Kunstimuuseumi kogudes ja Randeli tööde näituseks Adamson-Ericu muuseumis restaureeris maali Maris Klaas. Väljapaneku kokkupanija oli kunstiteadlane Maire Toom, abiliseks Mart Lepp, kelle valduses on Juhti portree visandid.

Kõnealuselt pildilt vaatab vastu mees, kes pingutab end taltsutamaks oma suurt pilli. Liigutuste amplituudi poolest meenutab Juht Neeruti mägedesse künniva- gusid ajavat Kalevipoega. Pildist õhkub jõudu, hoogu, liikumist. Seisin pildi ees ega saanud tükil ajal sellelt silmi. Lugu ühe pildi ümber oli minu jaoks lahendu- seni jõudnud.

Alo Põldmäe on Teatri- ja Muusikamuuseumi osakonnajuhataja

Orduloss Saaremaal uuesti katuse alla?

Raul Salumäe

Kolmest keskajal Saaremaale püstita- tud linnusest teab Saaremaad külastav tu- rist enamasti vaid ühte – hiljemalt 14. sa- jandi keskpaigaks rajatud Kuressaare piiskopilinnust. Harvem osatakse tähele- panu pöörata ülestõusnud saarlaste poolt 1343. aastal purustatud Põide ordulinnu- se müürijäänustele, mis asuvad maakon- na suurima, kuid halvas seisukorras oleva Põide kiriku kõrval. Looduskaunis kohas paiknevat, aga peamistest turismimars- ruutidest kõrvale jäävat Maasilinna tea- takse enamasti vaid sealt 1985. aastal lei- tud 16. sajandist pärineva laevavraki leiupaigana.

Kiireid muutusi pakkuv aeg toob suurte võimaluste hulgas ka meeldivaid üllatusi. 2000. aasta sügisel sai Orissaare vald käe vahele ühele Saaremaa oludes imeodavale maamüügitehingule ning omandas ostueesõigust kasutades mere- äärsel maatükil ühes suurema osaga kuna- gise Maasi ordulinnuse varemetest.

Vald taotles Saarte Programmist raha ja saadud 278 000 krooni eest on alusta- tud kunagises ordulinnuses puhastus- ja konserveerimistöid. Tänapäeval säilinud alu- mise korruse ruumidest viiakse välja mit- me aastasaja vältel sinna kogunenud muld, kindlustatakse varisemisohhtlikud ukse- ja aknaavad ning võlviosad. Lisaks kaevatakse välja kunagisse linnuse sise- õue avanenud ukseava ning võimaldatakse edaspidi külastajatele ohutu sissepääs.

Ordulinnuse konserveerimistööde projekteerija ning ühtlasi järelevalvaja on OÜ H. Uuetalu projektibüroo, arheoloogi- list järelevalvet teostab Tõnu Sepp. Esi- algsete tööd on piisavalt lihtsad andmaks teenistust ka kohalikele firmadele, kellest Maasilinna taastamistööde alustaja au palvis OÜ Ores Ehitus.

Tööde pidulik alustamine, kus mitme- te kõnede järel viidi varemeist välja ka esimesed kärutäied mulda, toimus 17. detsembril 2001. Samas tõdeti, et vajali- ke tööde kogumahuga võrreldes on raha esialgu vaid väikese osa jaoks. Juttu oli võlvide edasise kindlustamise vajadu- sest, ehitismälestist kahjustava kadaka- võsa kõrvaldamisest ning varikatuse ehi-

venelased nende endi purustatud Kures- saare linnuse taas üles. Kui nüüd taanla- sed Maasilinna korrastamise asjus vedu võtavad, jääb eestlaste mureks Jüriöö (Saaremaal küll jaagupipäeva) võitluste- keerises purustatud Põide ordulinnuse va- remed põhjalikumalt käsile võtta.

Vana ordulinnuse varemeis toimuva osas lisab optimismi ka asjaolu, et Eesti Vabariigi presidendi Arnold Rüütli lapse- põlvkodu Laimjala lähistel asus kunagi

FOTO IRINA MÄGI ("MEIE MA")

♦ President Arnold Rüütel koos saatjaskonnaga Maasilinna jalamil. Esireas vasakult Orissaare vallavanem Raimu Aardam, Ingrid Rüütel, Arnold Rüütel

♦ President Arnold Rüütel with his escort at the foot of Maasilinn. Front row from the left: Raimu Aardam, chief magistrate of Orissaare commune, Ingrid Rüütel, Arnold Rüütel

♦ Президент Арнольд Рюитель с эскортом на подножии замка Маасилинн. В первом ряду слева направо: волостной старшина Райму Аардам, Ингрид Рюитель, Арнольд Рюитель

tamisest endise linnuse kohale. Kui need mõtted teostuvad, muutuksid vana ordu- linnuse varemed taas kilomeetrite tagant äratuntavaks atraktiivseks maastikuele- mendiks.

Maasilinnas tehtavate tööde esimest etappi rahastab Orissaare vald omalt poolt 70 000 krooniga. Kuna kindlus õhiti Liivi sõja ajal Taani kuninga Fre- derik II käsul, pöördus Orissaare valla- vanem Raimu Aardam Taani Kultuuri- instituudi kaudu Taani suursaadiku poole palvega toetada rahaliselt linnuse korras- tamist. Suursaadik olevat pärast talle saa- detud fotoalbumi lehitsemist avaldanud imestust, et kunagine ordulinnus veel nii hästi säilinud on, ning lubanud seal toi- muvate tööde vajalikkust Taanis tead- vustada.

Põhimõtte "Kes lõhub, see taastab" rakendamise osas on Saaremaal pretse- dent juba olemas. Põhjasõja järel ehitasid

Maasilinna hallatavatel aladel. Saaremaa visiidi aegu aasta algul leidis meie riigi- pea ühes abikaasaga 10. jaanuaril 2002 aega ka Maasilinnas toimuvaga tutvuda. Juba käivadki lootusrikkad sosinad, et Arnold Rüütel saab Väikese väina äärsel ordulinnuses ehk sama sagedaseks külali- seks kui Lennart Meri Kaali järve ääres.

Nii või teisiti võib pärast esialgsete konserveerimistööde lõppu loota, et kor- rastatud Maasilinn kujuneb juba tänavu kevadest Saaremaa üheks huvipakkuva- maks vaatamisväärsuseks. Küll aga tuleb edaspidi suhtuda mõistmisega asjaolusse, et sissepääs keldritesse on kavas sulgeda uksega ning edasise korrastustööd aitab vähemalt osaliseltki katta külastajatelt nõutav sissepääsutasu. Linnuse külje all asunud sadama välisreidi vetest leitud laevavrakki hakatakse tulevikus ekspo- neerima ilmselt siiski Orissaares.

Gustav Ränk ja Raadi

Aleksei Peterson

Üsna hiljuti, 18. veebruaril 2002 tähistas Eesti Rahva Muuseum Gustav Ränga 100. sünniaastapäeva teaduspäevaga. Kahjuks üsna tagasihoidlikult, kuigi tänu meie kuulsale etnograafile hoitakse muuseumi varakambrites suuri rahvakultuuri väärtusi. Ka meedias oli Gustav Rängast vähe juttu, ometi on tegu meie rahvakultuuri ideoloogilise eestvedajaga, eriti pagulasaastatel. Ehkki G. Rängalt on ilmunud sadu kirjutisi ja monograafiaid, ei peatu ma tema teadusproduktisioonil, vaid juhin tähelepanu kahele Ränga poolt valuliselt tõstatatud probleemile – Eesti Rahva Muuseumi nimele ja muuseumi taastamisele Raadil. Ränk küll emigreerus, aga oma südames jäi ta ikka seotuks muuseumi käekäiguga nii halbadel kui parematel aegadel.

Mina tutvusin Rängaga isiklikult alles 1980ndate alguses, kui osutus võimalikuks prof Aleksander Loidi kutsel Stockholmis ülikoolis loenguid pidada. Pean tunnistama, et mul oli Ränga tegevusest Rootsis üpris kehv ülevaade, sest okupatsioonialal tema kirjutised ERMi ei jõudnud, äärmisel juhul olid nad erilubadega kättesaadavad ainult keskraamatukogude "spetsiaalsetes osakondades". Mul õnnestus Stockholmis Rängaga põhjalikult vestelda ja edaspidi kirjavahetuses olla. Kõigi muude tegemiste kõrval tundis ta alati huvi muuseumi käekäigu vastu. 1990. aastal viibis Ränk Eestis ja külastas loomulikult ERMi ning Raadi.

Ränka erutas alati püüd taastada Eesti Rahva Muuseumi nime. "Etnograafiamuuseum" oli võimude poolt kaela määritud nimetus, millega loodeti vähendada muuseumi vaimsust. Mitmetes oma sõjajärgsetes kirjutistes ja esinemistes nõudis Ränk muuseumi nime ennistamist. Ränga innustusel püüdsin kultuuriministriametis ERMi nime taastada. Aga vastati, et enne on vaja muuseum üles ehitada, siis tuleb nime ümbermuutmine kõne alla. Loomulikult oli tegu selle tülika probleemi kaugesse tulevikku edasilükkamisega. Kui 1980ndate keskel kerkis päevakorda Raadi taastamine Poola restauraatorite poolt, oli võimalik ka muuseumi nime ennistamine uuesti päevakorda tõsta. 1987. aasta detsembris saatsin kultuuriministriametile taotluse taastada Eesti Rahva

Muuseumi nimi. Seekord oli vastus positiivne, 10. märtsil 1988 kinnitas kultuuriminister ERMi nime ennistamise. See rõõmustas Ränka väga. Vähemalt üks tema lootustest täitus. Heameel polnud mitte ainult temal, vaid kogu eesti rahval. Ränk kirjutas juba varem, 18. jaanuaril 1988: "Suurt rõõmu teeb mulle ja kogu eestlaskonnale asiolu, et ERMi nime taastamine sealgi on kerkinud tõsiselt päevakorraale. Omalt poolt toetan seda mõtet ühe kirjatükiga, mis peab varsti ilmuma ajakirjas "Tulimuld" Lundis. Näitan seal, kuidas selle nime muutuse taga toimus kord omasugune "vägipulgavedamine", mis sisuliselt polnud kuidagi põhjendatud. Rutake nüüd nime restaureerimisega käigusoleva "glasnosti" ajal, et kogu asi jälle tasapisi päevakorrast ei kaoks. Eesti rahvas on väärt vähemalt üht kultuurimonumenti. Mis sobiks selleks paremini kui rahva muuseum, mis isegi vihatud tsaariajal oli lubatud."

Teiseks oluliseks mureks oli G. Rängal ERMi taastamine selle endises asupaigas Raadil. Sel teemal oli Ränk aastate jooksul pidevalt sõna võtnud. 1980ndate algul oli mul võimalus talle anda esimesi lootust sisendavaid teateid, et muuseumi ehitamine Raadile võib siiski kõne alla tulla. Tollal oli muuseumi territoorium koos ümbritseva alaga sõjaväe käsutuses. Seal paiknes NSV Liidu üks tähtsamaid lennuvälju – Varssavi lepinguosaliste riikide sõjaaerodroom. Minu mõtet saada lennuväljalt kätte Raadi ala peeti utopiiliseks. Kohalikud võimumedhed vastasid lühidalt, et enne võib Tartu linna teise kohta viia, aga mitte lennuvälja. Lennuvälja oli aegade jooksul haaranud ulatusliku territooriumi, ka Raadi mõisasüdame. Lennuvälja jaoks oli see küll teisejärguline ala, kus tollaegse tagalaülemale jutu järgi hoiti varemete keldrites "hapukurgitünni pohmeluse tarvis".

Samas ei osutunud territooriumi tagasinõudmine lihtsaks. Nagu öeldud, ei toetanud kohalikud võimumedhed minu taotlust. Esimese kirja krundi tagastamise kohta saatsin NSV Liidu kaitseministrile Dmitri Ustinovile juba 14. märtsil 1979. Sellele ei vastatud. 1980ndate aastate algul tuli Raadi krundi vabastamise asjus

♦ Gustav Ränk

sagedamini kirju saata. Ühe põhjalikuma kirja lähetasin – muidugi täitevkomitee nimel – 9. juunil 1983 Smolenskis asuva garnisoni ülemale. Vastutasuks Raadi ala eest lubas valitsus ehitada sõjaväe tarvis metallangaare. Asi hakkas edenema. 1984. aasta aprillis alustati Raadil projekteerimistööd. Mõistagi toimusid mõõtmis- ja muud tööd püssimehe juuresolekul. Kõigele vaatamata lõpetati vajalikud uurimis- ja projekteerimistööd 1987. aasta juulis. 27. aprillil 1989 eraldas Tartu TSN Täitevkomitee 10,45 ha Eesti Rahva Muuseumile Raadi mõisa kompleksi I etapi väljaehitamiseks. Poola firma Budimex alustas müüri taastamist, värvahoone renoveerimist, elektri- ja kanalisatsioonitööd.

Tundus, et kõik liikus muuseumi taastamise suunas. Kaasa aitas ka eesti rahva toetus – meie rahvusmuuseum tuleb taastada Raadil. Rahva poolehoid ei olnud ainult sõnaline, muuseumi algatusel alustati ka toetussummade kogumist. Eesti Kultuurifondi arvele hakkas laekuma annetusi nii üksikisikutelt kui organisatsioonidelt, eriti maakohtadest. 1990. aasta aprillis oli muuseumihoone ehitamiseks laekunud ligi pool miljonit rubla. Kõrvuti ERMi fondiga avati üle saja annetusefondi, nende hulgas ka Eesti Kunstimuuseumi ehitamiseks, Lembitu ja Kalevipoja ausamba rajamiseks jne. Eesti rahva toetus kuulus selgelt ERMile, millele tehtud annetused ületasid Eesti Kunstimuuseumi omi kolmekordselt. Oli selge, et kõigepealt tuleb taastada meie rahvusmuuseum. 1989. aasta esimesel poolel korraldati Raadi krundi puhastamiseks mitu laupäevakut. Neist võtsid osa sajad inimesed ja terved kollektiivid koos vajaliku tehnikaga.

Tegeliku ehitustöö algus nihkus edasi Tartu linnavõimude ükskõiksuse ja saamatuse tõttu. Samamoodi takerdus näi-

teks ka Jaani kiriku vundamendi projekteerimine. Linnavõimud tahtsid, et Poola ehitajad rajaksid veel hotelli ja muid hooned. Ka ei soovinud Poola restaureerijad töötada enam rublade eest, vaid nõudsid dollareid. Esialgu leppisid nad värvitelevite ja pesumasinatega. Kõik see takistas tööde normaalset käiku.

1990. aastal külastas Gustav Ränk oma kodupaika ja Raadi. Ta tutvus Raadil tehtuga ja oli sellega väga rahul. Lossi kõiki endisi siseruume ei olnud võimalik rekonstrueerida ja need projekteeriti tänapäevastele nõuetele vastavaiks muuseumiruumideks. Lisaks kavatseti hoonele liita uus ekspositsiooniblokk. Juba varem kirjutas Ränk: "... erilist rõõmu teeb teadmine, et kavad Raadi muuseumi restaureerimiseks on juba valmis" (18.1.1988).

Ometi ei täitunud kõik kavatsed. Eeldused ERMi taastamiseks Raadil olid olemas: taastati Eesti Vabariik, likvideeriti Vene sõjaväelennuväli, oli olemas krunt aadressil Narva mnt 177, valmis oli enamik tehnilisi dokumente ja projekte, sealhulgas lossi siseprojekt. Asjade käik muutus peale seda, kui 1992. aasta veebruaris asus muuseumis ametisse uus direktor, kes juba esimesel päeval kuulutas, et ERMi ei ehitata Raadile. Lõpuks otsustati ERMi hoone rajada kesklinna Veski, Näituse, Baeri ja Liivi tänava vahelisele alale puumajade keskele. Eesti Kunstimuuseum asus koos kunstnikkonnaga aktiivselt taotlema oma hoone rajamist Kadrioru. Selleks tehti vajalikku lobi tööd ja korraldati konkurss muuseumihoone projekti saamiseks. Eesti Rahva Muuseumi ehitamine lükati edasi peale kunstimuuseumi valmimist. Möödusid aastad, sest ka kunstimuuseumi ehitamisega ei kiirustatud, alles tänavu on kavas alustada tegelike ehitustöödega. Juba algusest peale rahvusmuuseumi nõuetele mittevastanud ERMi kesklinna projekt vananes. Umbvõhiklikkus lükkas muuseumi väljaehitamise Raadil kaugesse tulevikku. Kuna ERM kasutab hoidlatena Pauluse ja Sõbra tn kiriku ruume, pidi valitsus alustama uute hoidlate ehitamist, et kirikuruumid vabastada. Ja seekord ikkagi Raadile. Hoidla esimese etapi kallal käivad juba tööd.

On selge, et ERMi taastamine on olnud ränkaskas ja see pole jõudnud lõpuni. Põhjuseks on olnud nagu ikka – oskuste puudumine, eriti muuseumiehituses, ja museoloogia vähene tundmine ning lõpuks ükskõiksus asjaajamises. Lõpetuseks tahan eriti rõhutada, et meie rahvale on vaja rajada igati väärikas rahvusmuu-

FOTOD ALDO LUUD

FOTO ANU ANSU

- ♦ Eesti Rahva Muuseumi kogud
- ♦ Collections of the Estonian National Museum
- ♦ Коллекции Эстонского национального музея

seum Raadile. On väga hea, et ERMi Sõprade Selts korraldab väga olulisi isamaalisi rahvuskultuuri propageerivaid üritusi, eriti koolides. Samas on arusaamatu, et kõige muu hulgas püütakse rahvale "pähe määrida" arusaamatuid mõttekäike, et ERMi peahoone tuleb ehitada kesklinna, mitte Raadile ja lossi varemetele rajada baltisaksa muuseum. Nii need kui teised rahvusmuuseumi ja museoloogia suhtes viltused põhimõtted on aeg maha matta. Tuleb töötada välja kindel kava ja püstitada meie rahvusmuuseumi varanduste jaoks väärikas muuseumihoone. Arusaadavalt Raadile. Loodan, et neid mõtteid toetavad ERMi Sõprade Seltsi liikmed ja kõik, kes meie rahva kultuuripärandit kõrgelt hindavad.

P.S. See kirjutis oli algselt mõeldud avaldamiseks ERMi Sõprade Seltsi väljaandes Lee. Minu hämmastuseks ja nõrdimuseks seal artiklit ei avaldatud. Kirjutise vastu oli eelkõige ERMi Sõprade Seltsi juhatuse esimees Tanel Linnus.

On February 18, 2002, the 100th anniversary of Gustav Ränk's birth was celebrated at the Estonian National Museum. The author gives a short survey of G. Ränk's activities related to his wish to re-establish the Estonian National Mu-

seum namely at Raadi. The museum building was destroyed in German air raids in August 1944. Recently several ideas have been voiced concerning the restoration of the ENM. At the beginning of the 1990s it was planned to re-establish the museum in its former site. In 1992, on the initiative of the then director Tõnis Lukas a new main building was designed on the lot surrounded by Liivi, Veski, Näituse and Baeri Streets. From the very beginning many specialists considered it a bad idea to erect the new museum building among old wooden dwellings. Yet this year the construction works for the depositories for the ENM still started at Raadi, as churches insist that museum collections be removed from their rooms. Unfortunately it has not yet been decided that the museum building should also be erected at Raadi and not on the ruins of the former manor but on a new lot. Also we can not support the idea of re-establishing the so-called museum of Baltic-German culture on the ruins of the former manor. Ränk was fiercely for the idea to build the whole complex for the ENM at Raadi and the author is absolutely of the same opinion.

18 февраля 2002 года в Эстонском национальном музее отмечалось 100-летие со дня рождения Густава Рян-ка. Автор коротко останавливается

на деятельности Рян-ка, связанной с его ходатайствами о восстановлении Эстонского национального музея именно на Раади. Как известно, в августе 1944 года в результате немецких бомбежек музейное здание было разрушено. В последнее время высказывалось много мнений о восстановлении ЭНМ. В начале 1990-х годов планировалось восстановление музея именно на своем прежнем месте. В 1992 году, под руководством директора Т. Лукаса, было запланировано строительство главного здания музея на участке между улицами Лийви-Вески. Проект сооружения музейного здания между деревянными домами, по мнению многих специалистов, уже с самого начала был неудачным решением. Настоящий год начался строительством хранилища ЭНМ опять – таки на Раади, так как церкви требуют освобождения своих помещений от музейных экспонатов. К сожалению, до сих пор ясно не оговорено, что и музейное здание надо построить на Раади, и не на бывшие руины, а на свободные участки. Также нельзя согласиться с мнением о восстановлении на бывших руинах дворца т.н. Музея остзейской культуры. Таким образом, Рян-к и автор в т.ч. горячо поддерживают и стоят за то, чтоб построить комплекс ЭНМ полностью на Раади.

alustada muuseumi rajamist. Tundus, et selleks on olemas kõik tingimused ja takistused on kõrvaldatud. Kuid kahjuks läks teisiti.

Levis jutt, et Raadi territoorium on õigem anda üle Tartu Ülikoolile ja rajada Raadi lossi varemetele muuseum, kus Balti-Saksa Kultuuriselts eksponeeriks baltisaksa kunsti. See tekitas küsimuse, miks just siia Tartu külje alla peab tulema selline asutus, kui samal ajal terve rida Põhja-Eesti mõisaid on armetus seisukorras, sealhulgas renoveeritud Palmse. Paneb imestama, et mõned kultuuritegelased on vastu võtnud otsuseid üldsuse arvamus ja ajaloolist konteksti arvestamata. Igatahes tundub see eesti rahvakunsti prioriteedi mõnitamisena ja baltisaksa kunsti eelistamisena. Olen omalt poolt püüdnud analüüsida asjade sellist arengut ja asjatult leida mingitki õigustust toimuvale. Jah, parunid Liphartid olid mitmete põlvede jooksul tänu oma paljude mõisate edukale majandamisele ja tulude koondamisele tegevad Raadi majoraatmõisa väl-

jaehitamisel, raamatu- ja kunstikogu loomisel. Carl Gotthard (1778–1853) asus 1840–42 lossi ümber ehitama ja rajas lossi ette järve kaldale hollandi stiilis terrassipargi. Tema poeg Karl Eduard (1808–1891) ja pojapoeg Ernest Friedrich (1847–1932) jätkasid tema tööd kunstiteadlaste ja -kogujatena, kuid elasid pidevalt Itaalias, Prantsusmaal ja Peterburis. Raadi kunstikogu aga läks osade kaupa müüki 1920. aastal Kopenhaagenis, 1921. aastal Amsterdamis ja 1931. aastal Müncheni oksjonil ning ainult vähesed teosed jõudsid Tartu Ülikooli, Eesti Rahva Muuseumi ja ka k/u Pallase valdusse.

Üritused, vaim ja folkloor

Terje Puistaja

Iga hea asi saab alguse ideest. Selle juures on väga oluline teadvustada ja järjekindlalt järgida omaenese mõtteid. Mõtetel peab olema kindel siht ja eesmärk, peab olema selge, kellele on tegevus või üritus suunatud, mida sa sellega öelda tahad ja miks sa seda teed. Ja kuigi esialgne idee võib tunduda üsna teostamatu, võib sellest hea juhtimise või hea julguse korral areneda väärtuslik projekt. Nii on näiteks 1996. aastal tekkinud idee ajendil sündinud tänapäeva jõulufolkloori kogumise võistlus "Minu jõulujutt" ja tänu ühe giidi julgele mõttele Eesti Rahva Muuseumi populaarne müstilise volbriöö tähistamine.

Ühegi ürituse korraldamisel ei piisa ainult teooriast ega ka ainult mürtsust ja kärtsust. Nii eeldab näiteks meie volbriöö töögrupilt ja eelkõige ürituse eest vastutajalt sügavuti kaevumist nii volbriöö ja -päeva kombestikku kui ka lugematute algupäranditega tutvumist, laulude õppimist jne. Ühtegi asja ei saa rajada tühjale kohale. Muuseumi ürituste eripära võiks olla, et tegijad suudavad ka ise midagi pakkuda, täiendavad end pidevalt ja on avatud uutele ideedele.

Väga huvitav ja üllatav oli eesti haldjafolkloori kajastava näitusega "Armas-tuse haldjad" kaasnenud küsitlus "Hiie-haldja pärimised". Enamik küsitlusele vastanuist on veendunud, et nende kodus ja ka naabrite juures elab haldjas. Kuidas

Eesti Vabariigi taasiseseisvuse ajal tekkis rohkesti takistusi ERMi taastamiseks Raadile, kuigi ERMi toleaeagne juhatus oli loonud selleks tingimused. ERMi taastamist Raadile nõudis ka üldsus. Olid tehtud projektid ja kinnitatud need kõigis instantsides, sealhulgas muuseumitöötajate nõukogu poolt. Peamiseks vastuargumendiks oli lennuvälja ebasoovitav naabrus, sest arvati, et tsiviillennuväli hakkab siin arenema. Nagu nüüd näeme, oli see lühinägelik ja ekslik arvestus ning motiivid olid arvatavasti teised. ERMi direktor Tõnis Lukas ja tollane kultuuriminister Märt Kubo olid

nad seda nimetavad (*tondu, koll, vaim vm*) on iseasi, igatahes on tegemist hea ja kaitsva olevusega.

Ka ürituste puhul jääb heal juhul järgi ürituse vaim. Et see vaim on aeg-ajalt liikvel Eesti Rahva Muuseumis, on täiesti selge – teda võib tunda püsinäitusel eksponaatide vahel kõndides, rehetas või rehe all lauldes või erinevate ürituste ja programmide juures, olgu nendeks siis rahvakalendriteemalised koolitused, etendused või midagi muud. Õhus on pidevalt tunne, et toimub midagi erilist... Täiesti kõhe ja kummaline on olemine aga "Jaaniöö juhtumiste" ajal, kui hämaralt valgustatud eksponaatide juures võib ehk kuulda vaimu lendamise sahinat, kui räägitakse ühe üksiku mehe jaaniöö lugu. Kuulajad on nii vaikselt, et ainustki hingetõmmet pole tunda. Ühtäkki taipad, et inimesed ei ole unustanud kuulamist ja kui sinakas valguses vaatad helklevate veepiiskadega ehitud võrku, võid näha, kuidas sinna takerdunud vaim samuti suu ammuli kuulab.

Lastekaitsepäev on meil lustakam ja siis ma ei tea, kas pakutav läheb armsale vaimule sedavõrd korda, et ta julgeks peidust välja tulla. Igatahes pole õhuvõbelust tunda. Küll on tunda näitusemajas liikuvaid lapsi koos vanemate ja vanavanematega, lisaks emadele ja vanaemadele on näha ka isasid ja mõnd üksikut vanaisa. Näitusemajale on tekkinud ka oma

oma ettevalmistuselt ja arusaamadelt muuseumiasjadest kaugel. 1992. aastal korraldas Lukas asja nii, et muuseumi peahoone kavandati ehitada Liivi, Veski, Näituse ja Baeri tänava vahelisele äärmiselt kitsale krundile, puitehitiste vahele. Kuna ERMi väljaehitamine tuleb kõne alla pärast Kunstimuuseumi valmimist, on meil aega tõsiselt kaaluda ja otsustada lõplikult, et ERM tuleb ehitada Raadile, kus täie hooga käivad hoidlate ehitustööd. Loogiline oleks ikkagi, et muuseumikompleks rajataks tervikuna Raadile.

fänniklubi, kus ühe ja sama pere lapsed tulevad igal aastal jälle meie juurde, olgu- gi et lastekaitsepäeval käivad üle kogu Tartu mürts ja trall ja lustipeod. Eesti Rahva Muuseum ongi alternatiivvariant, kus põhirõhk on suunatud olemise juurte otsimisele, oskusele kuulata, vaadata, õppida. Me pakume lastele ja peredele võimalikult palju erinevaid üritusi, ent ikka ühe ja sama eesmärgiga – see on hea ära-unustatud vana. Püsinäitusel saab proovida vanu talutööd nagu kraasimine, ketramine, kudumine, kuulata töödest ja tegemistest vanasti, vaadata, kuidas tehakse kõladega võid. Võimalik on meisterdada puust, riidelappidest ja lõngast mänguasju, nagu tegid oma lapsepõlves meie vanaemad-vanaisad ja ka näiteks udmurtide ja hantide vanavanemad. Töötoas saab teha puutööd, valmistada maske, näitusemaja ees ja kõrval saab voolida puukoorrest laevukesi, punuda sõbrapaela, kiikuda, joonistada nii paberile kui asfaldile, mängida jõu- ja osavus- ning laulumänge, puhuda hiiglasuuri seebimulle. Õhtuti on püsinäitusel ikka olnud rahvapärimsed, laulud ja mängud kogu perele. Kogu seda pakutavat aitab leida fuajees asuv lustakas suunamispuu. Lastekaitsepäeva üritus sai alguse aastast 1997, viiel aastal järjest on terve näitusemaja kollektiiv sellel päeval tegutsenud ainult laste heaks. Neist neljal aastal on üritust toetanud Tartu linnavalitsuse kultuuri- osakond ja teeb seda ka 2002. aastal. Sel aastal on uudne võimalus proovida uhmris terade tampimist, kraasida villa, siluda liimeistriga palki, ronida ahju otsa sukka kuduma või istuda rehetas laua taga ja *a'ada naabrimehega juttu*. Eriti vahvana tundub lastele võimalus riideid selga proovida. Et lastes on peidus tohutu mängulust

Eesti Rahva Muuseum ja Raadi on lahutamatud

Jüri Karma

Eesti Rahva Muuseumi asutamisest on nüüd möödunud 93 aastat. Raske on üle hinnata ERMi asutamise tähtsust eesti kultuuriloos. Meenutagem, et üsna varsti peale Vanemuise teatri sisseõnnistamist Jakob Hurda ja teatrihoone ehitustoimkonna esimehe Jaan Tõnissoni kõnedega otsustati samade seinte vahel pärast J. Hurda matuseid asutada tema mälestuseks Eesti Rahva Muuseum. Sellest muuseumist said hiljem alguse veel kaks muuseumi: Tartu Kunstimuuseum ja Eest- ti Kirjandusmuuseum.

Juba Eesti Vabariigi algaastatel sai ERM endale väärivad ruumid maareformi käigus von Liphartidelt võõrandatud

Raadi mõisa lossis. Siitpeale kuni 1944. aasta sõjapurustusteni saigi Raadi ERMi koduks, kus hakkas alates 1922. aastast välja kujunema muuseumi ekspositsioon.

Pärast sõda nõudsid nii muuseum kui ka üldsus paljude aastate jooksul asjatult kas muuseumile antud endise kohtuhoone juurdeehitust Veski tänavale või siis edaspidi muuseumi hoonete taastamist- rajamist just Raadile. Nõukogude ajal kuulus Raadi ala sõjaväele ja 1988. aastal tagastati see ERMile, et muuseum võiks seal alustada ülesehitustööd. Koostati lossi restaureerimise ja pargi taastamise projekt. 1989. aastal kinnistati muuseumile 10,45 ha suurune krunt. Nii võis Raadil

FOTO ARP KARM

- ♦ Artikli autor jõululavastuses "Tõnkidega toomapäevast jõuludeni" (2000)
- ♦ Author of the article in a performance introducing Christmas customs in 2000
- ♦ Автор статьи в рождественском представлении. 2000 г.

ja -vajadus, näitas ka hõimupäevade raames meie hõimutrupi (Merje Kala, Kadi Tolk, Jaanus Sillavere, Marietta Aardam, Terje Puistaja) esitatud "Ugri-mugri sigrimigri", kus soome-ugri pärimused ja muinaslood vaheldusid laulude, loitsude ja rollimängudega, mille käigus anti osalejatele kostüümidki selga.

Et aga vaim kõik need aastad on võistulaulmise ajal rehealuses parte peal jalgu kõlutanud, selles ma küll ei kahtle. See on üritus, mis toimub 2002. aastal kuuendat korda järjest. Kui 1997. aastal, mil alustati, esitas 14 lauljat 9 laulu, oli nii mõnelgi muuseumitöötajal tunne, et on küll hea armas üritus, aga kas ikka nii armas ja vajalik, et seda Eesti Rahva Muuseumis peab tegema. Esimesed aastad olidki kõige raskemad. 1999. aastal sai püsinäitusel ära kuulata 34 laulu, mida esitas 58 lauljat. Seda erilist rõõmu, mis lastel silmis on, seda salajast õnne, kui ta saab endale laulmise eest kingiks õnnepähkli, peab lihtsalt nägema. Rekordiline 2000. aasta tõi meile 167 esinejat, kes kandis ette 61 laulu, ja tohutul hulgal pealtvaatajaid, kes rohkem kui kolmetunnist kontserti vaatas-kuulas ega püsinäitusele kuidagi ära ei tahtnud mahtuda. Vahva oli veel esinemine pärast võistlust vabalaval, kui publikust tuli üks, teine ja kolmas ning laulis koos rahvaga. Sellist pikka kontserti ja kontakti pealtvaatajatega annab vaimul veel kaua mäletada. See oli tõeline võistu laulmine. Et üritus areneb ja järjest enam hakatakse aru saada, et meie eesmärk on rahva- ja regilaulude levitamine ning regilauludel põhinev

improvisatsioon, näitas 2001. aasta võistulaulmine – 87 esineja 32 laulust moodustasid enamiku rahvalaulud. Ka ei kujunenud üritus nii pikaks nagu 2000. aasta mammutvõistlus. Aeg-ajalt kasutasime pealtvaatajaid virgutavaid trikke (kogu rahvaga laulmine, laulva kõnega ja harjutustega virgutamine, improvisatsioon ja pantomiim).

Traditsiooniks on saanud, et võitjad esinevad kolm korda – algul võistulaulmisel, siis nädal pärast üritust, kui kuulutatakse välja võitjad, ja järgmisel aastal võistulaulmise tervituslauljatena. Sõltuvalt toetajatest ja osalejatest on žürii igal aastal andnud välja kaugelt rohkem auhinda kui kolm esikohta – 2001. aastal anti

välja näiteks 15 erinevat auhinda, samas 1998. aastal ainult viis auhinda. Aastate jooksul on kasvanud ka toetajate hulk – AS Pere Leivale, kes meid algusest saadik on toetanud, on lisandunud Eesti Raadio, Tartu Kaubamaja, OÜ Arsis, Vanemuise Kontserdimaja, Eesti Riiklik Nukuteater, Eesti Rahva Luule- ja Muinasjutukoda. Eesti Rahva Muuseumi poolt on see üritus olnud aga jõulueelne kingitus kogu linna-rahvale – sissepääs on prii.

2002. aastal toimub võistulaulmine 8. detsembril kell 15. Registreerida saab 5. detsembrini telefonil (07) 421 251 või e-posti aadressil terje@erm.ee. Esinema pääseb taas 33 esimest!

Parimad võistulauljad laulavad ja saavad auhinnad 14. detsembril kell 15 algaval jõulutare üritusel.

Terje Puistaja on Eesti Rahva Muuseumi ürituste korraldaja-lavastaja ja Pärimusteatri juht.

Head of the traditional theatre at the Estonian National Museum is giving a survey of the undertakings at the museum, for example the day of prevention of cruelty to children, celebrating of the Midsummer Night, etc. The author dwells upon the children song contest, which took place for the sixth time in December 2002.

Руководитель Театра фольклора ЭНМ делает обзор мероприятий, проводимых в музее, таких как ганзейские дни, День защиты детей и т.п. Подробнее пишет автор о детских песенных конкурсах, которые 8 декабря 2002 года пройдут уже 6 раз.

- ♦ Võistulaulmine 2000. aastal. Esineb Paula Kivi Küliliku Lauluaiast
- ♦ Song contest in 2000
- ♦ Конкурс песен в 2000 г.

Kuritööst kurioosumiteni ehk pilk poole sajandi taha

Elvi Nassar

- ♦ Nurk kolhoosikontorist näitusel "Kuritööst kurioosumiteni Eesti külas"
- ♦ Corner of a collective farm office from the exhibition "From Crime to Curiosity in Estonian Village"
- ♦ Уголок колхозной конторы на выставке «Эстонская деревня: от преступления до курьезов»

Üks sajand on lõppenud. Mida muutis 20. sajand Eesti külaelus? Sellele küsimusele on vastust otsinud Eesti Põllumajandusmuuseum ühe omapärase näitusega, mis kannab pealkirja "Kuritööst kurioosumiteni Eesti külas". See on käsitus sajandi keskpaiga külaelu mõjutanud sündmustest nagu küüditamine ja talude kollektiviseerimine, samuti nõukogulikust ja eluvõõrast juhtimisest tingitud tavatustest, koguni kurioossetest ettevõtmistest ja lõppkokkuvõttes traagilistest tagajärgedest.

1949. aasta suurvõõrutamine, mille tulemusel pidid oma kodust lahkuma kümned tuhanded talupidajad ja nende pereliikmed, oli kahtlemata suurimaid inimsusevastaseid kuritegusid. Nõukogude võimu poolt 1940. aastal alustatud ja peale sõda jätkuv maareform oli ettevalmistus kollektiviseerimiseks. Esimesed viis kolhoosi loodi teatavasti 1947. aastal, 1948. aasta lõpul oli neid 439, pärast 1949. aasta märtsiküüditamist aga

juba 2898. Küüditamise hirmus astus talurahvas massiliselt kolhoosi – kui vahetult enne küüditamist oli kollektiviseeritud talusid 8%, siis vähem kui kuuga kasvas see arv mitmekordselt, aprillis küündis juba 64%-ni. Esialgseid väikesed kolhoosid liideti hiljem suuremateks majanditeks. 1949.–1951. aastani viidi Eesti külaelades läbi massiline kollektiviseerimine. Ühistatud varad raisati ära, eriti raskeks kujunesid aastad 1952–1953. Mitmesugused mõttetud kampaaniad, väärteaduslikud eksperimendid ja ümberkorraldused, vahv punapropaganda ja tegelikkuse lakeerimine kuulusid kolhoosieluga lahutamatuks kokku.

Mõte koostada muuseumis väljapanek sellest murrangulisest ja traagilisest ajajärgust on teretulnud. Peale on kasvanud uus põlvkond, kelle elu möödus juba heale järjele jõudnud kollektiivmajandites. Mis siis imestada, et kolhoosikorda kiputakse tagantjärele idealiseerima. Koolides on terved klassitüübid lapsi, kellele mõiste "kolhoos" ei seostu peaaegu mitte millegagi. Nii on näitus tervitatav meie lähiajaloo tutvustamise seisukohalt. Ja muidugi muuseumi enda seisukohalt on oluline eksponeerida fondides talletatud, ärgitada diskussiooni, luua dialoogi ühiskonnaga. Näituse vastukajad on kuuldavasti mitmesuguseid. Positiivne on aga see, et inimesed on pakkunud mitmesuguseid huvitavaid materjale. On ülim aeg koguda endiste põllumajandustegelaste ja ka lihtsate kolhoosnike mä-

- ♦ Siberisse sõiduks pakitud asjad
- ♦ Things packed for deportation to Siberia
- ♦ Упаковки вещей, берущихся с собой в Сибирь

lestusi. Sellega alustas muuseum juba 1987. aastal. Üleskutsele "Põllumees, kas mäletad..." vastas tookord mitusada inimest Eesti eri paikadest. Tööd oleks vaja jätkata ärgitamaks kirjutama ka neid, kes tollal ehk ei julgenud.

Näitus on üles seatud kunagisse mõisalauda, mida sovhoosiaastatel kasutati väetisehoidlana. Ukse kohal ripub loosung "Au kolhoosikorrale!" ning näituseruum ise on diagonaalselt jagatud kaheks: Siber (kuritöö) ja kolhoos (kurioosumid). Kuraator on muuseumi kauaaegne töötaja, teadur Maire Blomerius. Näituse kujundas muuseumi kunstnik-ruumikujundaja Irene Sepping. Töörühma kuulusid veel restauraatorid Enno Vasar ja Aldo Karelson. Väljapaneku sisulise ja kunstilise poole pealt olid abiks Mart Rootslane, Lembit Karu ja Kadi Valgepea.

Tuleb tunnustada Maire Blomeriuse head ainetundmist, ta on üksi kogu mahu ka materjali läbi töötanud ja näituseks koostanud. Punapropaganda näilisus ja elu tegelikkus on esitatud võimsa konfrontatsioonina. Ühelt poolt kriiskavpunased loosungid, paatoslikud plakadid ja ideaalmaastikud, teisalt sellele vastukaaluks mustvalged fotod kolhoosi tege-likkusest ja küüditatute elust külmal maal. Uhked punasümboolikaga tunnistused ja dokumendid kinnitavad õnne tulekut õuele, vanade kolhoosnike mälestustekatked lihtsal ruudulisel paberil (needsamad 1987. aastal kogutud) kinnitavad aga kõike muud. Kirjutajad olid muuhulgas ka kunagised n-ö kultus-kolhoosnikud.

Nii avalikustas kuulus naiskombainer Elmiine Otsman kolhoosikorra medali teist poolt: *Töötasin paljude majandites nii kombainil kui traktoritel. Elada tuli igasugustes tingimustes, kus anti mõni toanurk ja magasime põrandal põhu peal, kus ei olnud sedagi, tuli magada küünides. Teenisin esimesel kombaineri aastal (1950) 300 rubla ringis vanas rahas. 200 rubla sellest võeti riigituludesse bensiini ülekulu eest ja ma ise elasin vee ja leiva peal...* Muuhulgas on huvipakkuv üks maa põliseks kasutamiseks kinnistamise akt, mis anti talupojale nõukogude võimu poolt kinnituseks, et maa kuulub igavesti talle. Allkirjastatud 9. augustil 1947. aastal, kuid juba järgmisel kuul loodi Saaremaal esimene kolhoos. Rahva petmise näiteid võib sellelt näituselt tuua lõputult.

Näib, et näituse huvitavama poole moodustab just nimelt kolhoosiperiood. Selle koostaja on teinud pingutusi el-

musliku tausta loomisel, kasutanud ajastu reljeefsemaks esiletoomiseks mitmeid võimalusi. Nii saab külastaja ajas tagasi minna ka audiovisuaalselt – ilmekad katkendid filmiarhiivi propaganda-filmidest on valitud heas järjestuses ja sobivas pikkuses. Iga lapski näeb, et kolhoosi loomise koosolek on lavastatud, inimeste nägudel on halvasti varjatud nõutus ja hirm. Ja lõikuspeol toosti sõnastava vana kolhoosniku huulteliikumine on ilmses vastuolus pealeloetud kiidusõnadega suurele juhile. Näitusele on eksponaate toodud ka teistest muuseumidest: arhitektuuri-muuseumist suur planšett, mis kujutab tuleviku kolhoosikeskust, majad ridastikku kui vene tänavkülas. Keskused pidid välja kujundatama linnamoelistena, lisaks administratiiv- ja majandushoonetele kvartalitena kolhoosnike ühe- ja kahepereelamud. Majade juurde oli ette nähtud ka 0,15 ha suurune aiamaa, kuid tulevikus pidi see kaduma, olles vaid sotsialismilt kommunismile üleminekuaja nähtus. Tartu Kunstimuuseumist on laenutatud ajastule iseloomulikke eri autorite loodud propagandaplakateid, kõigil kujutatud õhetavapalgelisi rõõmsaid kolhoosnikke.

On tervitatav, et näituse koostaja on kasvatatud lähedal asuval põllul nüüdseks taimena juba peaaegu unustusse vajunud maisi. Eesti kliimaoludes raskesti valmiv silotaim troonib kogu oma võimsuses koos veel võimsama karuputkega. Ajajärgu miljöö loomiseks on lavastusliku elemendina kasutatud mannekeeni – ajastu üks kangelasi, külvitööde volinik mootorrattal, on teel külla suunama ja kontrollima. Taolisi poliitiliselt kindlaid, kuid enamasti elukogemusteta noorukeid iseloomustab tabavalt üks kaasaegne: *Kolhoosi arengule olid tõsiseks takistuseks igasugused tarkpead, kes tulid maa-meest õpetama. Läks tõeks ütlus: kes oskab, see teeb, kes teha ei oska, see õpetab.*

Kolhoositeema naelaks on kahtlemata nurgake kolhoosikontorist kogu vajaliku atribuutika ja punaagitatsiooniga. Ei puudu ka seinaleht, kus ajastule iseloomulikult pannakse häbiposti tööpõlgurid või hangeldamisega vahelejäädud kollektiiviliimed. Hea kunstnikutöö on tehtud ruumi tervikuks muutmisel, kõrgemal poodiumil trooniv punakontor mõjub juba üldise "pünase juhtimise keskuse" sümbolina. Ei puudu ka osavalt markeeritud vaip põrandal. Arvan, et väljend "vaibale kutsuma" kujuneski hirmu tekita-vaks kõnekäänuks neil aegadel.

Väga ilmekas ja õpetlik on ka see osa

väljapanekust, mis kujutab kolhoosniku normipäeva tasu. Nii sai 1955. aastal üks Harjumaa Padise valla kolhoosnik päevatasuks 1 rubla raha, 0,252 kg teravilja, 0,5 kg kartuleid ja 1 kg põhku. Kõik see on näitlikult poodiumil oma ehedal kujul. Lisaks sellele pidi kolhoosnik tasuma ka kolhoosile veski ja villaveski kasutamise eest, samuti kolhoosi hobuse kasutamise eest aiamaa harimiseks või muuks tarbeks. Nii tuli näiteks 1951. aastal Rapla-maal 0,1 ha suuruse maalapi hobusega harimise eest maksta kolhoosile 10 rubla. Välisturistile ei oskaks vist seletada, kuidas küll nendel aegadel ellu jääd. Nälgja suremast päästis kolhoosniku üksnes väike õueaiamaa (0,6 ha), lehm, siga, lambad ja sageli ka omavalmistatud viina müük. Viimast meenutab ekspositsioonis puskariaparaat.

Kuigi näitusel on rohkesti arvandmeid ja originaaldokumente nõukogulike maareformide (1940–1941 ja 1944–1947) läbiviimise kohta, on paraku väga raske saada ettekujutust maksude suurus-est, millega koormati neid talupoegi, kes kolhoosi ei astunud. Põllumajandussaaduste müüginorme tõsteti sedavõrd, et lõpuks arestis riik kogu inimese maise vara. Maks eskaleerus aasta-aastalt. Nii näiteks pidi Tartumaa Saadjärve valla talupoeg Johannes Sonmann-Kolde 1948. aastal 1 hektari tulundusmaa pealt tasuma 51 rubla, 1949. aastal 185 ja 1950. aastal juba 806 rubla (Jõgeva maakonna Tabivere valla Sõnumileht, detsember 2000). Kasv oli seega 16-kordne. Maksu katteks viidi ära hobune, mullikas, õmblusmasin, ära ei põlatud ka mööblit. Kui kolhoosid said riigilt laene, mis hiljem kustutati, siis taluainimesel oli raha saada eriti raske, kuna ka kokkuostuhinnad olid madalad. Lisaks piima, liha, munade ja kartuli müüginormidele oli kohustus müüa ka lamba- ja vasikanahku. Eesti talupoja jaoks tekitas suurt võõristust seanahkade müümise nõue. Nii hangitigi tutvuse kaudu fiktiivseid tõendeid.

Siberi teema on näitusel lahendatud küllalt ootuspäraselt, sisendurikkalt ja nappide vahenditega. Fotod küüditatutest ja nende elust külmal maal on pärit Eesti Rahva Muuseumi kogudest, selle ajajärgu Nõukogude Liidu kaart, kuhu märgitud väljasaadetute asukohad, on saadud kohalikust koolist. Küüditatavate vara on juba kokku pakitud, üks kohver muide ongi tõepoolest käinud suure kodumaa avarusi imetlemas. Võib-olla oodanuks mingit helitausta rähmehälsete käskluste, küüditamisõuduste kirjelduste või katkenditega kaugelt tulnud kirjadest. Ehk

oleks piisanud ka rongimürinast. Miinuspoolele võib kanda ka tõsiasja, et mingil viisil pole mainitud toleaeget vastupanuliikumist. Oli ju see aeg, kus päeval oli külas võim küll punategelaste ja kohalike kaasajooksikute käes, pimeduse saabudes aga metsavendade päralt. Eeltoona suurtöödramisele oleks võinud ka sellele asjaolule vihjata. Küüditamisjärgses hirmus kahanes ka külainimeste toetus metsavendadele, paljud talud olid tühjaks jäänud. Eestis oli kuni 20 000 metsavenda, kelle võitluse jõud rauges tasapisi 1950. aastate alguses. Kahjuks pole ka näituse ingliskeelset ülevaadet, arvestades meie avatust, võiks mingi kokkuvõtte meie küla ja põllumajanduse lähiajaloost

siiski olla. See oli aeg, kus peatati pooleks sajandiks maaelu loomulik areng, murti pered, murdus vastupanu, sest kadus lootus, et abi võiks tulla väljastpoolt. Tasapisi pidi maainimene uue korraga harjuma ja kohanema. "Murdunud aeg, murdunud elud" tuleb pähe, kui mõtlen tagasi lõppenud sajandi keskpaigale. Aeg täis kurioosumeid ja aeg täis valu.

Elvi Nassar on Eesti Vabaõhumuuseumi varahoidja.

The exhibition "From Crime to Curiosity in Estonian Village" staged at the Estonian Agricultural Museum gives a

Ei ole üksi ükski maa...

*Epp Kangilaski
Juta Saron*

Näitus Helmi Üpruse (1911–1978) 90. sünniaastapäeva tähistamiseks

Helmi Üpruse loominguline pärand on mitmekesine, ulatudes kunstiajaloo erinevatesse valdkondadesse. Mitmel alal oli tema uurimistöö teedrajav, nimetagem näiteks töid klassitsismist Tartu arhitektuuris, Tallinna keskaegse elamu tüübist, Tallinna vanalinna regenereerimisest, Eesti mõisarahitektuurist, rahvakunsti ning ajalooliste kunstistiilide vahekor-rast.

Peale pikaajalist töötamist Eesti Rahva Muuseumis (1936–1947) ja etnograafiaalaseid lühiajalisi tegevusi – "Eesti veimevaka kirjade tüüpe" (käsimärgid 1942), "Hõbehelmed ja eesti soost ehtemeistrid" "Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamatus I (XV)" (1947) – tegeles Helmi Üprus aastaid teiste teadusprobleemidega. Rahvakunsti poole pöördus ta tagasi 1969. aastal laiahaardelise, programmilise artikliga "Eesti rahvakunst kunstiajaloo aspektist" "Etnograafiamuuseumi Aastaraamatus XXIV" (1969). Peatselt järgnes sellele ulatuslik ülevaade eesti rahvakunstist "Eesti kunsti ajaloo" 1. köites. Need kä-

sitlused, mille eesmärgiks oli "... jõuda lähemale rahva kunstiloomingu lätetele ja rahvakunsti arengut mõjutanud teguri-tele", tähendasid uut kvaliteeti senises, rahvakultuuri valdavalt kirjeldavas uurimistöös.

Näituse pealkiri "Ei ole üksi ükski maa" lähtub Helmi Üpruse tõdemusest, et "traditsioonide vastupidavuse, s.o. tugeva säilitamistendentsi kõrval ei ole eesti rahvakunst oma arengu pikkade sajandite kestel seisnud mingis ajaloolises isoleerituses, ei ole elanud mingit immuunset elu, vaid on pidevalt omandanud ajalooli-si vahendajaid ja kokkupuuteid nii teiste sotsiaalsete kihtide, naaberkultuuride kui ka kultuuri ja kunstistiilide üldise arengu-käiguga". Eesti feodalismiperioodi mahajäänud sotsiaalmajanduslikes, erilistes poliitilistes ja kultuurilistes oludes oli talurahva loominguline isoleeritus tunduvalt suurem kui näiteks Saksamaal või Rootsis. Ometi "ei ole õieti ühtki ajaloolist kunstistiili, mille jäljed kuidagi ei kajastu eesti rahvakunstis". Visuaalsete näi-

survey of the events that influenced the mid-20th century, such as the deportation of 1949 and collectivization of farms, as well as the curious undertakings conditioned by the Soviet-style and impractical management.

Автор делает обзор истории репрессий 1949 года. На выставке, посвященной репрессиям, представлены очень интересные материалы, имеется много числовых данных и оригинальных документов о проведении советских земельных реформ и коллективизации. Особые эмоции вызывают фотографии репрессированных и снимки из их жизни в Сибири.

♦ Helmi Üprus

dete varal püüti näitusel neid Helmi Üpruse mõtteid illustreerida.

Näitus Maarjamäe lossis sündis kolme muuseumi ühistööna. Eesti Ajaloomuuseumi (Epp Kangilaski) ja Vabaõhumuuseumiga (Juta Saron) liitus Eesti Rahva Muuseum Vake Reemanni kureeritud näitusega "Viinapuuväät – maasikakiri", mis oli eksponeeritud ERMi näitusemajas 2001. aasta suvel. Viinapuuväädist lähtuv dekoor rangipuudel ja tooli-leenidel, võrreldud keskaegsete raidkivimotiividega, moodustas ilusa tervikliku väljapaneku.

♦ Gooti ja romaani motiivid Mulgimaa tikandites
♦ Gothic and Romanesque motifs in the embroidery of Mulgimaa
♦ Готические и романские мотивы в вышивках из Вильяндского уезда

Kõrgstiilelementide võimalike vahendajatena arvesse tulevad kirik, mõis ja linn markeeriti näitusel 19. sajandi baltisaksa kunstnike töödega, mida kasutati ka illustatsiooniks vastava teema esemele materjalile.

Kõrgstiile ja neist lähtuvaid võimalikke impulsse rahvakunstis vaadeldakse näitusel ajalises järgnevuses. "Saaremaa 19. sajandi pruuditantes elab edasi Neitsi Maarja kroon" – see Helmi Üpruse viide sai aluseks nii näituse plakatile kui ka esimeste vitriinide väljapanekule. Haliste vaipseeliku, puusapõlled ja Tarvastu pearäti tikandi motiivistikus (rist, kak-sikrist, sõõr, nn elupuu) ja kompositsioonis leiame romaani ja gooti elemente, esemetele võrdluseks on lisatud pilt omaaegsest pühakurüüst.

Oktaeder (kaheksakand) ja selle tuletised ornamendimotiivina on väga vanad, näiteks Bütsantsi 7.–8. sajandi kirikutekstiiildes, ja laialdaselt levinud. Muutunud on vaid sümbolisisu (kristlikus vormikõnes universaalne õnnetaht, neitsi Maarja täht). Eesti rahvakunstis on see samuti ülimalt populaarne kujund (nt "muhu mänd"), millega kirjutud esemeid oli näitusele kerge leida.

Renessansiperioodile iseloomulik in-tarsiatehnika leidis kasutust 18.–19. sajandist pärinevate õllekannude pinnakujunduses – nii suhteliselt lihtsate "küütikannude" kui keerulisemate nn lappiliste kannude juures. Talu tarbevarana

on muuseumidesse jõudnud keeruka in-tarsiamustriga karpe ja kastikesi.

16. sajandist alates aitasid kudumite, pitside ja tikandite tarvis mustreid levitada trükitud mustri-raamatud, mis olid eeskätt pärit Saksa-maalt. Nende jõud-mist rahva hulka soodustas üksik-

lehtedena müük laatadel. Laiemasse käibesse jõudsid need 19. sajandil uustrukidena.

Lääne-Euroopa 17.–18. sajandi baroki- ja rokokooajastu kunstipärane lilltikand oli Põhja- ja Lääne-Eesti lilltikandi otsene eeskujud. Helmi Üpruse toob barokse tikandi eeskujudena ka kirikutekstiile – näitusel on kõrvuti Keila kiriku sakramendi kattelina (1753) samas värvi-gammal Põhja-Eesti käistega.

Lopsakas barokne lillornament ei levinud mitte üksi tikandis, vaid ka maalin-gutel, hõbeesemetel, isegi kiviskulptuu-

♦ Barokne lillkiri ahjukahlitel ning käistel
♦ Baroque flower design on stove-tiles and also on the midriff blouse of a folk costume
♦ Растительный узор – барокко – на кафелях и на блузке кийсод

ris. Nii on ühes vitriinis sinise tikandiga Põhja-Eesti käiste võrdlusmaterjaliks toodud sinivalge maalinguga lillkirjalised 17.–18. sajandi ahjukahlid Tallinnast. Helmi Üpruse viitas oma artiklis veel mit-mele lillornamendi võimalikule leviku-teele – "Põhja-Eestis levinud must ja tuli-tanud (pruun kuldse läikega siidniit) ti-kand kuulub 18. saj. saksa kaupmeeste kaudu Euroopas levinud Hispaania tikan-dikunsti valdkonda"; nn "tohvi-mütsid kuuluvad otseselt linnakultuuri mõjuor-biiti". Need rahvariide elemendid on esindatud ka näitusel.

Euroopas 18. sajandi teise poolel levi-nud ampiiri moeriided – triibuline ja ruu-duline – olid ilmseks tõukejõuks triibulis-te rahvariideselike levikule. Tallinnas-se imporditi suurel hulgal joonelist siid-riiet, nagu näitab ka Mayeri kaubamaja riideproovide kataloog.

"Rahvakunstis on vanad esiajalooli-sed või keskajast pärinevad kunstiele-mendid sageli segunenud või täienenud hilisematega. Eriti loetavalt avaldub see rahvariides – gootipärase neitsipärja ja 17. sajandi barokse särgi koosseistee-rimine Mustjala 19. sajandi naiseülikon-nas, Muhu pruuditantu mitravormi, gooti stiilist pärineva õnnistusristi kordusorna-mendi (põll, tanu, seeliku ääris) kombi-neerumine 17. sajandi lappidega kinga-dega". Näitusel illustreerivad seda Helmi Üpruse viidet kostüümides mannekeenid, võrdluseks pildid.

Mida lähemale kaasajale, seda kiire-mini jõuavad mõjutused maarahvani. Nii näiteks on Läänemaa ja Muhu 19. sajandi ja 20. sajandi alguse tikandi puhul kasu-tatud eeskujuks vabrikutekstiile, trüki-mustreid, postkaarte.

Rahvakunsti sidemetest Lääne-Euroopa kunstistiilidega on näitusel esi-natud veel mitmeid viiteid, nagu helmes-tikandi ja meeste püksimoe puhul.

Helmi Üpruse tööd sisaldavad rahva-kunsti ja stiilikunsti võrdlusmaterjalina veel paljutki, mida näituseruum ei mahu-tanud (eeskätt kõik arhitektuuri ja inter-jööri puutuv, raidkivikunst ja sajandite informatsiooni kandvad metallehted).

Usume, et Helmi Üpruse kui moodsa klassiku ideid edasi arendades võib teha erinevaid näitusi ka tulevikus, sest tema enda sõnusi "... tuleb otsustavamalt kasu-tada kunstiajaloolisi vahendeid. Kind-lasti hakkab siis eesti rahvakunst kõlama senisest mõistetavamalt, mitmekülse-malt, rikkamalt".

Hiina eksportmaal säsipaberil

Maris Allik

Eesti Ajaloomuuseumi kogus on üle 70 Hiinast eksporditud akvarellmaali säsipaberil, köidetuna albumeiks ja üksik-lehtedena raamis. 1865 annetas A. von Pahlen need Eesti Kirjandusühingu Muu-seumile, praeguse Ajaloomuuseumi eel-käijale. Hapral materjalil piltide restau-reerimisega püüti ennistuskas Kanut al-gust teha juba 1992. aastal, kuid rahulda-va tulemuse saamiseks vajalike materjali-de ja meetodika puudumise tõttu tollal tööd siiski peatati. 1998. aastal asusin ma neid maale restaureerima ning 2001. aas-ta sügiseks oli lõpetatud piisav hulk, et näitus kokku panna. Suurem jagu eks-portmaalidest eksponeeriti konserveeri-tud kujul, osa aga ka konserveerimiseel-ses seisundis.

Hiinas toodetud maale ja joonistusi nagu ka portselani, siidi ja teed eksporditi 18. sajandi algusest 20. sajandi alguseni Kantonis sadamast Euroopasse ja Ameerik-asse. Nagu dekoreeritud portselani too-deti ka eksportmaale töökodades nn liini-tööna, seega oli üks taies korraga mitme erineva inimese töö: üht elementi kandis üks inimene erinevatele maalidele sarna-sel moel, mistõttu võib erinevatel maali-del näha sarnase käekirjaga detaile, nagu inimeste figuurid, näojooned vm kordu-vad elemendid.

Rahvavabariigi ajal Hiina kaubandus kahanes. Oluliseks eksporditavaks jäi küll siid, jätkus ka rullmaalide ja puulõi-gete massiline töökodades tootmine, kuid säsipaberil maalid on tänapäeva Hiinas unustatud kunstivorm. Et mõista, kuidas valmistati akvarellmaale, albumeid või käsitsi maalitud tapeete, mida Hiinast kahe sajandi jooksul eksporditi tuhandeid eksemplare, polegi tänaseks peaaegu muid allikmaterjale kui säilinud eksem-plarid ise.

Selle kunstivormi siiani(!) puhtalt de-koratiivne väärtus on ühtaegu kaudselt süüdi ka nende kahjustustes: Idamaade traditsiooniline maal ei ole mõeldud pikaajaliseks eksponeerimiseks – maale riputati välja ja vaadati ainult soovitud aegadel.

Hiinast eksporditud väikesi akvarell-maale müüdi valdavalt albumeiks köide-tuina, seega teataval määral kaitstult, kuid tänapäeval leiab neid sellisel kujul harva, kui muuseumikollektsioonid välja arvata. Sageli paigutati Läänes maale hil-jem üksikuina raamidesse, kasutades puust või papist seljataguseid, ja riputati välja tugeva valguse kätte, et esile tuua maalide erilist juveellike värvitoone. Nagu kunstiteoste puhul üldse, on ka siin tüüpiliste kahjustuste põhjustaja valguse ja teiste keskkonnatingimuste koostõu, lisaks veel kontakt happeliste materjali-dega (puu, halvavaliteedilised paberid ja liimid), mille eest traditsiooniline Hii-na maal pidi olema hästi kaitstud.

Säsipaber Hiina akvarellmaali alus-materjalina oli populaarne alates 1820. aastast. Säsipaberil pildid kujutavad tolleaegse Hiina eluvaldkondi (tavad, tegevusalad, taimed, loomad, kostüümid) tutvustavat materjali. Kõnealuseid maale toodeti teadlikult eksportartiklitena, müügiks tol ajal Hongkongis ja Kantonis kaubelnud rännumeestele – ainsatele vä-lismaalastele, kes siis said oma jala Hiina pinnale tõsta. See tingib ka albumite vor-mi, mis on kombinatsioon idamaistest ja läänelikest tehnikatest.

Hiina eksportmaalid on traditsioonili-selt kinnitatud dekoratiivseis siidkõiteis albumite lehtedele helesiniste siidribade abil. 19. sajandi keskpaigast alates köide-ti albumeid Euroopa stiilis ja maalid pai-gutati kvaliteetsest Hiina või Euroopa pa-berist albumilehtedele. Mõned säilinud kaaned on kaetud riide või dekoratiiv-paberiga, kuid sageli on need Läänes asendatud uute köidetega. Kehvad Euroopa materjalid ja robustsed töömee-todid, mida kõige enam iseloomustab ori-ginaali liialt ulatuslik kleepimine alusma-terjali külge, on suure tõenäosusega juba hilisemat päritolu.

Ajaloomuuseumi kogus säilitatavad siidkõites albumid võivad olla algupära-sed, kuna kasutatud materjal – kaane siid, kinnitusribade siidkangas, mis on toesta-tud paberiga, albumilehed – on idamaise

♦ Artikli autor
♦ Author of the article
♦ Автор статьи

päritoluga. Säripaber, millele pildid akvarellvärvidega on maalitud, on Euroopa kultuuri jaoks eksootiline materjal, mille omadused pole võrreldavad tavalise paberi omadustega.

Väikese puu *Tetrapanax Papyrifera* oksa sisemusest lükatakse pulgana välja seal paiknev säsi. See kuivatatakse ning valge leht lõigatakse kuivanud pulgast meetodil, mis kõige enam meenutab vineeri valmistamist. Kui tavaline paber moodustub matsereeritud tselluloosikiudude kokkupressitud kihtidest, siis säripaber koosneb parenhüümsetest taime-rakkudest, mille ülesandeks taimes on edasi kanda toitaineid. Lehe valmistamiseks säsipulk vaid kuivatatakse, seega koosneb säripaberi leht habrastest rakkestadest, mida ei ole purustatud ega kokku pressitud. Rakuseinte vahele jääb õhuruum, mis märgununa täitub vee-ga, sundides materjali paisuma. Mõõdukas niiskus toetab rakuseinu ja lisab elastsust,

ülemäärane vesi võib aga struktuuri purustada.

Niisiis on säripaber niiskuse suhtes ülitundlik: liigeses kuivuses tõmbub materjal tugevasti kokku ja muutub ülihapraks, niiskudes aga paisub silmnähtavalt. Sobivaim materjali säilitamiseks on umbes 60%-line suhteline õhuniiskus, mis on pigem iseloomulik Idamaade kliimale.

Rakustruktuur tingib teisegi erinevuse tavapärasest paberist. Seda, mis kord säsi pinnale kantud, on sealt hiljem võimatu eemaldada. Nii nagu säsipinnale la-destunud mustuseosakesed võivad "eksi-da materjali sisemuse labürinti" ega leia ka konserveerimise käigus enam tagasi-tee pinnale, nii on ka säsilehele kantud pigmendid justkui kapseldunud rakukes-tadesse ja võivad seal kaua püsida era-kordselt kirkaina. Inimeste näod, laba-käed ja -jalad on säsilehele kantud tagu-miselt küljelt ja kumavad kaunilt ning tõetruult läbi poolläbipaistva materjali.

Näojooned ja ülejäänud kujutis on maali-tud esiküljele.

Lisaks konserveerimisprobleemidele vajab erilist tähelepanu ka säsimaalide monteerimisviis. Ehkki siidkõites albu-mid võisid olla algupärased, on käsitse-mise seisukohalt soovitatav säilitada maale üksiklehtedena, eraldi happevaba-des ümbrikes. Üks album taastati siiski esialgsel kujul kui näidis algupärasest vormist, ülejäänute kaaned säilitatakse koos maalidega, mis kinnitatakse ühe-kaupa tugevamale arhiivipapile, et välti-da hapra materjali murdumist. Kuna säsi on eriti tundlik õhuniiskuse muutustele, võib selle kalduvus paisuda ja kokku tõmbuda põhjustada materjalis ulatuslik-ke kahjustusi, kui materjali liikumine on mingilgi moel takistatud. Seetõttu kasu-tati maalide monteerimisel algupärasele samast, ent täiustatud meetodit, kus tra-ditsiooniliste siidribade otsad keerati maali servade taha ning kleebiti aluspapi-le (esialgu olid siidribade otsad kleebitud maali nurkadele ning maal ise nurki pidi albumilehele, õhuniiskuse muutudes kin-nitatud nurgad irdusid). Nüüd jäi maal kaitsva raamistuse sisse, olles ise otseselt fikseerimata.

Peaks olema selge, et Hiina eksport-maalide väärtus ei ole tänapäeval ainuüki-si dekoratiivne. Milline on aga nende kunsti- või ajaloo väärtus, näib olevat veel määratlemata ja tundub, et see "rah-vuskultuuri mälestusmärk" on väärilise tähelepanuta jäänud. Et asjasse selgust tuua ning tagada nende teoste säilimine, on oluline koostöö konserveerijate ja kunstiajaloolaste vahel, seda enam, et vii-masel ajal on maalide omanike ja valda-jate seas huvi Hiina eksportkunstis vastu kasvamas. Erandlikkust lisab asjaolu, et Hiinas sellel materjalil pilte enam ei too-deta ja vähe sellest – ka omal ajal valmis-tatuid ei ole sinna enam alles jäänud. Oma esimese säsimaalikollektsiooni sai Guangzhou (Kanton) linn alles 2001. aastal annetusega Inglismaalt Ifan Williamsilt, kes on aastaid pühendanud säsimaalide uurimisele. Ta peab Eesti Ajaloomuuseumi kollektsiooni Euroopas märkimisväärseks.

Näitust "Hiina eksportmaal säsipabe-ri" (kuraatorid Aivar Põldvee, Anne Tammik, kunstnik Vilja Sillamaa) on eks-poneeritud ka väljaspool Eesti Ajaloo-muuseumi – 15. veebruarist 14. märtsini 2002 Eesti Rahva Muuseumis.

Maris Allik on ennistuskaja Kanut graafikarestaureator.

Aleksander Vardi kostüümiateljee rekonstruktsioon Tartu Kunstimuuseumis

Krista Piirimäe

Tartu Kunstimuuseum tähistas Alek-sander Vardi (1901–1983) 100. sünniaas-tapäeva tema loomingu ülevaatenäituse-ga, mis ei olnud suur – 52 maali, kuid väga ilus, esitades Tartu ühe suurema, kui mitte suurima maalikuntniku tippteo-seid. Võrreldes Vardi viie varasema isi-kunäitusega, on sellel erinevus: üks näi-tuseruum on pühendatud Vardi pedagoo-gilisele tegevusele.

Minule näitusetegijana ei olnud see esimene kokkupuude Aleksander Vardi kui pedagoogiga. 1986. aastal oli veel võimalik vestelda 18 Pallase õpilasega, kes lisasid nappidele arhiivimaterjalidele näo ja ilme. Nüüdseks on neist õpilastest elus vaid kuus. 1986. aastal ilmunud arti-klis "Aleksander Vardi pedagoogina" ei ole aga paljud faktid selgelt välja too-dud.¹ Kõigepealt Vardi ametialane kar-jäär. Näiteks ei selgu, mis aastal lõppesid õhtukursused, ja mida aeg edasi, seda ebausaldusväärsemad on dokumendid. Kunstiinstituudi esimene rektor Priidu Aavik pöördus Aleksander Vardi poole ja andis välja käskkirju kord kui komposit-siooni-, kord kui maastikuateljee juhata-jale. Kõik õpilased aga kinnitavad, et maastikuateljee juhataja oli Johannes Võerahansu. Toogem siis andmed prae-guse uurimisseisuga: Veebruar–mai/juuni 1934 – omanimeline maali- ja joonistusateljee Pärnus **Kõrgemas Kunstikoolis "Pallas"** 1934–1939 – alg- ehk ettevalmistusklassi juhendaja 1935–1937(?) – õhtukursuste juhendaja 1935–1940 – nn kostüümiklassi juhenda-ja.

Esialgu töötas see õhtupoolikuti, olles mõeldud kõikidele õpilastele. 1938. aasta sügisest alates anti kostüümiateljeele ise-

seisva ateljee õigused koos hommiku-poolsete tööaegadega kella 9–12.

Konrad Mäe nimelises Riigi Kõrgemas Kunstikoolis

1940–1941 – kompositsiooniateljee ju-hendaja

Tallinna Kujutava ja Rakenduskunsti Koolis

Jaanuar–juuni 1942 – maaliõpetaja **Tartu Kõrgematel Kujutava Kunsti Kursustel** (kõnekeeles jätkuvalt "Pallas", 1942–1943) ja "Pallases" (1943–1944)

1942–1943 – algklassi juhendaja 1942–1944 – IV ja V klassi ehk kursuse maaliõpetaja

Tartu Kunstiinstituudis

1. nov 1944 – 1. veebr 1945 – maalika-teedri juhataja

1. nov 1944 – 1. sept 1948 – maalifakul-teedi dekaan

1. nov 1944 – sept 1948 – kompositsioo-nikateedri juhataja

18. juunil 1947 sai professoriks

5. oktoobril 1950 vallandati maalikateed-ri professori kohalt "õppekoormuse puu-dumise" tõttu.

Aleksander Vardi juhendavatest klas-sidest, ateljeedest ja kursustest oli kõige omapärasem ja vardilikum 1936. aastal avatud kostüümiklass, nagu direktor An-ton Starkopf seda nimetama hakkas. Sel-les ettevõtmises oli kokku sulanud kunst-niku kiindumus teatri vastu ja kogemused Pariisi vabaakadeemiast, kus pandi fi-guure olustikulistesse situatsioonidesse. Kostüümiklassis olid täiesti igapäevased teemad kahe modelliga, nagu ema ja laps, lille müüja, mitmesugused tüübid agulist, aga ka väga uhkeid seadeldisi toredate draperiide ja muude täiendusmaterjalide-ga, millega Vardi meelitas endale õpilasi. Ateljee nimi tulenes teatri "Vanemuine" kostüümidest, millesse kunstnik rietas modellid. Vahel palgati modellidki teat-

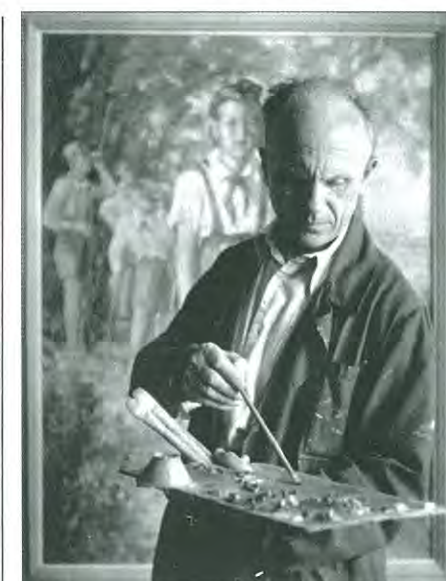

FOTO H. RIET

♦ Aleksander Vardi 1949. aastal

♦ Painter Aleksander Vardi in 1949

♦ Художник Александр Варди в 1949 г

rist. Kuid laskem kõnelda kaasaegsetel.

H. Paukson: *Lõpuks peab mainima, et "Pallases" on näha ka uudislikku ja see-juures vajalikku ala – Bergmani kostüü-miklassi töid, mis suuris sõeajoni seis ku-jutavad tõelisi sõdureid, baleriinegi ja "tüüpe agulist". Viimased mõjuvad tihti väga ehtsatena...*²

Linda Kits-Mägi: *Vardi seadis seadel-disi kaua üles. Selles suhtes oli ta nõud-lik.*

Ann Audova: *Miks ma kostüümiklassis läksin? Ta võttis ette kaks modelli, kust ma mujalt sellist luksust sain?* (1986).

Alfred Kongo: *Vardi kostüümiklassis käisin harva. Siis kui väga ilusad seadel-dised olid. Ükskord oli baleriin väga ilu-sas kostüümis* (1986).

Vardi kõige esimene õpilane tema kostüümiateljees, kui see 1938. aastal hommikupoolsena avati, oli Kalju Nagel: *Vardi oli mu esimene ja viimane õpetaja ja mul on selle üle väga hea meel. Ta oli õpetajaks õhtukursustel, siis ettevalmis-tusklassis, siis viidi mind üle Liimandi aktiklassi ja edasi Ormissoni maaliklassi.*

1938. aastal tuli mul valida ateljee. Kui olin seal koridoris, tuli Vabbe trepist alla, viipas käega: Ah, Teie olete see väi-ke Nagel. Tulge minu juurde! Mina: Mul on majanduslikke raskusi. Ei saa õppera-ha maksta. Vabbe: Katsuge sellest jagu saada. Ateljeevanema koht on mul juba täidetud. Kits on ilma rahata.

Järgmisel päeval kutsus mind enda

² H. Paukson. "Pallase" õpilastööde näitus. – *Postimees*. 2. juuni 1936.

¹ Krista Piirimäe 1988. Aleksander Vardi pedagoogina. – *Kogude teatmik*. Tartu: Tartu Riiklik Kunstimuuseum, lk 73–93.

juurde Vardi ja ütles, et ka tema juures saab lõpetada ja pakkus klassivanema kohta. Läksime tema ateljeesse, mis asus teisel korrusel ja ta rääkis pikalt oma plaanidest.

Vardi tahtis saada kahte "Luikede järve" baleriini ja minu esimeseks ülesandeks oligi "Vanemuisesse" minna. Mulle oli see suur töö, olin noor, mind hõigati "Pallases" pojaks. Vaatasin, baleriinid teevad trenni. Tõmbasin pea tagasi, ei julgenud küsida. Õnneks oli seal koolivend Aimre. See lihtne asi, ütles tema ja juba oligi kaks tüdrukut nõus kostüümides tulema (jaanuar 1986 ja oktoober 2001).

Kui Vardi sai endale iseseisva ateljee, lisandusid riietatud figuuri maalimisele ka akt ja nattiürmort. Töövahendina võis kasutada kõike – sütt, õli, akvarelli.

Kostüümiateljee juhendajana sai Vardi tegutseda kuni nõukogude võimu kehtestamiseni 1940. aastal. Kuid ka hiljem võidi Vardi ateljeed nimetada vanaviisi. Sisuline töö oli endine ja ka nõukogudeaegses kunstiinstituudis püüdis ta rakendada samu põhimõtteid. Okupatsiooniaegadel hakati rohkem maalima töötemalisi pilte, näiteks eit toobris pesu pesemas, vanamees saagi teritamas.

Ei teagi teist eesti kunstniku-peda-

googi, kelle elutöö annaks tänapäeval nii tänuväärset materjali tema enda reklaamiks just noorte hulgas. "Vanemuise" värvikad kostüümid, draperiid ja muu ateljee pudi-padi loovad väga atraktiivse miljöö, kusjuures molbert, palett ja viini tool kuulusid kunstnikule endale. Ja et rekonstruktsioon oleks täielik, tekkis mõte ka tegevus taastada. Muuseumi pedagoog Reeli Kõiv kutsus kohale entusiastlikud kunstihuvilised, kellest mõned riietasid end "Vanemuisest" toodud kostüümidesse ja teised joonistasid-maalisid.

Eraldi tähelepanu vääriks ateljee seintel ja põrandal olevad Vardi õpilaste kooliaegsed teosed. Sõjaeelsest perioodist ei õnnestunud näitusele kahjuks mitte ühtegi leida. Enamik kohaletoodutest on valminud vabal ajal. Kes siis ikka nii väga oma kohustuslikku õppetööd säilitab? Seetõttu on eriti hinnatavad Johannes Uiga maalid Bajadeerist ja Viktor Jõgeveri kompositsioonikavandid kunstiinstituudi päevilt, kui selliseid asju üldse tegema hakati. Vardi õpilastest, kes tema käe all oma õpingud lõpule viisid, näeme Varmo Pirgi, Kalju Nageli ja Hilda Üpruse maale. Alklassi õpilasi esindab Bruno Sõmeri ja Vardi nõukogudeaegses kompositsiooniateljees käinuid Ülo Sooster.

Väga tore on Harri Puderselli "Akt looduses", mille ta maalis professori juhendamisel Alatskivil. Seda pilti saada-vad autori sõnad: *Vardi oli mulle juhendaja ka suvepraktika ajal. Maalisime koos akti, loodust ja mõlemat. Ta maalib väga ilusasti, heledalt, kiiresti, huvitavalt* (1986–2001).

Kui Kalju Nagel Aleksander Vardi 100. sünniaastapäeva tähistava näituse avamisel tööhoos ateljeesse läks, hüüatas ta: "See on nagu päris Vardi ateljee!"

Krista Piirimäe on Tartu Kunstimuuseumi tarbekunstikogu hoidja.

The Tartu Art Museum celebrates the 100th anniversary of Aleksander Vardi's (1901–1983) birth with an exhibition providing a survey of his creative work, with one of the rooms dedicated to the artist's pedagogical activities. The author of the article introduces A. Vardi's work as an educator.

100-летие художника Александра Варди было отмечено обзорной выставкой в Тартуском Художественном музее.

Suplemise juures peab aga suurt ettevaatust tarvitama, sest mitte iga inimese organismus ei kannu mereweese suplemist välja ...

Näitus "Lähme randa!" Eesti Rahva Muuseumis

Anu Järs

Seepärast peaks igaüks enne arstilt nõuu küsima ja enese terwise seisukorda läbi katsuda laskma, kui ta suplemist ette tahab võtta. See hoiatus maksab iga inimese kohta, kuid nõrga iseloomu ja tervisega isikute ning laste kohta käib ta kahekordse rõhuga. Päris wõõrite arwamine on see, kui keegi mereweese ainult üks ehk paar päewa mõtleb suplemist ette võtta. See-sugustel katsetel on sagedasti väga pahad tagajärjed. Mereweese suplemist alatagu seega, et esimestel päewadel pisut soojendatud mereweese-wannisid wõetakse ja sellel läbi keha mereweese soola-ollusega ära-

harjutatakse. On see sünninud, siis wõib järgmistel päewadel ettewaatlikult juba lahtises mereweese suplemis hakata. Kõige parajam päewa-aeg suplemiseks on kell 9–12 enne lõunat. Wees olemine ei tohi esimestel päewadel mitte üle 8 minuti kestada. – Väga kasulik on, kui enne mine-mist pisut aega ihualasti õhu sees seistes "õhuwanni" wõetakse. Suplemise juures ei pea mitte kaugele wälja ujuma ega suurtele lainetele rinda, waid selga wastu hoidma, sest suurte lainete tugewad löögid wõiwad rinnakorwi sisseõhuda ja hingetõmbust ning südamegevust rikkuda.

Neid saja aasta taguseid soovitusi võib lugeda ajalehest "Suwitaja" Eesti Rahva Muuseumi näitusel "Lähme randa!"

Näitus tutvustab Eesti suvitusele ja rannakultuuri: kuidas terviseparandajad ja looduseimetlejad avastavad mereranna, kuidas ranna vallutavad päikesekumardajad, kuidas paljastatakse keha õhule, päikesele ja pilkudele.

Eesti esimesed kuurordid tekkisid mere äärde mitte maastiku võlu tõttu, vaid seepärast, et merevett ja -õhku peeti tervislikuks. Jõukad eesti- ja liivimaa-lased said endale lubada sõitu välismaistes kuurortidesse (lõunasse sõideti vaid talvel), ent 19. sajandil "avastati" ka siinne rannik. Merevett kasutati nii külmaks kui soojaks supluseks ning koht oli õige kuurort alles siis, kui seal oli supelasutus, kus võtta mereveevanne. Vabas õhus suplemine oli vastuoluline teema – ei teatud päris hästi, kuidas seda sündsalt teha ja kuidas suhtuda naiste suplemisse. Arstid soovitasid supelda paljalt, kuid sündsus-

FOTOD ARP KARM

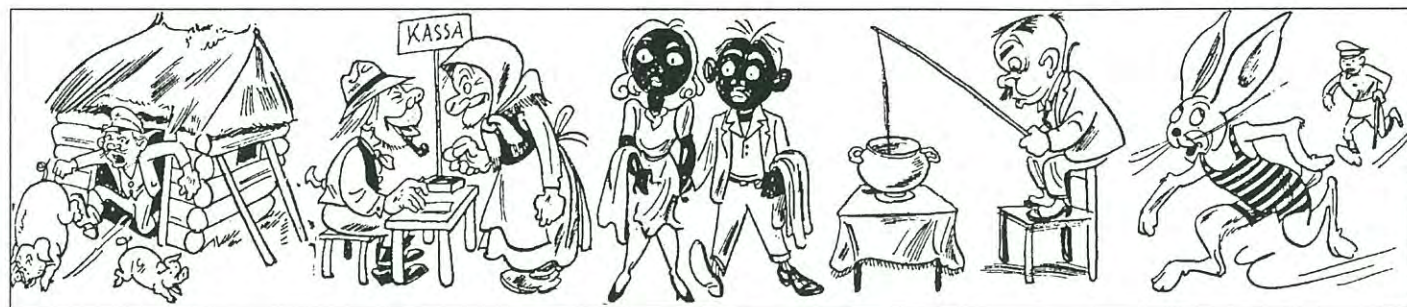
- ♦ Näituse kuraator Anu Järs "rannas". Rannatool, kus kuraator istub, on eestiaegse koopia. Külastajad võivad jalga puhata ja ajalehte lugeda saali keskel "rannakohvikus"
- ♦ Curator Anu Järs at the exhibition "Sea, sand, sun"
- ♦ Куратор Ану Ярс на выставке «Пошли на пляж!»

tunne takistas seda ja 19. sajandi supelriided ei paljastanud keha kuigi palju. Tavaliselt suplesid naised ja mehed eraldi, selleks olid neile kas eraldi supelonid, rannaosad või suplusajad. Laugja liivase merepõhjaga kuurortides kasutati supelvankreid, mis pidid suplejaid kaitsma teiste pilkude eest. Näitusel eksponeeritud supelvankri rekonstruktsioon on vaieldamatult üks näituse tõmbenumbreid. Kuidas need päriselt välja nägid, võib näituseküllastaja näha "rannakinos" jooksvas Eesti suvitusele tutvustavas ringvaates. Nagu ka seda, kuidas härrad ja päevavarjudega daamid rannas promeneerivad ja suvemuusikat kuulavad või üksinduses päikeseloojangut imetlevad. Rand ei olnud kaugeltki veel tänapäevane lõbutsemiskoht, aga järk-järgult kujunes uus, "loomulik" suplus – raviomadustest enam hakati rõhutama rannamõnuseid. Kuurortide küllastajate arv kasvas järjest, kuid siiski oli suvitamine 19. sajandil väheste privileeg. Näituse põhirõhk on järgneval, 20. sajandil.

- ♦ Suure saali ühes seinas asuvas vitriinis võib näha 20. sajandi rannamoe arengut
- ♦ View of the exhibition "Sea, sand, sun"
- ♦ Вид на выставку «Пошли на пляж!»

Pärast Esimest maailmasõda maailm muutus. Nüüd vallutati suvi praktilistes rõivastes ja sportlikus stiilis. Kahvatu jume asemel läks hinda päevitunud nahk. Kui tuli moodi rannas päikese käes jõude lesimine, sai päevitamisest sageli kõige tähtsam ajaveetmisviis rannas. 1920. aastatel kuulutasid arstid päikesevõtmise soovitavaks, kuid peagi jäid need tervisel põhinevad argumentid tagaplaanile. Päike soojendas keha ja meeli, tegi ilusaks ja seksikaks. Uudne rannaelu nõudis ka uut-moodi riietust: kasutusele võeti "rannapidžaama" ja rannakleit ning -mantel. Nagu ka kõrvalasuval pildil oleva paari riietusest näha, asendasid päevitus- ja ujumisriietel varrukaid õlapaelad, sääred muutusid lühemaks ja kaelaava lahtiseks. Võõd, nõõbid, pandlad jt detailid aitasid eristada ujumistriideid aluspesust ja rõhutada selle kombekust. Varem oli liiv pigem ebalust tekitanud: liival oli raske käia, see läks riietesse, silma, toidu sisse. Nüüdsest sai valgest või kuld kollasest liivast, mis ühendas endas vee voolavuse ja päikese soojust, korraliku ranna mõõda-pääsmatu element. Just sel ajal sai rannast laste paradiis, kuigi ei oldud ühel nõul meresupluse kasulikkuses lastele. 1920.–30. aastatel hakkas juba rohkem eestlasi suvitama. Lähtudes selle perioodi olulisusest moodsa suvituskultuuri väljakujunemisel, moodustab see näituse keskse osa.

1) Suvi on käes. Sead ja muud pudulohused lüüakse oma tavalistest elamutest välja ja need üüritakse kalli hinnaga edasi linnast tulnud patisakstele. 2) Näitlejad põllutööle. Peremehed, kellele see õnn osaks saab, leiavad kergesti uut lisasisetulekut, kuna nad piletitega lasevad külarahvast vaatama, kuidas opereti- ja draamakangelased töötegemist mängivad. 3) Suvel kõrvetavad inimesed endid nii mustaks, et kui mõni maadeuuri juhtuks siia kanti, võib tulla arvamusele, nagu elaks Balti mere kallastel mõni neegrisinguharu. 4) Öngesportlastele pakub suvi suurepäraseid võimalusi. Öngitsemiseks pole vajagi linnast välja sõita, kuna ka meie I järgu restoranide suppid leidub ikka midagi õnge otsa hakkamiseks. 5) Samuti läheb suvel lahti suurem jahipidamine – nimelt suvitusjäänestele.

Romulus Tiituse karikatuur 1930. aastatest

20. sajandi teisel poolel sai privileegist õigus. Eesti rannad pole varem ega hiljem olnud nii rahvarikkad kui 1960.–80. aastatel, kuid rannamõnused nautisid jätkuvalt (nagu tänagi) eelkõige linlased. Kuidas paistis rannaelu kaasaegsetele humoristidele-karikaturistidele, võib näha ajalehe Suvitaja veergudel. Seevastu näitusesaalis on paremini jälgitav pärast Teist maailmasõda rannariietuses toimunud revolutsioon: vastassugupoolele paljastati seni veel varjatud kehaosa – naba.

Näitusel võite näha nii *bikiine* kui *suspe-sid*, aga ka teisi vähem või rohkem tuttavaid asju viltmütsist *varbavahedeni*.

Põhiosa eksponaatidest on Eesti Rahva Muuseumi kogudest. Lisaks neile on välja pandud Eesti Ajaloomuuseumi, Eesti Spordimuuseumi, Harjumaa Muuseumi, Pärnu Muuseumi, Saaremaa Muuseumi, Tartu Linnamuuseumi, Tartu Mänguasjamuuseumi ja Tartumaa Muuseumi kogudest pärinevaid või eraisikutelt saadud esemeid.

Vaadata saab ka väikest fotovalikut suveelust Emajõe kallastel.

Näituse kujundas Taisi Kadarik.

Näitus „Lähme randa!” avati mai keskel, siis kui algas „klassikaline” suvitus-hooaeg. Algsaja valikul oli teinigi põhjus – soov ennetada ajakirjandust, suvekuumust ja suvepuhkusi. „Rannahooaeg” ERMis lõpeb mihkklipäeval.

Anu Järs on Eesti Rahva Muuseumi teadur-kuraator.

pöörasime jalatsitele, mille olid teinud 1920.–30. aastate kingsepad. Oma toodangut tutvustasid ka praegu Võrus tegutsevad jalatsifirmad, AS Arbise toodangunäidistele eelnesid muuseumi kogudest Võru Jalatsivabriku tooted. AS Arbise olid väljas tänava- ja tööjalatsid, eriti rõhutasime jalatiste materjali (torke- ja õlikindlad tallad, tugevdatud ninad, termomaterjalid) ja otstarvet (tuletõrjuja, vabrikutöölise jalats, vihmase ilma jalats jms). Ritico OÜ tutvustas oma suve-, spordi- ja puhkejalatseid. AS Arbise ja Ritico OÜ olid ka näituse sponsorid – osa nende toodangust anti muuseumi valikul meie kogudesse, osa toodangust läks külastajate vahel loosimisele. Erinevate ja-

võtsid osa kõik muuseumitöötajad, kes vaatasid üle oma koduse jalatsitagavara. Kaasasime ka Võru jalatsifirmad AS Arbise ja Ritico OÜ.

Oma ekspositsiooni alustasime talurahva jalanõudega (viisud, pastlad, päternad). Järgnes kingsepa tuba, mis oli üsna ülevahtlik, kuna muuseumi põhiekspositsioonis on kingsepa tuba olemas. Edasi sai vaadata eriotstarbelisi jalanõusid – spordi-, töö-, peo- ja tänavajalatseid, samuti lastejalatseid. Erilist rõhku

“Kui neis kingades sa tantsid”

Arthur Ruusmaa

Näitus jalanõudest Võrumaa Muuseumis

20. detsembrist 2001 oli Võrumaa Muuseum kuu aja jooksul jalanõude päralt. Väljapanekuga “Kui neis kingades sa tantsid” tutvustati jalanõude arengut läbi aegade. Näitus oli suunatud kodulugu õppivatele algkooliõpilastele, eesti ajaloo kursuse keskastme õppuritele ja teistele huvilistele.

Selle näitusega sai muuseum võimaluse tutvustada kogudes olevaid jalanõusid ja seada uued suunad jalanõude edasiseks kogumiseks. Näituse koostamisest

Kogusid tutvustava näituse tegemine on üsna raske, kuid samas tänuväärne ülesanne. Tagasiside on kujunenud heaks ja inimesed on aru saamas, mida muuseum vajab ja et ka nn tühised asjad on osa ajaloost ning kuuluvad oma ajastusse. Küllap vaatab nüüd nii mõnigi palju kriitilisemalt ja asjatundlikumalt nende asjadele, mida kavatsetakse koristamise käigus prügimäele saata.

Arthur Ruusmaa on Võrumaa Muuseumi teadur.

At the turn of the years 2001–2002 a footwear exhibition was staged at the Võrumaa Museum. The display introduced the development of footwear through time. The exhibits included peasants' footwear, special-purpose footwear, with the main emphasis laid on the ones made in the 1920s–1930s. The footwear companies operating in Võru at present also displayed their production.

В конце 2001 года в Музее Вырумаа была открыта выставка обуви. На экспозиции были представлены разные виды крестьянской обуви, обуви специального назначения. Особенного внимания заслужила обувь, изготовленная в 1920–30 гг. Свою продукцию ознакомили на выставке и действующие в Выру обувные фирмы.

FOTOD TIINA HAUG

♦ Jalanõudenäituse avamine. Kõneleb Võru Muuseumi juhataja Maimu Telk, kes oli ka näituse koostaja

♦ Opening of footwear exhibition. Maimu Telk, Director of the Võrumaa Museum and curator of the exhibition, is making a speech

♦ Открытие выставки обуви. Выступает руководитель Музея Вырумаа Майму Тельк, одна из кураторов выставки

latsitüüpide tutvustamisel aitasid meid ka kasutatud riie müügikohad, kust saime huvitavatest materjalidest (plastmass, vakstu jms) ja erisuguse moega jalanõusid. Näitust täiendasid mapid ja stendid (valmistas muuseumi kunstnik Liia Lepik) jalanõude ajaloost.

Näituse tutvustamisel oli heameel tõdeda, et seda vaadati huviga ja väga paljude juures oli märgata äratundmisrõõmu – kes avastas oma heameeleks vanad piduvildid või kummiga spordisussid, vanad naistebotikud või viltsaapad “Proštšai molodost” jne.

Lapsed said näitusel joonistada jalanõusid, vaadata muinasjuturaamatuid, kus tähtsal kohal on jalanõu, mõõta oma jalanumbrit ja osaleda susside loosimiskampaanias.

Näituse vaataja sai heita pilgu ajas tagasi ja heldimusega meenutada oma lemmikjalanõusid. Paljude näitusele kaasaaitajate toodud jalanõud leiavad oma koha muuseumi kogudes. Tulevikus võiks juurde koguda ka jalanõuga kaaskäivad legende ja jutte. Koos mannekeeni ja fooniga moodustub väikesest jalanõunäitusest ajastu näitus.

♦ Jalanõusid läbi aegade

♦ Footwear through times

♦ Обувь в разные времена

Muuseumiühingu reisiga Hollandis ja Berliinis

Vaike Reemann

Eesti Muuseumiühingu korraldatavad kevadised õppereisid on saanud kenaks traditsiooniks. Sellel aastal olid sihiks Holland ja Berliin. Reis kestis 16.–25. aprillini. Möistagi oli aeg valitud just selline, et kujutluspilt "tulbid ja Amsterdam" ka tegelikkuses kinnitust saaks. Ja eks saigi: Hollandi silmapiirini laiuvad tulbi- ja hüatsindiväljad nagu kummaline triibuseelik – hüatsintide rammus lõhn kiirteede kohal; Lisse lillepidu "Bloemen Corso" – 40 spetsiaalsetele mammutveokitele ehitatud hiiglaslikku ja fantastilist võistukompositsiooni mustmiljonist õiest liikumas orkestrite mürtsudes Noordwijckst Haarlemisse (üle 40 km pikkune sõit kestis hommikul kella 9-st kuni kella 8-ni õhtul); Keukenhofi park (32 ha, 6 miljonit lille) – hiirekõrvul puude all looklemas kõikvõimalikus värvis ja vormis tulpide, nartsisside ja hüatsintide peenrad. See on Holland, mis meelitab kohale turiste üle maailma.

Teine on kunsti ja kunstnike Holland, mis jätab kusagile sügavale surisema tunde, et siin maal on elutõde ja kunstitõde üks. Selle reisi erilise kunstielamusena kerkib silme ette Van Goghi muuseumi (Amsterdam) ajutine näitus "Van Gogh – Gauguin", mis jutustas kahe keerulise isiksuse elu- ja kunstitõe otsingutest 1888. aastal üheksa nädala jooksul Lõuna-Prantsusmaa tolleaege väikelinna Arles'i lõõskava päikese all. Autoportree ja portree sõbrast. Ühed objektid ja modellid, aga kaks nägemust, suhet ja suhtumist. Kahe suure meistri rohkem kui 100 tööd olid üle maailma taas kokku toodud ning tõesti erilise tunnetuse ja pieteediga vaatajate ette seatud. Väljapanekut täiendasid nii ekspositsioonita-

FOTO KAJE JEESE

◆ Keukenhofi park
◆ Keukenhof Park
◆ Парк Кейкенхоф

◆ Lisse lillepeo "Bloemen Corso" üks võistlustöödest
◆ A competitive work from the Lisse Flower Party
◆ Одна из конкурсных работ на празднике цветов в Лиссе

gavalt inmlikuna. Nii van Goghi päevalil- led kui ka Gauguini päevalilli maaliv van Gogh said selle näituse kaudu hoopis teise tähenduse. Ei oskagi öelda, mis lummas mind selle näituse juures enam – kas kunst või see, kuidas näituse tegijatel oli õnnestunud (minu meelest ilustamata) avada kahe mehe maailm ja maailmanägemine.

Kolmas Holland on läbi aegade olnud

kaupmeeste ja mere maa. Inimlik visadus, millega meeter haaval merelt maad võidetakse ning millega merd trotsides päratud varandused ja rikkus ülemere- maadest Euroopasse on jõudnud, see kõik jõuab päralt siis, kui seisad ise keset mereäärseid luiteid või suurlinna melu. Meie reisisihiks ei olnud kahjuks küll Rotterdam, Euroopa suurima kaubakäi-

FOTO KAJE JEESE

bega legendaarne merimeeste linn, vaid Amsterdam, Haag ja Haarlem. Igaüks neist täiesti erineva meelsuse ja olemusega. Hoolimata sügavalt tolerantsest suhtumisest tuhandekeelsetesse tulijatesse ja "teistmoodi" olijatesse, on nad kõik ometi eksimatult äratuntavad hollandi linnad. Amsterdam muuseumidest tahaks esile tõsta Meremuuseumi väga huvitava ja põneva püsiväljapaneku kõrval ka muu-

seumi selle aasta väljapaneku, mis on pühendatud Hollandi Ida-India kompanii asutamise 400. aastapäevale. Näitus või õigemini näitused kõikidele meelele ja kõiksugustele vaatajatele. Lapsi, aga meidki, võlusid "vanad merekarud" ja nende jutud oma reise lootustest ja hirmudest VOC (Ida-India kompanii) laeva kaptenikajutis ja trümmides, mis olid täis salapäraseid aardeid (osa neist manati su ette vaati peidetud kuvari kaudu), ning võimalus mekkida ehtsat hiina teed, tuttavaid ja tundmatuidki vürtse. Muu-

seumitöötaja meeli vürtsitab aga veelgi enam teadmine, et nii ehtsana mõjuv laev on täpne koopia VOC laevast "Amsterdam" ja "merekarud" on üheaegselt giidid, näitlejad ja ka valvurid. Lastele kehtuseks on nii näitus "Aarete saar" kui ka teater teemakohaste etendustega. Märksa probleemelahkavam on näitus "Orjalaevad", mis püüab ausalt ja avameelselt rääkida nii hollandlaste osast orjakaubanduses kui ka tänasest orjakaubandusest. Ei saa selle muuseumi juttu lõpetada ilma tohoo-üllatuseta – meie Kihnu naiste põlle- ja rätiriided polegi Madalmaade, vaid hoopis puhas India päritolu siis.

Ida-India kompanii ja Madalmaade kuldaeg on lahutamatud. Rikkus stimuleeris kunsti ja teadust, mis on ju mõlemad elutõe ja -tunnetuse osad. Miks on küll nii, et Hollandi paleed ja kõige rikkamategi meeste elamud on inimese mõõduks, kunst kujutab ikka inimlikku inimest, mitte jäika valisejat või näota rahakotti inimese kuues?

Berliini meenutades kerkivad esile hoopis teised muljed ja meeleolud. Berliinis valitsevad Preisi võim ja vägevus ja vist ka kompleksid. Näha oma silmaga metropoli taassündi ja ka sünnivalusid – see on võimalus, mida tuleks kasutada. Riigipäevahoone on valmis. Lähid turvatõkkes, tõused klaaskupli tippu ja linn avaneb sulle kõrgusest. Tõeliselt elamuslik vaatepilt. Siis laskud päratu liftiga alla ja sammud hoone halli kiviseina kõrval Brandenburi väravate

◆ Bill Viola. *Going Forth By Day (First Light)*. 2002. Video- ja heli-installatsioon Deutsche Guggenheimis Berliinis
◆ Bill Viola. *Going Forth By Day (First Light)*. 2002. Video/ Sound Installatsioon. Deutsche Guggenheim. Berlin
◆ Бил Виола. Видео-звуковая инсталляция в музее Deutsche Guggenheim в Берлине

poole. Sisse hiilib tunne, et oled väike ja tähtsusetu kübemeke siin linnas. Eks põhjustanud seda ka päeva muljed egiptuse ja muudest antiiksetest varadest, mis on Berliini kokku veetud.

Vastakate tunnete ja muljete ekstra

plusspoolele jääb aga kindlasti Bill Viola, videokunsti kaasaegse tipptegija näitus Deutsche Guggenheimis ehk moodsa kunsti muuseumis. Neljal ekraanil kulminatsiooninihkes igikestvad teemad: sünd/taassünd, tee, minek/surm, päästmine/pääsemine. Võib-olla seletab saadud laengut veidigi lahti kujutluspilt erilise tunde, mida paljud kogevad näiteks Bernt Notke "Surmatantsu" ees. Mil- leks me siin ilmas oleme ja kuhu läheme, mida märkame endas ja enda ümber, kas adume toimuva sisu? Nende teemade ja küsimuste filosoofiline tõlgendus on Bill Violal vormitud kõiki videokunsti eelseid ära kasutades sellisesse emotsionaal- esteetilisse vormi, et ruumist väljudes on veel pikka aega soov vaikida ja kiivalt hoida seda muljet, seda tunnet endas, olla selles maailmas osaline. Näitusetegijana on aga tõesti positiivne teadmine, et raha on toetanud kultuuri. Näitust ja kogu Berliini moodsa kunsti muuseumi toetab Berliner Bank.

Siin on esitatud vaid killuke- sed toimunud reisi muljetest, mille juurde kuuluvad väga olulisena mälestused heast reisiseltskonnast ja lõpututest omavahelistest aruteludest nii näitus- tel kui pikkadel bussitundidel.

Vaike Reemann on Eesti Rahva Muuseumi teadur-kuraator.

Kas helide ja sõnade abielu saab olla õnnelik?

Nele Hollo

V Põhjamaade kirjandusmuuseumide konverents 18.–20. jaanuaril 2002 Bergenis Norras

2002. aastal Põhjamaade kirjani- kele ja heliloojatele pühendatud muuseumide konverents leidis aset 18.–20. jaanuaril Norras Bergenis Radisson SAS Royal

Hotellis. Selleaastaseks võõrustajaks oli Edvard Griegi Muuseum Trolldhau- gen. Lisaks Griegi muuseumi esindajaile kuulusid korralduskomiteesse M. Wiren-

feldt Asmussen (Karen Blixeni muuseum Taanis), B. Forberg (Karoline ja Björn- stjerne Björnsoni muuseum Aulestad Norras), S. B. Gunnarsson (Gunnar Gunnarssoni Instituut Islandil), M. Landquist (Strindbergi muuseum Rootsis) ja A. Rahikainen (Rootsi kirjandusselts Soomes). Osalejaid oli 51.

Käesoleva, arvult juba viienda konve- rentsi teema oli "Helilooja ja kirjaniku koostöö" ("Komponist og forfatter i samspill"). Sellest tulenevalt käsitlesid konverentsi üheksa peaettekannet teksti ja muusika suhet. Avaettekande pidas Griegi Akadeemia (Bergeni Ülikool) muusikalise kompositsiooni lektor Mor-

ten Eide Pedersen. Pedersen tegi kõigepealt muusikaajaloolise lühiülevaate teksti ja helide suhtest, peatudes eriti ooperil. Seejärel põhjendas ta oma teesi, et helilooja kasutab komponeerides kirjanduse mõisteid: lause, küsimus jne. Tekstil ja muusikal on sama struktuur, kuid nende kahe žanri ajaline ulatus on erinev. Ettekannet illustreerivad muusikapalad näitasid ilmekalt, kui keeleteadlik muusika erinevatel ajastutel on olnud.

Esimene päev jätkus Bergen Muuseumis, kus **dr Kari Gaarder Losnedahl** esitles enda koostatud näitust "Ibsen Bergenis". Henrik Ibsen veetis Bergenis viis aastat. Näitus rõhutas eelkõige selle perioodi teatriajaloolist aspekti, tutvustades samal ajal ka 19. sajandi keskpaiga Bergen eluolu. Seejärel külastati Bergen Rahvaraamatukogus asuvat Griegi kogu. 1906. aasta enne oma surma, pärandas Edvard Grieg kõik oma noodid, käsikirjad, korrespondentsi ja raamatud linna rahvaraamatukogule, mis oli kaasaja Norra suurim avalik raamatukogu. Kogu ajalugu ja sisu tutvustas raamatukogu direktor **Trine Kolderup Flaten**.

Eriti just kohalikele konverentsil osalejatele pakkus suurt huvi Bergen ühe tuntuma elava kirjaniku **Gunnar Staaleseni** ettekanne "20. aastasaja järgedel". Selles kirjeldas Staalesen oma samanimelise suurromaani loomisprotsessi ja tausta. See kolmeköiteline romaan kirjeldab 20. sajandi Bergenit ja bergenlasi nii linnas kui terves Norras aset leidnud ajalooliste sündmuste taustal. Lisaks rääkis kirjanik romaani lavaleseadmise loost ja muusika valikust Bergenis asuvas Norra vanimas teatris Den Nationale Scene.

Taanlanna **Marianne Wrenfeldt Asmussen** kõneles Karen Blixeni musikaalsusest. See kaunitult komponeeritud ettekanne sisaldas nii Blixeni eluloolisi seike kui katkendeid tema teostest "Seitse fantastilist jutustust", "Babette'i pidusöök" ja "Aafrika äärel". Asmussen põimis Blixeni muusikalise tunnetuse värvustega, mis läbivad sümbolitena Blixeni teoseid. Ettekandja tõi paralleele K. Kieslowski filmitriloogiaga "Kolm värvi".

Teine konverentsipäev algas väljasõiduga Bergenist lõunasse: Edvard Griegi Muuseumi Trolldhaugenisse ja Harald Sæverudi majamuuseumi Siljustøli. Lisaks põhjalikule ringkäigule muuseumides kuulati ka kahte ettekannet. Griegi muuseumi direktor **Erling Dahl Jr.** kõneles teemal "E. Griegi muusika "Peer Gyntile"". Ettekanne tõi kuulajateni huvitavalt muusikalisi vahepalu kasutades "Peer Gynti" muusika saamisloo. Dahl Jr.

avas Griegi ideid, mis olid seotud konkreetsete paladega.

Helilooja H. Sæverudi kodumajas Siljustølis tegi ettekande muuseumikon-sultant **Eilif B. Løtveit**, kes rääkis Sæverudist ja tema muusikast "Peer Gyntile". Selgus, et Oslos asuva Norra Teatri kunstiline juht pidi heliloojat veenma, et see julgeks uue lavamuusika loomise ette võtta. Kuigi Sæverudi "Peer Gynt" ei ole nii tuntud kui Griegi oma, võisid konverentsilised ise muusikat kuulates veenduda, et see on huvitav ja originaalne, rõhutatades Ibseni teose irooniat ja groteski, erinedes seega Griegi romantilisest ja kangelaslikust "Peer Gyntist".

Rootsist esines Stridbergi muuseumi intendant **Erik Höök**. Ta tutvustas August Strindbergi ooperi "Kroonipruut" saamisloogu ning Strindbergi suhet muusika ja kaasaegsete Rootsi ja Norra muusikute ning kirjanike T. Aulini, E. Griegi ja B. Björnsoniga. Strindbergile Griegi muusika ei meeldinud. Ta arvas, et Grieg on norra rahvamuusika oma romantiliste versioonidega ära rikkunud. Strindbergi meelest pidi rahvusmuusika olema tõeline, tulema otse hingest. Seevastu eksootiliselt muudetud rahvakunst ja -muusika on moonutatud, see ei ole enam rahvuskunst või rahvusmuusika, kuigi võib olla esteetiline. Sama kriitiline oli Strindberg ka Björnsoni loominguga suhtes.

Islandit esindas kõnelejate seas helilooja **Atli Heimir Sveinsson** ettekandega "Kaasaegne kirjandus ooperi ja oratooriumina". Sveinsson oli eriti huvipakkuv seetõttu, et ta vaatles teksti ja helide suhet praktilisest – muusika loomise vaatenurgast. Sveinsson on loonud ooperimuusika Halldór Kiljan Laxnessi romaanile "Salka Valka" ja oratooriumimuusika draamale "Iseseisvad inimesed". Helilooja on viisistanud Steinn Steinarri luuletükkli "Aeg ja vesi". (Kõik need teosed on tõlgitud ka eesti keelde.) Saime näha ka katkendit televiisiooniooperist "Salka Valka".

Konverentsi teine päev lõppes piduliku vastuvõtuga Bergenis hansakvartalis Bryggen, kus Hansamuuseumi ruumides Schøtstuene tervitas muuseumirahvast linnapea **Kristian Helland** ning linna hansaajaloost rääkis Hansamuuseumi direktor **Marco Trebbi**.

Kolmas päev algas Soome ettekandega. Kirjanik, tõlkija, lavastaja ja helilooja **Bengt Ahlfors** kõneles teemal "Sõnad ja helid – problemaatiline abielu". Ka Ahlfors vaatles muusika ja tekstide suhet isiklikust, praktilisest seisukohast. Igal tekstil on oma rütm ja musikaalsus, helilooja ülesanne on seda kuulda ja helides-

se ümber panna. Ettekandja vaatles ka tõlkimise, eriti luule tõlkimise küsimust.

Konverentsi viimane osa koosnes neljast lühemast ettekandest. Üks neist oli siinkirjutaja sõnavõtt teemal "Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum kui Kreutzwaldi ajastu ja pärandi tutvustaja". Kõigepealt näitasin lühikest muuseumi tutvustavat filmi ning seejärel kõnelesin Kreutzwaldi loomingust, eriti "Kalevipoja" tähtsusest eesti rahvale. Pikemalt peatusin eepose tõlgetel ja tutvustasin Alex Militsa rootsikeelset tõlget, mis ilmus 1999. aastal.

Lõpetuseks võttis sõna 2003. aasta septembris Islandil toimuva VI konverentsi korraldaja **Skuli Björn Gunnarsson**, Gunnar Gunnarssoni Instituudi direktor. Ta avaldas lootust, et konverentsi teema selgub võimalikult ruttu ja saab alustada esinejate otsimist.

Nii nagu kõik osalejad, keda ma ürituse kohta arvamust avaldamas kuulsin, võin ka mina öelda, et konverents oli väga hea: sujuva korralduse, väga huvitava ettekannete ja viljakate aruteludega nii kõnetoolis kui osalejate vahel. Mul õnnestus sõlmida kontakte ja omandada kasulikke teadmisi nii muusika, kirjanduse kui muuseumitöö vallas.

Nele Hollo on Bergenis Ülikooli Põhja-maade filoloogia magistrant ning Edvard Griegi Muuseumi Trolldhaugen giid ja tõlk.

The 5th Conference of the Nordic Literary Museums took place on January 18-20, 2002, in Bergen, Norway. The conference was held under the theme "Co-operation of Composer and Writer". Nine main papers read at the conference treated of the relations between text and music, and the speakers came from Norway, Iceland, Finland, Sweden, etc. The author also read a paper on "Dr Fr. R. Kreutzwald's Memorial Museum as the Introducer of Kreutzwald's Era and Heritage".

Темой пятой по счету конференции было «Сотрудничество композитора и писателя». В девяти выступлениях рассматривалась связь текста и музыки. Докладчики прибыли из Норвегии, Исландии, Финляндии, Швеции и т.д. Автор статьи выступила на конференции с докладом «Мемориальный музей Ф. Р. Крейтцвальда как ознакомитель с эпохой и наследием Крейтцвальда».

JUUBILARID

TIMOTEUS LINNA – 90

Eesti üks vanimaid ja teenekamaid muuseumitöötajaid Timoteus Linna sündis 1. märtsil 1912 Petseri maakonna Pankjaviitsa valla Lõkovo (Ojaveri) külas väiketaluniku peres. Kümne aasta eest meenutas juubilar oma lapsepõlve: "Tihti oli nii, et lumi juba maas, aga mul pole midagi jalga panna. Koolis käisin paljajalu, jalad olid punased nagu kurel. Ja ega minul üksi, meid oli peres seitse last. Neli nendest suri. Suvel käisin karjas, et talveks koguda kooliraha."

Lõpetanud kohaliku algkooli, astus Timoteus Linna 1926. aastal Petseri Ühisgümnaasiumi, kus õppis vaheaegade viis aastat. Majanduslik kitsikus seda kooli lõpetada ei võimaldanud. Järgnes ajateenistus Tartus I ratsarügemendis (1932–33) ja töö kodutalus. Hea lauluhääl ja koolis võimaldatav tasuta ülalpidamine viisid noormehe 1935. aastal Petseri Vaimulikku Seminari, mille ta 1937. aastal edukalt lõpetas.

Eesti AÕK sinod määras Timoteus Linna Kuressaare Püha Nikolai koguduse köstriks ja koorijuhiks ning sidus seega tema edasise elu tihedalt Saaremaaga. Köstriamet kõrval oli ta linna algkooli õpetaja. 1939. aasta kevadel valiti noor vaimulik Leisi AÕK preestriks, kelle hoolde anti ka Metsküla kogudus. Ühtlasi töötas ta Leisi ühispanga kassapidajana. Järgmisel aastal alanud Nõukogude okupatsioon pani Linna preestriametist loobuma. Tööd leidis ta Maasi algkooli õpetajana. Ida-Saaremaalt Reina külast oli pärit ka abikaasa Helene (Juhan Peggli õde), kellega ta 6. mail 1939 Kuressaares abiellunud oli.

1941. aasta mobilisatsioon Punaarmeele kutsus Timoteus Linna algul tööpataljoni, Eesti korpuses määrati ta 917. laskurpolgu sanitariks. Velikije Luki lahingus haavata ja põrutada saamine tõi kaasa väeteenistusest vabastamise ning 1944. aasta talvel tuli Timoteus Linnal Tadžiki NSV Šahrinai rajoonis lastekooli õpetada. Stigisel kodusaares tagasi jõudnud, määrati Linna maakonna täitevkomitee haridusosakonna juhatajaks. Sellisel ametipostil ei saanud endine preester muidugi kaua töötada – juba 1946. aasta sügisel tagandas uus täitevkomitee esimees Vassili Riis ta koduloomuuseumi direktoriks.

Sellesse ametisse jäi Timoteus Linna tervelt 30 aastaks. Saaremaa Muuseumi taastamine ja arendamine said tema elutöö põhiosaks. Aeg polnud teadagi lihtne ning "kahtlase" minevikuga direktor pidi võimu ja vaimu vahel eriti osavalt laveerima. Valitsev ideoloogia pidas ju muuseumitöö põhisisuks kommunistliku "kirikukalendri" tähtpäevade pühitsemist. Saaremaal lisandusid üleriigilistele "pühadele" Viktor Kingissepa sünni- ja surma-aastapäev ning 1919. aasta mässu aastapäev, samuti "kaitse- ja vabastuslahingutega" seotud rituaalid, mida kõiki tuli vähemalt 5-aastasest tsüklist põhjalikult "tähistada".

Ometi suutis ajaloo huviline ja energiline direktor kiiresti ka sisulise muuseumitöö käima panna. Korraldati sõjast laastatud Kuressaare linnuse hädavajalikud remonditööd ja korrastati säilinud kogud. 15. juunil 1947 külastajatele taasavatud Saaremaa Muuseumis sai näha juba nii ajaloolisi kui loodusloolisi väljapanekuid, kahe aasta pärast lisandusid "sotsialistliku ülesehitustöö osakond ja Isamaasõja osakond". 1956. aastal avati uus loodusekspositsioon (uuendati 1970), 1963 suur püsinäitus Kuressaare

♦ Timoteus ja Helene Linna poja Taivoga 1945.(?) aastal

ajaloost, 1967 arheoloogia osakond, 1968 mahukas lähiajaloo osakond. 1961. aastal avaldati raamatuna esimene muuseumijuht, 1963 korraldati Liiva-Putla kalmel esimesed suuremad arheoloogilised kaevamised, 1964 alustati kindlusevallide kapi-taalremonti, 1965 asutati kodu-uurimisring, 1966 seati sisse esimene eraldi hoones asunud hoidla. Suurepärase ja alati nõutud ekskursioonijuhina on Timoteus Linnal suured teened ka Saaremaa turismi arendamisel: 1966 alustati ekskursioonijuhitide koolitamist ja 1968 hakkas muuseumi baasil tööle Tallinna ekskursioonibüroo filiaal.

Üsnagi jõuline oli Linna ajal Saaremaa Muuseumi laienemine – igal tema töökümnelil lisandus üks uus filiaal. Kui 1948. aasta novembris avatud V. Kingissepa Majamuuseum asutati n-ö ülaltpoolt, siis 1959. aastal asutatud ainulaadse Mikkli Talumuuseumi saamisloos oli T. Linnal oluline roll. 1973. aastal avati Koguvas Saaremaa Muuseumi kolmanda filiaalina Juhan Smuuli Muuseum, mis nüüd on arenenud iseseisvaks Muhu Muuseumiks.

1975. aastal täitus muuseumidirektori kauaaegne unistus – algasid Kuressaare linnuse põhjalikud restaureerimistööd. Järgmisel kevadel võis Timoteus Linna rahuliku südamega pensionile minna, jättes oma tööd edasi viima kauaaegse kolleegi Arnold Alliku.

Kuid juubilar elu sisuks pole olnud pelgalt kutsetöö. Juba umbes 65 aastat tagasi kirjutas ajaleht Petseri Teataja, et seminari kooris laulab üks Linna-nimeline mees, keda kutsutakse Petseri kloostri ööbikuks. Laul on Linnat saatnud kogu elu, mille jooksul ta on pikemalt juhatanud vähemalt 14 laulukoori ja kolme -ansamblit. Samas usun, et nii mõnelegi läti ekskursandile on olnud meelde jäävaim Saaremaa-elamus ekskursioonijuhil läti keeles esitatud läti rahvalaul... Ja muidugi aiandus – Timoteus Linna suurimaid kirgi. Talle meeldib kasvatada nii viljapuid ja -põõsaid kui ka lilli ja tarbetaili, kuid eriline armastus kuulub õunapuudele. Nende "hingeelu" tunneb Linna minu arvates paremini kui nii mõnigi õppinud pomoloog.

Ja – last, but not least – Helene ja Timoteus Linna on üles kasvatanud kolm poega: metallikunstniku ja muusiku Taivo (1941–96), kes on meie hulgast kahjuks juba lahkunud, meisterkiviraiduri Temme (1947) ja Eesti ühe armastatuima laulja Ivo Linna (1949).

Soovime juubilarile tugevat tervist, jätkuvat vaimuerksust ja head õunasaaki!

VAIKE TIIK – 80

Vaike Tiik sündis 22. novembril 1921 Järvamaal Paistevälja külas. 1950. aastal lõpetas ta Tartu Ülikooli kunstiajaloolasena ning 1971. aastal sai Eesti NSV teeneliseks kunstitegelaseks.

Kunstiteadlasena on Vaike Tiik käsitlenud 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse kunstielu sõlmprobleeme ning koostanud näituste katalooge, kuid tema põhihuvi on olnud pööratud Ants Laikmaale. Vaike Tiigilt on ilmunud monograafia "Ants Laikmaa" (1975). Samuti on ta koostanud raamatud "Mõteldes tagasi" (1991), "Teelt" (1996) ja "Kas tõesti mina" (2001). Neist esimene sisaldab Ants Laikmaa monograafilisi artikleid, teine värvikaid reisikirju ja kolmas Laikmaa kui aktiivse ühiskonnategelase sõnavõtte, mis on osutunud eriti väärtuslikuks ajalooallikaks. Nendes on koos kommentaaridega publitseeritud kuulsat maalikunstniku kogu kirjalik pärand.

Veelgi suurema panuse eesti kunstikultuuri on Vaike Tiik andnud Tartu Kunstimuuseumi direktorina aastatel 1952–1976. Tema juhtimisel arenes asutus, mida Eesti Kunstide Valitsus oli kavandanud likvideerida, oluliseks kultuuri- ja teadusasutuseks mitte ainult Eestis, vaid terves Nõukogude Liidus. Just enne, kui Vaike Tiik jäi pensionile, tegi NSV Liidu Kultuuriministeerium Eesti NSV Kultuuriministeeriumile ettepaneku tõsta Tartu Kunstimuuseumi kategooria teiselt esimesele, kuid seda Eestis ei aktsepteeritud.

Edukalt tegutsesid 1960. aastal käima pandud Kujutava Kunsti Kaugõppe Kursus ja 1961. aastal alustanud rahvapälikool, millele lisandusid filiaalid mitmes Lõuna-Eesti linnas. Kui ametivõimud hindasid eelkõige direktori "tööd massidega", siis teadusringkonnad tunnustasid muuseumis tehtavaid uurimusi, mille üheks väljundiks olid almanahhid. Tartu Kunstimuuseumi töötajad olid muuhulgas kolmeköitlase "Eesti kunsti ajaloo" autorid, ainsad muuseumitöötajad autorite kollektiivis.

Kuidas Vaike Tiik kõike saavutas, sellele ei ole lihtne vastata. Peamine näib olevat missioonitunne, mille ta on pärinud taluperemehelt isalt: kõike tuleb teha maksimaalselt hästi, täie pühendumusega. Kui juhtida üht asutust, siis pidi sellest saama parim Eestis.

1999. aastal andis Tartu Kultuurkapital Vaike Tiigile igati teenitult aastapreemia.

KRISTA PIIRIMÄE

MAI LEVIN – 60

9. märtsil 2002 tähistas oma juubelisünnipäeva eesti kunstiteaduse suurimaid erudiite, 40 viljakat aastat Eesti Kunstimuuseumi ja eesti kunstiteaduse edendamisele pühendanud Mai Levin.

Mai Levin kuulub nende väheste kunstiteadlaste hulka, keda tuntakse nii nime kui näo järgi. Erakordse mälu ja eruditsiooniga on ta asendamatu konsultant kunsti alal. Võimatu on öelda, kui paljud on saanud temalt asjatundlikku nõu, et määrata kunstiteoste autorlust või originaalsust. Neljakümne tööaasta jooksul on

Mai Levinist kujunenud nii koguhoidja kui kunstiteadlasena hiilgav professionaal. Mai Levin on humanist *par excellence*. Ja mitte ainult oma suhtumise tõttu alati kergesti haavatavasse kunstnikku ja alati liiga kiiresti hävima kippuvasse kunstipärandisse. Temas on kõigile humanistidele iseloomulikku, andele ja haritusele toetuvat vaimset haaret ja missioonitunnet.

Pärast keskkooli lõpetamist 1959. aastal alustas Mai Levin õpinguid Tartu Ülikoolis, töötades samal ajal lühikest aega Teatri- ja Muusikamuuseumis ja arhiivis. 1961. aastal siirdus ta Eesti Kunstimuuseumi, kus on töötanud teadurina, graafikaosakonna juhatajana ja teadusdirektorina, praegu on Mai Levin kunstimuuseumi peaspetsialist.

Kunstiteadlasena on Mai Levin imetlusväärset viljakas. Ta on koostanud kümneid näitusi nii Eesti Kunstimuuseumis kui Stockholmis, Helsingis, Pariisis, Schwerinis jm. Ta on eksponeerinud eesti kunsti nii kunstistiilide ("Juugend Eestis", "Rahvusromantism eesti kunstis", "Art deco ja uusajalikkus eesti kunstis") kui tehnikate (monotüüpia, joonistus, puugravüür, metsotint) kaupa. Neid näitusi on saatnud eesti kunstiteaduses uusi hirsonte avavad publikatsioonid.

Mai Levini teaduslik uudishimu on teda kannustanud süvenema erinevatesse teemadesse ja kunstivaldkondadesse. Põhjalikult on ta uurinud Eduard Wiiralti loomingut (monograafia "Eduard Wiiralt" 1998, album "Eduard Wiiralt" 1985, mitmed Wiiralti näitustega seotud kataloogid ja artiklid). Nii eesti graafika klassika kui kaasaegsete kunstnike looming on inspireerinud ülevaateartikleid ja katalooge (Salome Trei, Marju Mutsu, Evi Tihemets, Günther Reindorff, Ado Vabbe). Mai Levin on uurinud eesti modernismi ajalugu (kataloog "Konrad Mägi", artiklid Stockholmis toimunud eesti ja läti modernistliku kunsti näitusel "Ootamatu kohtumine" 1993 jpm), millele on ta toetunud Eesti Kunstimuuseumi tulevases uues hoones avatava eesti kunsti püsiekspositsiooni printsiipide koostamisel.

Mai Levin on aastaid tegelnud Eesti Kunstimuuseumi kogudes säilitatava Lääne-Euroopa graafika ja maali uurimisega. Ta on erinevates ajalehtedes ja ajakirjades publitseerinud sadu artikleid, sh palju jooksvat kunstikriitikat.

Mai Levini tähelepanuväärset annet ja tööd on hinnatud Kristjan Raua aastapreemiaga (1999), Ervin Pütsepa preemiaga, 2001. aastal Valgetähe IV klassi teenetemärgiga.

VAIKE RAUDSEPP – 60

Eesti Meremuuseumi peavarahoidja Vaike Raudsepp tähistas 2. veebruaril 2002 oma 60. sünnipäeva. See on aastanumber, mis lubab heita pilku lähikäidud eluteele, meenutada olnut ja tehtut.

Lõpetanud 1960. aastal Tartu 2. keskkooli, alustas Vaike oma tööelu kasvatajana Tehnilises Kutsekoolis nr 8. Mõne kuu pärast astus ta aga Tartu Ülikooli ajalugu õppima. 1963. aasta novembrist jätkas ta õpinguid mittetatsionaarselt, töötades samal ajal Valgas sekretärina, ametiühingu töötajana ja Tartu Linnakutsekoolis nr 17 õpetajana.

1967. aasta 12. oktoobril asus Vaike tööle teadurina Tartu Linnamuuseumis. Töö selles muuseumis osutus aga lühiajaliseks, sest juba sama aasta 22. novembrist sai Vaikest Eesti Ajaloomuuseumi teadur. Kogunud muuseumitöö oskust suures keskmuuseumis, asus ta 1973. aasta 26. oktoobril peavarahoidjana juhtima tööd Eesti Meremuuseumi kogudega.

Teinud endale lühikese ajaga selgeks meremuuseumi eripära ja merendustermiнологia, on Vaike asjatundlikult ja oskuslikult võtnud arvele eksponaate ja juhendanud nende inventeerimist. Kogude kasutamiseks on ta koostanud mitmeid kartoteeke.

Perioodiliselt on Vaike koostanud kogude põhjal näitusi, eriti just uutest saadud materjalidest, samuti on ta osalenud muuseumi kõigis suuremates näituseprojektides.

Ees ootab suur töö sisestamiseks muuseumi kogusid arvutisse, et hõlbustada nende kasutamist ja uurimist. Tõenäoliselt tuuakse tänava ka muuseumi kogud järk-järgult ajutistest hoiupaikadest tagasi pühikoidlase.

Vaike võtab aktiivselt osa muuseumi kõigist üritustest, aidates neid edukalt ellu viia. Tema seltskondlikkus, sõbralikkus ja huumorimeel tõmbab kaasa kolleege. Üles kasvatanud kaks tütar ja kaks poega, elab ta ikka kaasa nende töödele ja tegemistele.

Kolleevid soovivad Vaikale jätkuvat tahet ja edu meile kõigile nii vajalikus töös ning rahulikke ja rõõmsaid vaba aja hetki laste ja lastelaste seltsis ning suvilas.

VAIKE REEMANN – 50

8. mail pidas oma esimest juubelit elupõline Eesti Rahva Muuseumi töötaja ja üks professionaalsemaid eesti rahvakunsti tundjaid etnoloog Vaike Reemann.

Vaike on vana koolkonna esindaja kõige paremas mõttes. Lahtiseletatult tähendab see nii suurepärasest muuseumi esemekogude tundmist kui ka suurt kogemust tänu paljudele välitöödele. Temas on ühinenud kaks muuseumitöötajale nii olulist omadust nagu tõsine süvenemine teemasse ja samas mõnus mängulisus. Need omadused on aidanud tal teha aastate jooksul huvitavaid ja meeldejäävaid näitusi.

Vaike on tutvustanud meie rahvakultuuri mitmel pool maailmas näitustega, mis ei ole olnud vaid lihtsalt rahvakunsti väljapanekud, vaid on alati kandnud sõnumit. Ta ise on neid nimetanud mõttemängudeks. Eesti rahva jaoks kõige olulisem on kindlasti 1994. aastal valminud ERMi uus püsiekspositsioon näitusemajas. Kujundada vanast ja halva kuulsusega raudteelaste klubist tolle aja kohta tipptasemel väljapanek rahvakultuurist oli hiigeltöö. Pärast seda valminud näituste rida on pikk. Viimasena ning ühe kaunima kuulub sinna "Viinapuuväet – maasikakiri", näitus Helmi Üpruse mälestuseks. See näitus valmis koostöös üliõpilastega Tartu Kõrgemas Kunstikoolist, kus Vaike on ka rahvakunsti õppejõud. Üliõpilastel on kõvasti vedanud, et nad saavad rahvakunsti õppida Eesti Rahva Muuseumi põhjal ja neil on niivõrd oma ala armastav õppejõud. Vaike innustavat juhendamist on kasutatud ka Viljandi Kultuurikolledžis ning Eesti Kunstiakadeemias. Tal on suurepärase oskus oma sisemise põlemisega ka noori sütitada ja õpetada neid oma rahva kultuurist lugu pidama. See on Vaikel väga hästi õnnestunud ka isiklikus elus, tal on neli last ja veel rohkem lapselapsi.

Kõike, mida Vaike teeb, teeb ta täie andumusega, unustades nii aja kui kõik muu. Inimeste puhul peab ta tähtsaks sädet silmades ja kirge tegemistes. Jätkugu seda talle endale veel paljudeks aastateks.

PIRET ÕUNAPUU

TIINA ABEL – 50

Tiina Abel sündis 30. detsembril 1951 Moskvast. Kui ta 1976. aastal peale Tartu Ülikooli lõpetamist kunstiajaloolasena asus Eesti Kunstimuuseumi, oli peagi selge, et tegemist on tõsisel tööinimesega. Aastail 1978–92 oli ta muuseumi maaliosakonna juhataja ning sai selles ametis Kadrioru lossi amortiseerunud küttesüsteemi tõttu tunda vett ja vilet, esimest sõna otseseks mõttes. Õige pea ilmesid tema eeldused teadus- ja uurimistöös.

Üks olulisemaid oli Düsseldorfis koolkonna näitus koos kataloogiga 1980.–81. aasta vahetusel. See näitus valgustas olulist peatükki eesti kunsti 19. sajandi teisel poolel.

Sestpeale hakati muuseumis toleageid meistreid pidama Tiina Abeli endastmõistetavaks uurimisobjektideks. 1980. aastal koostas ta väikese näituse Alfred Hirve loomingust, järgnesid K. L. Maibach (1983) ja E. Dücker (1991). Kuigi kammerlikud, nõudsid need tublisti tööd ja uurimist. Siit hargnes teine teema Tiina Abeli teadustöös – impressionism ja neoimpressionism eesti kunsti. Sellenimeline näitus sai teoks 1983. aastal. 1987. aastal ilmus Eesti Kunstimuuseumi artiklite kogumikus artikkel “Akadeemiliselt realismilt moodsamate kunstivoolude suunas arenemise võimalustest eesti kunsti (Paul Raua etüüdide alusel)”, millel põhines ulatuslik ettekanne samal aastal Stockholmis toimunud Balti Instituudi konverentsil. Impressionismiteemaga oli otseselt seotud Tallinna Kunstihoones 1939. aastal korraldatud kuue maalija – Adamson-Ericu, Aleksander Vardi, Kristjan Tederi, Karl Pärsimäe, Kaarel Liimandi ning Johannes Grünbergi näituse rekonstruktsioon Kadriorus 1985. aastal.

Järgnesid näitused pallaslastest, kelle teine loomingupool sündis paguluses: 1988. aastal Juhan Nõmmikust, 1989. aastal Karin Lutsust. 1994. aastal eksponeeris Eesti Kunstimuuseum juba Riutelkonna hoones näitust “50 aastat eesti kunsti eksilis”. Selle raske ülesandega tuli Tiina Abel edukalt toime. Uudse, külastajat elulähedasema vaatenurgaga kõita püüdnud materjalijao-tusega äratas tähelepanu Nikolai Kummitsa 100. sünniaastapäeva puhul koostatud näitus “Nikolai Kummits ja agulimotiiv eesti kunsti” (1997).

Aastail 1995–2000 töötas Tiina Abel õppejõuna Eesti Kunstiakadeemias. Alates 2000. aasta sügisest on Tiina Abel Eesti Kunstimuuseumi teadusdirektor. Tema õlgadele langes Johann Köleri 175. sünniaastapäevale pühendatud suurnäituse korraldamine, palju vaeva nõudis Ülo Soosteri näituse (2001/2002) kataloogi toimetamine.

Tiina Abel on toimetanud mitmeid Eesti Kunstimuuseumi väljaandeid (Eesti Kunstimuuseumi aastaraamat 1993–1995, Mai Levini monograafia Eduard Wiiraltist, kogumik Eesti kunstisidemetest Madalmaadega 15.–17. sajandil jt), aga ka Eesti Kunstiteadlaste Ühingu kogumiku “Kunstiteaduslike uurimusi” IX ja X köite. Ta ise on juba aastaid olnud hõivatud Carl Timoleon von Neffi loominguga uurimisega.

Lõpuks ei saa ütlema jätta, et Tiina Abel on peenetundeline, isikupäraselt diskreetse huumoriga ja sügavalt intelligentne inimene, kellega on väga meeldiv suhelda.

MAI LEVIN

IN MEMORIAM

LEMBIT LEPP

17.1.1931–31.1.2002

71. eluaastal läks manalateele andekas ja viljakas Eesti Rahva Muuseumi kunstnik ning Eesti Kunstnike Liidu liige Lembit Lepp. Ta sündis Võrumaal Laheda vallas Mustajõe külas. Nõukogude võim katkestas tema haridustee 1949. aastal, kui ta õppis Võru Keskkooli viimases klassis. 1949. aastal mõisteti talle 25 aastat “kodumaa reetmise ja organiseeritud grupiviisilise tegevuse” eest. Põhjuseks oli kuulumine Noorte Kuperjanovlaste organisatsiooni Võru Keskkoolis 1947–1949. Noore meheena elas Lembit Lepp üle Venemaa vangla ja vabanes 1956. aasta novembris. Pärast vabanemist astus ta Tartu Kunstikooli. Ajavahe-mikus 1963–1989 töötas Lembit Lepp ERMis kunstnikuna. See periood oli väga viljakas, temast kujunes omanäoline maalija, linoaltehnika viljeleja ja tunnustatud eksliibrisemeister (üle 700 eksliibri).

Kuid need kõik olid kõrvalharrastused, sest Lembit Lepa põhitöö oli ikkagi ERMis. ERMi kogudes säilitatakse tema 2736 etnograafilist joonist ja 1037 fotot. Just paljuski tänu Lembit Lepale on ERMi joonistekogus talle väga kõrgetasemeline informatsioon eestlaste taluarhitektuurist. Ka võttis ta osa paljudest kogumisretketest meie sugulasrahvaste juurde, aastaid käis ta Vepsa ja Udmurdi ekspeditsioonidel. Lembit Lepp on kujundanud paljud ERMi väljaanded ja näitused. 1976., 1982. ja 2001. aastal olid ERMis väljas ulatuslikud näitused tema loomingust.

Lembit Leppa jäävad meenutama kolleegid Eesti Rahva Muuseumist.

ALEKSEI PETERSON

Eesti Muuseumiühingu tegemistest

13. märtsil kohtus Eesti Muuseumiühingu juhatus Briti muuseumiõuniku Jane Weeksi, kes oli tutvumas Tallinna muuseumidega. Päevakorda kerkis küsimus Briti muuseumide koostööst Eesti Muuseumiühinguga. Saanud teada, et Eestis hakatakse ette valmistama muuseumide akrediteerimist, oli Jane Weeks nõus läkitama meile materjale Briti muuseumide sellealase töö kohta. 17. mail saabusidki lubatud materjalid.

Märtsis esitas ühing Phare CBC kaudu Eesti muuseumipedagoogide täienduskoolituse rahastamise projekti. Projekti eesmärk on pakkuda täiendusõpet muuseumipedagoogidele ning tutvustada projektis osalevate Euroopa riikide – Soome, Taani, Saksamaa, Austria, Prantsusmaa ja Suurbritannia muuseumipedagoogika mudeleid ja töömeetodeid. Koolitusprogramm on kolmeaastane ja lõpeb muuseumipedagoogide akrediteerimisega. Projekt, mille koostamise põhiraskus lasus Mariann Raismal, on vastu võetud ja nüüd jääb vaid oodata, kas see kinnitatakse.

15. aprillil pidas Jyväskylä Ülikooli museoloogiaprofessor Janne Vilku loengu museoloogia minevikust, olevikust ja tulevikust.

Rahvusvahelist muuseumipäeva pidasime sel aastal Põlvamaal. 20. mail oli Karilatsi Põlva Talurahvamuseumi sõitnud rohkem kui 200 muuseumitöötajat.

Põlva maavanem hr Madisson ei pidanud paljaks tulla Eesti muuseumitöötajaid tervitama. Põlva Talurahvamuseumi väljapanek jättis meeldiva mulje. 30 tegevusaasta jooksul on muuseumil olnud nii häid kui halbu aegu. Praegu töötavad muuseumis teotahelised inimesed. Karilatsi muuseumi traditsiooni kohaselt jäi muuseumirahva külaskäiku meenutama ilus tammepuu. Karilatsi külje all Varbusel on loomisel maanteemuuseum. Tulevikupildi muuseumist visandas selle loomisega tegelev Marge Rennit.

Päev lõppes Värskas Setu Talumuuseumis. Hästi läbimõeldud setu suurtalu kompleks ning viis täielikult oma tööle pühendunud inimest panid päevale meeldiva punkti.

Sel aastal toimub V näituste festival Narvas kahepäevaseks – 30. septembril ja 1. oktoobril. Esimesel päeval räägib Hollandi muuseumireformist Hollandi Vabaõhumuuseumi direktor Jan Vaessen. Teisel päeval süüvime pedagoogikasse (ettekande teeb Heli Nurger, mõttevahetust juhib Virve Tuubel), teadustöösse (ettekandne Piret Õunapuult, töögrupp juhib Aivar Põldvee) ning töösse kogudega (ettekandne Riina Reinveidilt, töögrupp juhib Helgi Põllo).

Veebruaris pöördus muuseumiühing Eesti Kultuurkapitali poole palvega moodustada rahvakultuuri sihtkapitali juurde fond muuseumidele eksponaatide ostmiseks. Rahvakultuuri sihtkapitali nõukogu võttis meie ettepaneku teadmiseks, kuid otsustas eraldi fondi mitte moodustada, olles siiski valmis muuseumide taotlusi haruldaste eksponaatide ostmiseks vajadusel käsitlema väljaspool tavapäraselt jaotuskorda ning finantseerima neid sihtkapitali vaba jaotusraha ulatuses. Tähele tuleb panna, et taotlusi saab esitada tõepoolest ainult haruldaste eksponaatide ostmiseks. Iga taotluse vaatab kiiresti läbi ekspertgrupp koosseisus Eve Peets, Piret Õunapu ja kultuurkapitali esindaja. Taotluse esitamisel ei ole tarvis jälgida kultuurkapitali tähtaegu. Iga kord, kui esitatakse osturaha taotlus, palume teavitada ka muuseumiühingu esimeest.

28. ja 29. oktoobriks on kavandatud muuseumiühingu ja Käsitöö Edendamise Kesktsi ühiskoolitus väikemuuseumidele. Koolituse sisuks on rahvusliku käsitöö hoidmine, tutvustamine ja arendamine muuseumis jms.

28. ja 29. oktoobriks on kavandatud muuseumiühingu ja Käsitöö Edendamise Kesktsi ühiskoolitus väikemuuseumidele. Koolituse sisuks on rahvusliku käsitöö hoidmine, tutvustamine ja arendamine muuseumis jms.

♦ Kratid tervitamas muuseumitöötajaid muuseumipäeval Põlva Talurahvamuseumis

♦ Muuseumitöötajad muuseumipäeva matkal Meenikunno rabas

FOTO ANU JÄRS

HEIVI PULLERITS

Seminar-praktikum “Koopia ja rekonstruktsioon” Eesti Rahva Muuseumis

Väljapanek kõikidele meeltele on saanud muuseumide soov-unelmaks. Puudu ei tule ka lennukatest ideedest. Hakkad aga mõtteid teoks tegema ja juba esimestel sammudel pörkad vastu kõikisugu probleeme. Üks olulisemaid neist tuleneb muuseumide põhiülesandest tagada museaalidele optimaalsed säilimistingimused. Kuidas leida lahendus, et “hundid oleksid söönud ja lam-bad alles”?

Esimene mõte on – teeme kallisasjadest koopiad. Hakkadki innukalt pihta ja näed, et juba lähteülesande formuleerimiseks on tarvis langetada mitmeid otsuseid. Kas teha koopia kasutuses ol-nud esemest nagu ta hetkel on või püüda taastada eset võimali-kult lähedasena sellele, milline see valmimisel oli? Kui on tege-mist rariteetse eseme katkendiga, siis kust läheb piir koopia ja rekonstruktsiooni vahel ning kuidas täita tühikud? Mida teha, kui rekonstruktsiooni tegemist tuleb alustada tööriistade valmistami-sest ja tööprotsessi tuletamisest? Kust leida tarku ja osavaid tegi-jaid?

Üks päris hea võimalus on ise tegijaid koolitades asjasse sü-veneda ning õppida. Selle igati positiivse kogemuse andis käes-oleva aasta 28.–30. jaanuarini Eesti Rahva Muuseumis korralda-tud seminar ja praktikum, milles osalesid koos ERMi spetsialisti-dega Viljandi Kultuurikolledži (VKK) talukujunduse ja rahvusli-ku käsitöö eriala ning Tartu Kõrgema Kunstikooli (TKK) mööbli valmistamise ja restaureerimise ning tekstiili eriala üliõpilased (kummastki koolist 8) ja õppejõud.

Seminari algul tutvuti ERMi tekstiilikonserveerimise labori-ga, mille põhiprobleeme ja seisukohti esitas osakonnajuhataja Ülle Vahar. Teoreetilist laadi arutelu koopiade ja rekonstruktsioo-nide vajalikkuse ja kasutamise üle muuseumis ning ERMi koo-piate võrdlust originaalidega viisid läbi ERMi kuraatorid Vaike Reemann ja Reet Piiri. Valmistamisega seotud kogemusi jagasid ERMi puidurestauraator Indrek Tirrul, suurte kogemustega tikki-ja Virve Valtmann-Valtsoo, VKK õppejõud Reet Talimaa, Ave Matsin ja TKK õppejõud Kai Maser.

Praktikumi ajal lõikasid üliõpilased õppejõudude juhendami-sel originaalide järgi välja mitmesuguseid talutöödel kasutatud rõivaid ning alustasid õblemist. Mänguasjadest, kirjaraudadest ning kottidest tehti muuseumis tööjoonised. Esimete lõplik val-mimine jäi koduseks ülesandeks. Nii mõnigi üliõpilane käis teh-tut korduvalt originaaliga võrdlemas. Valminud esemed on nüüd ERMi püsinäituse kasutuskogus.

Enamikule üliõpilastest oli seminar-praktikum valikaine. VKK üliõpilase Anneli Vassari Halliste mehe pikk-kuub ja kaar-kübar, mis on valmistatud käsitsi kootud ja vanutatud kangast, koos väga põhjaliku teoreetilise osaga said diplomitööna kõrge hinnangu. Esemed hakkavad ERMi püsinäituse pulmaväljapanek-us asendama rariteetseid originaale.

VAIKE REEMANN

Tähelepanuks autorile

- ♦ Toimetuse ei retsenseeri ega tagasta toimetusele saadetud artikleid. Toimetuse jätab endale õiguse tekste lühendada.
- ♦ Esitatud tekst peab olema korrektselt vormistatud, soovitatav arvutil. Soovitatav on tekst esitada disketil või saata elektronpostiga. Artikli juurde kuulub autori pilt (muuseumitöös), samuti artikli sisu lahtimõtestavad fotod, fotoallkirjad, fotograafi nimi, pildistamise aasta.
- ♦ Kirjutada võib kõigest, mis on seotud muuseumide ja muuseumitööga. Teretulnud on museoloogilis-teoreetilised kirjutised, mis tõstaksid uusi mõtteid, ärataksid diskussioone.
- ♦ Artikli pikkus on soovitatavalt umbes 4 lk, lisada resümee nii inglise kui vene keeles.
- ♦ Artiklid avaldatakse eesti keeles. Peale nende avaldatakse vene keeles pikemaid kirjutisi Venemaal asuvatest soome-ugri muuseumidest. Artikleid võib avaldada ka inglise keeles.
- ♦ Toimetusele saadetud pildid tagastatakse.
- ♦ Lisada autori lühiaandmed – kus ja kellena töötab, teaduslik kraad, osalemine erialastes seltsides jm.
- ♦ Kaastöö saata aadressil Veski 32, 51014 Tartu või elektronpostiga peter@erm.ee

Tagakaane siseküljel:

Eesti Rahva Muuseumi näitusemaja üritused

1. Etendus “Toomapäevast jõuludesse” (1999). Kodukäijad pererahva jõuluõhtut segamas. Foto Anu Ansu
2. V käsitöömeistrite päev 31. märtsil 2000. Töötoas osalejad kaltsutite valmistamas. Foto Anu Ansu
3. Võistujoonistamine 2000. aastal. Foto Arp Karm
4. Etendus “Toomapäevast jõuludesse” (1999). Peretütred Anu ja Maali õlgedest kantsikut keeramas. Foto Anu Ansu

Inside of back cover:

Events organized by the Exhibition House of the Estonian National Museum

1. Performance “From St. Thomas’s Day to Christmas” (1999). Haunting ghosts disturbing the household’s Christmas Eve. Photo by Anu Ansu
2. The 5th Craftsmen’s Day on March 31, 2000. Participants of a workshop making a rag doll. Photo by Anu Ansu
3. Drawing competition in 2000. Photo by Arp Karm
4. Performance “From St. Thomas’s Day to Christmas” (1999). Farmer’s daughters Anu and Maali making a horsewhip from straw. Photo by Anu Ansu

На внутренней стороне задней обложки:

Мероприятия Эстонского национального музея

1. Театрализованное представление «С Фомина дня – в Рождество» (1999). Вурдалаки, посетившие семью в Рождественский вечер. Фотография Ану Ансу
2. V День мастеров-ремесленников 31 марта 2000 года. Участники дня в рабочей комнате ЭНМ за изготовлением тряпичных кукол. Фотография Ану Ансу
3. Конкурс рисунков, 2000 год. Фотография Арп Карм
4. Театрализованное представление «С Фомина дня – в Рождество» (1999). Дочери Ану и Маали за мотанием клубка из соломенной плети. Фотография Ану Ансу

Tagakaanel:

Vaade näitusele “Viinapuuväät – maasikakiri”

On the back cover:

View of the display “Vine-and-strawberry patterns”

На задней обложке:

Вид на выставку «Виноградная лоза – клубничный узор»

